

רבנו משה בן מימון

ספר המצוות מקור ותרגום

תורגם לעברית, ביאר והכין, על פי כתב יד ודפוסים, הרב יוסף בכה"ר דוד קאפח. בהוצאת מוסד הרב קוק.

מתוך ענפי הפעולות, שקבלה עליה הנהלת „מוסד הרב קוק“, בשטח הוצאות ספרים, ובהם יקרי ערך, יש לציין במיוחד, את המפעל היטה. בהוצאתם לאור את ספרי הרמב"ם, שנכתבו על ידו בשפה הערבית, למרות מגמתו ורצונו של הרמב"ם היה לתרגמם לעברית בעצמו, לא הספיק לעשות זאת בחייו, וכך הוא כותב בהקדמתו לספר המצוות: „וניחמתי מאד על שהברתי בלשון ערבי, מפני שהכל צריכין לקרותו, ואני מצפה עתה להעתיק אותו ללשון הקודש בעזרת שד"י.

אך על אף שאיפתו הגדולה של הרמב"ם להעתיק ספרו זה ללשון הקודש, אפפוהו טרדות הזמן, ולא עלה בידו לבצע את יזמתו ולהוציא מחשבתו אל הפועל, וכך נשאר הספר באותה שפה בה נכתבה במקורו. במשך הזמן תורגם הספר על ידי מתרגמים שונים, תרגומים אלה, מהם שר אבדו ונשארו לנו עליהם רק ידיעות בלבד, ומהם שעדיין קיימים בכתב יד עד עצם היום הזה, ומהם שזכו גם להופיע באור הדפוס. הנפוץ והידוע שבהם, הוא תרגומו של ר' משה אבן תיבון ז"ל.

יש לשער, שהרמב"ם, שאף לתרגם לאו דוקא את ספר המצוות, אלא את כל ספריו שנכתבו בערבית, אלא אנוס היה בדוחק הזמן, כאמור. והנה אפריון נמטי, להרב המופלא והמובהק ר' יוסף דוד קאפח שליט"א, שלקח עליו את המשימה

למלא את החסר לתרגם את כל ספרי הרמב"ם ממקורם. עליו יכולים להגיד כי בשטח זה הוא „מרא דהאי עובדא“, ו„איתמתי גברא וקמיע" ביה, באשר הוא שולט שלטון יסודי, בשתי השפות הללו עברית וערבית, דבר הנחוץ מאד לדעת לכל המריק משפה אל שפה, ולא לבד ידיעת השפות, עמדה לו, אלא גם היותו מלא ידע ובקיאות בתוכן הי ספרים לכל עמקם לצלול בהם כאמודאי רגיל בנבכי ים, לפיכך יוצאים הדברים מתחת ידו מתוך קנים וערוכים מכל בחינות.

העבודה הזאת רחבה מאד והיא מסתעפת לי שלשה מישורים: א) בניפוי החומר האגור בספרים אלה, מכל שגיאות, אי־דיוקים, שבושים וטעויות, שהשתרבבו במשך הזמן, וכן להשכיל לכתור את הנוסחא הנכונה והאמיתית מתוך הנוסחאות הי שונות, כגון נוסח כתבי־יד ברלין, נוסח כתבי־יד אוקספורד וכן נוסחאות ממהדורת בלאך, ועוד; ב) למצא את הבטוי הלשוני הנכון בתרגום מהשפה הערבית לעברית, למען ירוך בו הקורא; ג) עריכת הטכסט המקורי במקביל אל השפה הערבית זו ליד זו, וזה כהסברו: הזכרון של המחבר בשער הקדמת הספר: מפני שצמידות המקור משמשת מבקר ומשי גיה לבלתי סור מן הקו של המחבר ולבלתי גטות ימין או שמאל, וטוב הוא התיקון הזה, ולא כפי שסידרו את העחק הספר הנ"ל, מבלי להציג את הבאור בשפה העברית בשנת תשט"ז—י"ז, ועכשו בא הרבר על תקונו המושלם.

גדולה התועלת עם הוצאה לאור התרגום על ידי הרב קאפח שליט"א על „שיתא סדרי משנה“, בזה הושלמה מלאכה גדולה וחשובה, באשר המשי גיות מהוות גולת הכותרת של תורה שבעל פה, וזה

מפעל הראוי לשמו כלשעצמו, בזכוי הרבים, ושמים
אנו בהודעת המחבר בהקדמתו, שכבר הולכת ו-
מסתיימת הדפסת, מורה הנבוכים" עם המקור הערבי
וכן שגי מאמרו החשובים של הרמב"ם: „אגרת
תימן", ו-„תחית המתים", נמצאים בשלבי הדפסה ב-
תרגום חדש בצורה המקור הערבי.

עם זה יש לציין, שומחבר אינו מסתפק בתרגום
יבש משפה אל שפה, אלא הוא מוסיף לחומר
נוסף פה ושם, בהערותיו הדנות בנושאים שונים,
אשר מתוכן ומתן, מתגלה ידענותו ומומחיותו רבת-
האפקים של המתרגם — ותיתי לו!
ברכתנו תלוה את מחברנו זה להמשך רצוף,
בעבודתו הכבירה לתרגום „ספר המצוות" הנוכחי,
עד שמפעלו יתבצע עד תומו, וכה לחי!

ספר פסקי הריא"ד — פסקי הריא"ז

על ששה סדרי התלמוד הבבלי. הוצאת „מ"
כון התלמוד הישראלי השלם".

גדולה זכותו של ה„מכון התלמוד הישראלי הי-
שלים", המזכה אותנו בגלוי טמירין מתחת פניו הי-
שטח של התלמוד הבבלי, מדברי ראשונים ומ-
כתבי ידיהם, שגדלו וטפחו בשעתם בלימוד תורתם
וחידושיהם, המאירים את העינים, חודשים אלה
אשר היו טמונים, ספונים וחבוים, בספריות עולם,
— עין לא ראתם, ותודות למכון יחד עם צוות
אנשי מעלה בעלי ידיעה רבה, — רוכזו נאגרו ו-
קובצו בספרים מיוחדים והם מוכנים עכשו, ל-
שימושן של כל דורש.

בשנת תשכ"ד הופיע הכרך הראשון על שתי
מסכתות „ברכות" ו„שבת", בו מרוכזים פירושים,
חידושים ופסקים של הני תרי צנתרי דדהבא, שהם
מגדולי הראשונים, הלא המה: רבנו ישעיה דיטרני
בעל תוספות ר"ד, וספר המכריע, ונכדו ר' ישעי'
אחרון, הידוע בשמו המקוצר: ריא"ז, ובכך לפנינו
שתי חיבורים: פסקי ריא"ד על מסכתות, ופסקי
הריא"ז על מסכתות אלה. הפסקים על כל הש"ס
נמצאים ברשות המכון, וכבר הופיעו עד עתה
החל משנת תשכ"ד, על המסכתות: ברכות, שבת,
עירובין, פסחים, יומא, סוכה, ועכשיו לפנינו

הכרך השלישי המכיל חידושים ופסקים על מסכת
ביצה עד סוף המסכת שבסדר מועד, וכן על הלכות
קטנות: הלכות ציצית, והלכות תפלין.

שני גדולי הראשונים הללו: הריא"ד והריא"ז,
הסבא והנכד מפיקים את חידושיהם ופסקיהם במקביל
כל איש לפי דרכו ושיטתו בלימוד התורה, בבחינת
„תורה דיליה", שונים הם בדרכי לימודים ובסדורם:
פסקי הריא"ד מהווים פירושים וחידושים על כל
המסכת שעוסק בה, וכמעט שהוא דן על כל
משפט ומאמר בגמרא, מיישב סתירות ומיישר הי-
דורים, נותן הסברים בהבנת הענינים, לעומת זה
הריא"ז נכדו, מתרכז בעיקר תמציתם של הדנינים,
היוצאים מתוך הל סוגיא וכל ענין, זאת אומרת:
ב„פסקי ריא"ז", באו הדנינים המרוכזים עם
קיצור נמוקיהם מבלי שקלא וטריא ופלפול, אולם
שניהם כאחד מהווים חטיבת לימוד שלמה בפסגת
התורה ובשיאה העליון.

חיתי להם, לאלה הרבנים א. ורטחימר, א. ליס,
ד. קרויזר, ומ. הרשור, בראשם בעל מעוף העבודה
ורב הינמה הרב ר' יהושע הוטנר, מנהל המכון
ומפעליו, שהשקיעו מכות נפשם בשקדנות מסורה,
לגלות פני הלוח מתורתם של שני מאורי הדורות,
הריא"ד והריא"ז.

הכרך השלישי שלפנינו, יחד עם שני הכרכים
שהופיעו מהיום גכס תורני בל ישוער באוצר
התורני שלנו, בהם מתגלים חידושים ופסקים ל-
מכביר, המשמשים יסודות לידע והלמוד בתורה וב-
מכמניה, יש רק להצטער על פער הזמן, בין הופעה
של כרך אחד להמשכו מן הראוי אפוא שההפסקות
היניהם תהיינה קצרות ככל האפשר. ויברכו
אלה העוסקים במפעל זה, למען השלמתו המלאה
והמהירה כה לחי!

ספר "ההשלמה" על מסכת חולין

לרבנו משולם ב"ר משה, ב"ר יהודה ז"ל
מבדריש. עם הגהות וביאור „ראשית השלמה",
ממני הצב"י אברהם חפוסה, ראש ישיבת
רמב"ם ובית יוסף.

הרבי-המהדיר, התפרסם כבר בהוצאתו לאור,

שמונה ספרים ממהדורות הראשונות לרבנו משולם ב"ר משה בן ר' יהודה ז"ל מבדריש, שהיה חי בזמן בעלי התוספות וחכמי לונלי, ובזה עשה דבר גדול, להביא לידי גלוי של אוצר תורה יקר ונפלא, המאיר באור מבהיק להבנת דברי חז"ל בכמה וכמה מסכתות והקובע גם הלכות מחודשות.

לפנינו כאן, הספר התשיעי בסידרת הספרים, על מסכת הולין. המהדיר ממשיך ברוח הקו שהתווה לעצמו, לפי שיטת למודו, שמגמתה לחדור לעומק הענינים הנידונים, לעמוד על דיוק ניסוחם ובהגהת הדברים, שלפי זעתו נראים הכרחיים, אמנם, הרי מהדיר לא להוט לעשות סתם שינויים בנוסחאות, אלא הוא מעיר ומברר את ההגהות הנזקקות לכך במרוצת הסגנון, כדי שנוכל להבין את התוכן כראוי, בביסוס משכנע לפי שיגרת הסוגיות, תוכנן ומהותן, וכן בכמה מקומות בדימוי מילתא למילתא. המחבר גם ממשיך במדורו הקבוע בשם „ראשית ההשלמה“ שהוא כעין באור ופירוש על דברי רבנו משולם. מדור זה כתוב בכשרון רב ובידע עשיר במכמני התורה בהבנה ובהגיון מנתח את עיקרי הדברים הנידונים שקיל וטרי בהם. מתפלפל בהיקף ובהיגף, ומוסיף הזכרים וחידושים בסוגיות, ש המחבר עוסק בהן.

מסכת הולין משמשת כעין מפתח לצומת ההלכות והדינים לאיסור והיתר, ויש דברים הטעונים ברורים ומחקרים אשר מהם יוצאות השלכות ומסקנות, והמחבר המהדיר, מצא לו גם כאן מקום להתגדר, ומראה את כחו בביאוריו וחידושיו ובהבהרת הדינים הנידונים שהקורא והמעייין בהם מרוה את נפשו ונהנה מהם. ותיתי לו!

אף בספר זה מעניק המחבר המהדיר שני מאמרים חשובים, הבאים בראש הספר: א) הקדמה, בה הוא מספר על סדר עבודתו ויגיעתו, הן בדעתקת כתב היד והן בהשלמת החומר לקשר אותו בהמשכו הרצוי. להחזרת האבדה למקומה, ולהתיר אים את הסגנון ללשון רבינו, לגלות סתומות כמו כן להשוות דבריו לדעות הפוסקים הראשונים, וכי מקובל. ב) במאמר השני בשם „אקדמות מילין“.

מדבר המחבר על אהבת התורה, בו הוא שופע וי שופך את לבטי נפשו לאהבת התורה ולומדיה, בעמדו על דברי חז"ל בברכות (סיג ע"ב) „פתח ר"י בכבוד תורה ודרש, הסכת ושמע ישראל היום הזה נהייתה לעם, וכי אותו היום נתנה תורה לישראל? וכי, אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום, כיום שנתנה מהר סיני“, כאן ניתן הביטוי הנאמן לכבודה של תורה, על ידי לומדיה בחביב בותה כיום נתינתה מסיני, ואח"כ ממשיך בקו זה בענין החדרת לימוד התורה בקרב הבוגרים הנוער, שזה סוד הצלחתם בחיים, לימוד מתוך אהבה עזה ותשוקה לדעת אותה ולהתעלות בה, כי רק בתורה בה ובעבורה, סוד ההצלחה והעליה.

עם הספר הזה ניתוסף נדבך בחומת ספרות ההלכה, ולמחבר המהדיר ברכה נאמנה להמשך מתי מיד ורצוף, לתועלת שוחרי התורה ולומדיה, כה לחי!

ספר המנוחה

הוא פירוש רבינו מנוח מנרבונה על הרמב"ם חלק א' הלכות קריאת שמע תפלה וברכות. הוצ. מוסד הרב קוק.

יש לשבח את הנהלת „מוסד הרב קוק“, שבתוך מערכת הספרים המוצאים לאור על ידה, מטפלת ודואגת, לא לבד לספרים חדשים של מחברים שונים, אלא גם מוציאת לאור ספרים עתיקים, אשר היו חבוים ונעלמים מקהל הלומדים, ספרים בעלי משקל וערך רב, לתורה ולהלכה בתוכנם העשיר ובחידור שיהם המופלאים.

הנה לפנינו ספר חדש, שהוצא לאור ע"י המוסד הנ"ל: במסגרת „הוצאת ספרי ראשונים“ בשם „ספר המנוחה“, הוא פירוש רבינו מנוח מנרבונה על הרמב"ם, שיצא לאור בפעם הראשונה, מתוך כתב יד יחיד בעולם, עם מבוא וצייונים על ידי ר' אלעזר הורביץ נ"י.

הספר חובר, על „יד החזקה“ של הרמב"ם, והוא מהנה רק החלק הראשון וכנראה שהחומר הנמצא ביד המהדיר כולל כל „משנה התורה“ לרמב"ם, והוא איפוא, הופעה חשובה בספרות התלמודית, ספר

המשמש ביאור נאמן ואספקלריא מאירה על הרמב"ם, גראה שמחברו התכוון באופן מיוחד להיות, כמפרש נאמן וכחומת מגן — בצורה על הרמב"ם, על דעתו ושיטתו בהרבה ענינים בהלכה, ועומד בכל תוקף ליצב ולהעמיד על תלו דברי הרמב"ם בנוגד למשיגיו והחולקים עליו.

החלק הראשון, מכיל את ההלכות והדינים של קריאת שמע, תפלה וברכות, דברי הרמב"ם מובאים במקורם ובמלאם, והמחבר רבינו מנוח עומד כמעט על כל הלכה והלכה, מפרש ומבאר, מראה על גירסאות ושינוי נוסחאות ברמב"ם, מביא מקורות לבסוס ההלכות, יעונה למשיגים כגון: הראב"ד וכן ליתר החולקים עליו.

פרשה מיוחדת מהוה, המבוא, המעטר את תחילתו של הספר, שהוא כשלעצמו בעל תוכן עשיר, הר מוסר באופן כרונולוגי את תולדותיו של המחבר מתקופת הראשונים, פרטי חייו ועמדתו, בתור אישיות תורנית גדולה, בקרב רבותיו ותביריו בר צווחא, מנתח את שיטתו בביאור דברי הרמב"ם, ומצביע על החיבורים שמהם שאב את תורתו.

לשבתו של המהדיר, נוכל לקבוע, שניכרת, מתוך החומר העשיר שבמבוא, השקעת עמל רבת אנפין, מאמץ מרובה וידע רב בתורתו של רבינו מנוח, והכרת אישית התורה, שפעלו ועמדו במרום שיאם התורני בתקופה היא, שבו חי ופעל רבינו מנוח. המבוא מכיל תשעה פרקים, הפרק הראשון, מדבר על רבינו, מקום מגוריו, אביו, מורו ר' מאיר, וכן מורו ר' ראובן בר' חיים, וכפי דבריו הרי המאירי חי בימיו, ושניהם היו תלמידיו של ר' ראובן בן ר' חיים.

בפרק השני מדבר על הרקע להתהוות פירושו של רבינו מנוח, חדירת תורת ספרד אל בתי המדרשות בפרובנס, הוא מונה גם שורה של ראשונים שפעלו אז בתקופתו של רבינו מנוח, בפרק השלישי, הוא דן בשיטת רבינו מנוח בביאור דברי הרמב"ם: א' שיטתו שלא לחלוק על הרמב"ם; ב' דברים שהרמב"ם לא הוזכרו; ג' ענינים שהרמב"ם לא ביארם ושמע — שלא סובר כן; ד' מקשה

על הרמב"ם ומתקן, או שנשאר בצ"ע; ה) הגנה על הרמב"ם נגד שיטות אחרות; ו) דעתו העצמית של רבנו בביאור דברי הרמב"ם; ז) גירסאות ושינוי נוסחאות ברמב"ם; ח) נוסחאות בספרי הרמב"ם; ט) ספרים מדויקים ומוגהים; י) טעויות סופרים בספרי הרמב"ם; יא) טענות המחבר נגד מגיחים ומוחקים בדברי הרמב"ם; יב) שינויי נוסחאות בתלמוד; יג) השגות הראשונים על הרמב"ם, שר נבעו מגירסא שינה; יד) העדפת הבבלי על פני הירושלמי.

בפרק ד', מדבר על יחס הרמב"ם אל הרי"ף, לפי שיטת רבנו מנוח: א) תורת הרמב"ם נובעת מבית מדרשו של הרי"ף ב) פסקים שבגמרא, שלא הובאו ברי"ף וברמב"ם ג) מיישב הסתירות שבין הרי"ף והרמב"ם. ד) המנהגים בהשוואה לפסקי הרי"ף והרמב"ם. ה) ההלכות שלא הביאן הרי"ף, והן נמצאות ברמב"ם.

בפרק ה' מדבר על יחס רבנו מנוח אל הראב"ד א) מטרת רבינו בהבאת דברי הראב"ד. ב) דברים שהראב"ד מסכים להרמב"ם. ג) מביא שתי ה' שיטות מבלי להכריע. ד) סבור כהרמב"ם נגד ה' ראב"ד. ה) מכריע כהרמב"ם נגד הראב"ד. ו) יוצא נגד השגת הראב"ד. ז) מצביע על החיבורים שר ממנו שאב רבינו מנוח: א) ספר ההשלמה לר' משולם מבדריש. ב) ספר המנהגות לר' אשר מלוניל. ג) ספר האשכול להר"א אב"ד. ד) ספר העזר לר' מאיר מטראנקאטלייש. ה) ספר השלמן לר' גרשם בר' שלמה. ז) מצביע על המחברים שראי את הפירוש: א) פירושים במאירי וברבנו מנוח. ב) ארחות חיים. ג) אוהל מועד. ד) אבודרהם. ה) שו"ת אהלי תם. ו) שוונת. ז) מדבר, על ר' יוסף קרו ופירושו רבינו מנוח. א) המובאות בב"מ ובכ"מ ומקשה עליהם. ב) וכן המובאות רק בכ"מ או בב"י, וחולק עליהם. ג) תיקוני טעויות בכ"מ. ד) רשימת קטעים מפירושי רבנו מנוח המובאים בב"י ובכ"מ. ז) מצביע על כתבי יד ולנדפסיים. א) כתב יד מוסקבה. ב) כתב יד שראה החיד"א. ג) כ"י פרמא. ד) כ"י מערצבאכר, נדפסים, כן

התפרסם דף אחד מספר ה"מנוחה" בנגינת קאהיר, וכן רשימת הנזכרים בספר המנוחה.

כל החומר המרוכז בכשרון רב בתשעת הפריקים, מצויד במבואות ובמקורות, בצינון המדויק, המיר באים לשם הידע וההבנה — מחד, ולשם תיאורו הנאמן, הצגתו והשיפתו המלאה של רבנו מנוח באישיותו ובתורתו — מאידך, ותייתי לו!

בספר זה נתעשרה ספרות ההלכה בהומר הלכתי מחודש, ואנו בכרכה נאמנה ל"מוסד הרב קוק" להמשך רצוף לתורתו של רבינו מנוח. עד תומה, וכה לחי!

ספר "בית מרדכי"

שאלות ותשובות בד' חלקי "שלחן ערוך" ו' מחקרים בהלכה. מאת הרב מרדכי פוגלמן.

א.

הרב המחבר, ידוע ומפורסם בתור אחד הרבנים החשובים והדגולים אשר בארץ. עוד בעודנו בגולה, בתקופה שלפני השואה, עת יהדות פולין בתפארתה — התפרסם כאחד מבחירי הרבנים במדינה זו. הן בעבודתו רבת-האנפין והתיקף, במקום הוותיק קטוביץ, בירת שלזיה הפולנית, והן בפעילותו הברוכה בקרב צבור הרבנים והיהדות בכלל, בעליתו ארצה בשנת ת"ש זכה להגשים את משאת נפשו, עלה והתעלה, תודות לסגולותיו המצוינות, השתלב יפה בחייה ונבחר כרבה של קרית מוצקין. בה מכהן עד הנה, מושרש בחיי הקהילה ועומד בראשה, וכל העניינים נחתכים על ידו בתבונה ודעת ורבים הם מעריציו והמתברכים בו, ו"חן האדם על יושביו".

עם כל סגולותיו הנ"ל הרי הוא גם רב גוברין בתורה, מחונן בחכמתה ובינתה, שוקד על דלתותיה ודולה ממכמניה, מפרסם חידושי, מאמריו ופסקי דיניו, בכתבי עת שונים, עוסק בברורי הלכה, במחקרים תורניים ומחשבתיים, ובמקורות מנהגי ישראל.

ב.

לפנינו ספרו החדש הראשון, שהופיע זה מקרוב,

בשם "בית מרדכי" המכיל, שכ"ד עמודים כפולי טורים, הערוכים בשני מישורים: א) שאלות בעניני הלכה בשטחי החיים, שנשאל עליהן, והן פזורות על ארבעת חלקי השלחן ערוך, הכוללים פ"ו סימנים, ב) והשני: מחקרים בהלכה, לפי נושאים שונים, המכיל לים מ"ב סימנים. השאלות רובן ככולן, בענינים או אירועים שהתרחשו בארץ, שהמחבר עונה עליהן הלכה למעשה, ואם כן איפוא, כל החומר הוא "תורת הארץ"... ואמנם. המחבר מדגיש את זה בפתח דבריו לספרו. שבעזבו את פולין, לא הספיק לקחת אתו כתבי היד של חידושי ומחקריו, לרוב מסכתות הבבלי והירושלמי ולרמב"ם, אי לכן כל השו"ת והמחקרים המתפרסמים בספר זה, הם כולם "פרי הארץ", שבחלקם פורסמו בבמות תורניות שונות בישראל או הושמעו בהרצאות בכינוסים לתורה שבעל פה, ועוד.

נציין לדוגמא אי אלו מקומות בחלק השו"ת וה' מחקרים: א) המחבר מוכיח, שיש לברך ברכת "שהחיינו" בעת ביקור אצל כותל המערבי — הד משוחרר (סי' כג), פוסק, שעל העולים בבואם ארצה, לברך ברכת הארץ ו"שהחיינו" וקובע כי העליה למדינת ישראל, כשזרים משלו בה, העולה בימינו לארץ ישראל, עולה למדינת ישראל הי' מחודשת שלתקומתה ציפינו וחיכינו, והרבה דורות התפללו עליה ברכת שהחיינו, והעליה למדינת ישראל בימינו היא בטוי של שמחה והודיה לשומר ישראל, על שאחר השואה שעלתה בימינו, הוצאנו מאפילה לאורה, והשיב אותנו לישראל המחודשת וכו', ולכן על העולים כיום לישראל להודות לגואל ישראל בברכת שהחיינו (סי' כ"ח), כן פסק שאין לקרוע קריעה על יד הכותל המערבי, היות וכל ענין חיוב הקריעה על אבלות על בית המקדש — הוא בגלל יד הגויים השולטת בו, ואילו כיום אנו שול-טים על הכותל ועל הר הבית (גם אם יש בו מסגד) והעיוכים להקמת הבית, הם עתה מצדנו, עיוכים הלכתיים ופוליטיים — עכ"ל, (סי' ל"ג), המחבר קובע לפי ההלכה, שיש גם לברך "ברכת הגומל" על טיסה באירון (סי' ל"ט); אם לא יודעים בדיוק לקבוע יום הזכרון לחללי השואה דעתו להגיד

קדיש ביום השמיעה (סי' ס'), המחבר מחייב את הנוהג, לקיים זושמעת קידוש בליל ש"ק בבתי-הכנסת בארץ ישראל (סי' מ"ג), על השאלה אם מקיימים מצות הדלקת נר הנוכה במנורה המוצבת על גגות הרשויות המקומיות, בתי כנסיות ובנינים ציבוריים? אחרי דיון הוא מסיק, שחשום חביבות הנס, יש לצאת ידי מצות הנוכה, וכן בברכה, ואומר בזה"ל: ולכן גם הרואה נס הנוכה המזכיר לנו את פך השמן הטהור בבית המקדש, המקום שנעשה בו נס לאבותינו במקדש, בימי החשמונאים, הלוחמים הנפלאים למען החזרת עטרת היהדות השלמה, נגד האויבים החיצוניים, והמתבוללים הפנימיים, על כן, כל מי שאין לו האפשרות להדליק נר הנוכה בביתו, עליו לברך, "ברוך שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". מפאת חביבות הנס עיי"ש. המחבר מעלה על נס, את הלימוד והדבור בלשון הקודש בעקבות דברי הרמב"ם באבות (פ"ב מ"א) בזה"ל: "אחר כך אמר, שצריך ליתר במצוה שיחשוב בה שהיא כשמחת הרגל ולמידת לשון הקודש וכו', ומאריך בזה ומסיק באסמכתא במכילתא יתרו לפסוק: "כה תאמר, כה ג' לשון הקודש" ה' אמר למשה לפני מתן התורה בסיני, שידבר לעם ישראל בלשון הקודש. ובכדי להבין כהלכה את התורה, ללמוד אותה. צריך קודם כל ללמוד את לשון הקודש (סי' נ"א).

ג.

בחלק חקרי הלכה יש לציין במיוחד, החקירות בענין, טומאה וטהרה בזמן הזה (סי' ט"ו) בקשר עם דעתם של כמה מן הפוסקים והמפרשים הראשונים, שהיא, כי אחרי חורבן הבית השני ועד סוף תקופת האמוראים בכלל, עוד היה בארץ ישראל אפר פרה, כדי להזות ממנו על טמאי מתים והר מחבר מאריך בזה, כן מדבר, על נטילת ידיים, שהוא שריד מהלכות טומאה וטהרה, מזמן המקדש, הנהוג גם בזמן הזה, היא מצות נטילת ידיים (שם). מאמר מאלף על הנושא, "מידת דרך ארץ וההלכה" שהמחבר מאריך בו מאד, קובע שלפעמים, "הדרך ארץ" נובע מתוך ההלכה ומברר בהרחבה את מהותו של "דרך ארץ" והשפעתו על קביעת ההלכה

ומצטט כחמשים מקומות בהלכה ואגדה שבמשנה והגמרא הבבליה, "בדרך ארץ" ואורח ארעא יערי"ש. (סימן ט"ז), מאמר מחקר ומקיף, על פסקי הלכות עד ל"שלחן ערוך", מציין את ספר פסק הלכות מימי הגאונים, מדבר על מהותו ושמו של השלחן ערוך, על חלוקת לימוד "השלחן ערוך", לשלושים יום ועוד (סימן כ"ו), וכן יש לציין את המאמר המקיף בשם "שלא תשתכח תורה מישראל", כי ישנו כמה הלכות פסוקות, שאמלא הנימוק "שלא תשתכח תורה מישראל", לא היו נקבעות כהלכה למעשה ובמחקר זה מראה ומבהר המחבר, כמה מן ההלכות הפסוקות שנקבעו במשנה, בברייתות, בתלמודים ובפוסקים ראשונים כהלכה למעשה, מפני הטעם שלא להשתכח תורה מישראל והמחבר משתעשע במובאות ומקורות בבקאות רבה, בקביעת דעתו ושיטתו בזה (סי' ל"ה). כן יש לציין את מחקרו, אם שלוח הקן — מצוה של חובה או רשות, ודעתו נוטה שזו מצוה של רשות, מפני שטעם מצות שלוח הקן, הוא הרחמנות, היות ואכזריות היא לקחת את האם יחד עם הבנים, אלא צריך לשלח קודם את האם, ואחר כך לקחת את הבנים, מזה אנו למדים כי אכזריות היא רק אם רוצים לקחת את האם יחד עם הבנים, אבל אין כל עבירה, אם המוצא קן ציפור אינו לוקח לא את האם ולא את הבנים (סימן ל"ו), (וראה בספר "כתר אפרים" להרב כ.פ. טכורש (סימן נ"ג) בר אריכות על דבר זה). כן עומד המחבר, על הנהוג של המלקות בערב יום הכפורים, אם זה מנהג חובה או לא (סימן ל"ז) וראה, "בשבילין" הנוכחי (מספר כ"ז כ"ח) דבריו של הרב אליהו כץ שליט"א, רבה של באר שבע בהערותיו על מאמר זה.

המחבר דגן, ניחן בכשרון ספרותי מובהק, שפתו צחה, רהוטה ולטושה, ונאמרת בהסברה נאותה ומובנת לכל אדם, באופן שהספר הזה, יכול להיות מצוי לכל סוגי האנשים, מגדולי תורה עד בן הר תורה, שתורת בית רבו בידו, בזה זיכה באמת את הרבים, ליהנות מפרי רוחו המפוארת.

עם הופעת הספר הזה, ניתוסף נדבך חשוב

בחומת כפרות — ההלכה ומחקה, ואנו בברכה נאמנה להרב הנכבד שיוסיף כה, עצמה ורעונות להעניק לנו עוד מפרי רוחו, ויזכה להוציא לאור את כתבי ידו שיש לו באמתה, ולהביאם לידי גילוי לתיעלת הצבור לומדי התורה ושוחריה כה לחיו

אנציקלופדיה תלמודית לעניני הלכה

מיכודו ויצירתו של הרב מאיר ברלין ז"ל, בעריכת הרב שלמה זיון — כרך שלשה עשר.

א.

היה בזה באמת, מן התעוזה הנפשית של מחוללי הרעיון הזה, לגשת לבצע מפעל זה, שר מעטים כמותו בדברי ימינו, בדמות „האנציקלופדיה התלמודית“, אשר מטרתה להקיף בהיקף מלא, את כל מערכת ההלכה, ליסודותיה, שרשיה וענפיה, החל משני התלמודים ומכמניהם, ראשוני הראשון נים עד אחרוני האחרונים, לצברה, לאגרה, לרכזה, להגדירה ולמצותה מיצוי קולע בכל המובנים. ואמנם, מתוך השקעות כחות עצומים ושיתוף פעולה של גדולי תורה ורבי תבונה, פילס לו, המפעל הגדול הזה, נתיב בים הגדול התורני, והצליח להתאזרה ולהשתרש בקרב הצבור המגוון והססגוני, למן גדולי התורה, סתם למדנים עד בני תורה השגורים בתורה, ועוסקים בלימודה.

יש במפעל זה גם משום אומנות יוצאת מן הכלל, מצד חבר המשתתפים, שהניחו כל אחד לבנה על גבי לבנה, אריח על גבי אריח, להגביה את הנדבך הגדול הזה, ולא עוד, אלא התגברו על הקושי העיקרי שבדבר: לרכז את החומר המפוזר בכל כך הרבה מקומות, על מנת לבנותו כהיכל רם ונישא, והרי זה לפנינו ממש מעבדה תורנית שלמה העוסקת בעיבוד החומר, בניחוהו, בגיבושו ולשוות לו צורתו בלשון צחה, בסגנון בהיר ומרהיב עין, כל זה מוסיף כבוד ולוית חן לעובדיה ועורכיה והוד תפארת לכל המלאכה המצויינת הזאת.

וכשתמצא לומר, יש כאן מצד העורכים והמשׁר התפים במפעל זה, משום הלוציות וגמילות חסד

שאינ עיניהם ולבם לחדש חידושים, וללבן סוגיות השׁס, להתנצחות בפלפילים ושקלא וטריא, הברקות וסלסולים, כפי שהיו רגילים בבית מדרשם, אלא מיטב דאגתם נתונה לשם הכלל, לצבור הלומדים, למען ימצאו את המקורות, למען להקל על שיעוריהם ולימודיהם, על כן יש לייחס עליהם את הפסוק: „עת לעשות לה׳ הפרו תורתך“, כלומר: אף על פי שיש כאן הפרה של התורה הפרטית, „תורה דיליה“, אבל יש כאן משום „עת לעשות לה׳“, להגיע למטרה כוללת ומקיפה, להחדיר את תורת ד׳ למערכות חיינו ופינותיהם, לחבבה על מוקריה ולפתוח לפניהם את שערי רשות הרבים של האומה הרי ודאי שיש בזה כאמור משום הלוציות רוחנית עילאית שאין כמוה, וישר חילם לאורייתא!

ב.

במשך הזמן, למן שנת תשׁז עד שנת תשל״א הנוכחית, יצאו לאור והופיעו שלשה עשר כרכים, כולם מלאים ערכי-הלכה לעשרות ולמאות, הערכים ערוכים לפי אותיות א—ב, ועדיין לא הגיעו לשליש מערכת האותיות, הכרך הי״ג הנוכחי, עוסק באות ח״ת, ואף היא טרם נגמרה, הוא אומר שישנם פערים גדולים בין הוצאה להוצאה של הכרכים, ועל זה יש להצטער, שהרי קהל הקוראים, המעיינים בהם משתוקקים להופעתם הסדירה והמהירה, ולי הביא את המפעל הזה לידי גמר מוצלח במקדם האפשרי כדי שיוכל לברך על המוגמר, וזאת לי תשומת לב!

הכרך הי״ג הנוכחי, מכיל כעשרים וכמה ערכים, החל מערך „חובל חבר“ עד ערך „חזקה“ ועד בכלל, כמובן, כל ערך חשוב הוא לכשלעצמו, וישנו מקום לדון ולעמוד עליהו, אולם אין במסגרתנו זו כדי להאריך מפאת קוצר הידיעה, די לציין רק כמה מהם:

ערך חודש, יש לציין את הספק, על דבר יום השלשים, אם זה נכלל בתוך מספר הימים של שלשים יום הנצרכים לכמה ענינים, או צריכים שלשים ימים שלמים, ובוה נחלקו ראשונים ואחר

נקרא חזקה, וכן מעמידים את האדם על חזקתו, היינו „על מעשיו שהחזיק בהם ימים רבים“ ומגדיר היטב את סוגי החזקה בין אלה הנקראים בשם „חזקה“ סתם, ובין אלה הנקראים בשם לווי, מנתח את הגדרות של „חזקה דהשתא — וחזקה דמעיקרא“, וכן הסוגים השייכים לקנינים, לאיסורים לכשרות, לאישים, למקומות, וכן חזקת הגוף וחזקת הדיין, חזקת מדות וחזקת שררות, ועוד ועוד, בסופו של דבר, היקף גדול וממצה, על ענין חזקה שהוא מפתח חשוב, בהלכות במישוריה השונים.

יש לקדם בשמחה הופעת הכרך הזה, בלווי משאלה לקצר את הפערים בין זמני הוצאת הכרכים לעתיד, וברכה נאמנה למזכי הרבים, המשתתפים במפעל זה ובראשם ידידנו היקר הגאון ר' שלמה יוסף זווין שליט"א, העורך הראשי, השוקד על תפקידו האחראי בהשקעת מיטב כוחותיו הנפשיים ובהמצאותיו הרבות.

והנה „חמרא למריה, טיבותא לישקיה“... (ב"ק ד' צ"ב ע"ב) יבורך המנהל והמתכנן של המפעל הנ"ל, הרב ר' יהושע הוטנר ג"י, שברוב כשרונו, מנהל את המפעל בהצלחה עד כה, בבחינת כיבוש המפעל ופיתוחו, ונברך אותו בהמשך רצונו, ובחשת הופעת הכרכים הבאים ובכיבוש כל האותיות עד גמירא לתועלת הרבים. כה לחי!

ספר "כרם ציון" השלם

אוצר התרומות, כרך שני.

משימה גדולה, קבלה עליה הנחלת „מדרש בני ציון“ בירושלים לעסוק ולטפל באופן מיוחד במצוות התלויות בארץ, לברון ולקבנו, לבאר, לחדש, לחקור בחדירה עמוקה, וברחבות גדולה, אף להוציא מסקנות ופסקי זינים הערוכים כסדרם וכהלכתם. מוסד תורני חשוב זה, ממשיך את קיומו זה רבות בשנים, בשעתו עמד בחסותם של מרן הגרצ"פ פולנק ז"ל רבה של ירושלים ושל מרן הגרא"ז מלצר ז"ל אשר יחדו מכתם למען התפתחות המוסד ול"יעילותו, כדי להעלותו לרמה גבוהה בפסגת הידע,

רונים. היסוד הוא בפדיון הבן, שיכולים לקיים את הפדיון אחרי כ"ט ימים וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים, הרי אחר שעבר על הבכור הנולד השעור הזה, מ"שעה שנולד אפילו שהוא עדיין בתוך יום השלשים, כבר יש עליו דין של בן חודש (ראה באשכול ח"ב הל' פדיון הבן סי' מ"א, בשם יש מי שאומר), ודבר זה יכול לשמש בתור השלכה בענינים אחרים, שיש בהם צורך זמן של שלשים יום, כגון: לענין נפל, לדעת ר' שמעון בן גמליאל האומר: „כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל“ (שבת קל"ה ע"ב), וכן לענין זמן של נתינת בכור בהמה דקה טהורה לכהן, שהוא שלשים יום, ועד שלשים יום, ישראל חייב לטפל בבכור בהמה דקה (משנה בכור רות כ"ו ע"ב) וכן לענין נזירות שהיא שלשים יום, (נזיר ה' ע"א) וכן לענין נידוי, שאינו פחות משלשים יום, ועוד, אותו הספק מתייחס לכל ה"ענינים הקשורים בזמן של שלשים יום, וזה בא לידי ברורו הנוקב ובמיצוי בענין הכולל.

מקום ניכר מכיל הערך: חול המועד, ביו"ט, בניתוחם ובהגדרתם באיסורי מלאכות בחול המועד, ואחרי קביעת גדרי המלאכות ואיסורן, הרי המעריך בא ומברר לנו את היתרי המלאכות בחול המועד, ומפרט אותם לחמשה אופנים, א) דבר האבוד, ב) צורך המועד, ג) מעשה הדיט, ד) צרכי רבים, ה) פועל שאין לו מה יאכל, והולך ומבאר על כל אופן ואופן בדיקנות נמרצת, ולפי המקורות בש"ס ובשו"ע.

גולת הכותרת של הערכים בכרך זה, הוא הערך חזקה, הן מבחינת הכמות והן מבחינת האיכות, הערך משתרע על יותר משלש מאות טורי עמודים, ובו שפע של מובאות ומקורות, ניתוח והגדרות על כל סוגי חזקות, הפוזרים על פני מרבד שני התלמודים, שלחן ערוך, ראשונים ואחרונים, ויש לציין במיוחד את המבוא לערכי החזקה, שהוא עשיר בתכנון, מתחיל בפירוש המלה חזקה ומשמעותה כפי שכתבו המדקדקים הראשונים, הוא לשון אחיזה, כמו „ועורך מחזיק בה“ (שמות ט' ב) ומי שיש לו אחיזה בקרקע ימים רבים, ואין אחר יכול להוציאה מידו

הלימוד והחקירה במצוות התלויות בארץ, הקשורות בקשר גרדי, עם הליכי החיים בארצנו הקדושה. ואמנם המוסד, הצליח לגבש צוות של רבנים גדולי תורה, אברכים, שתורתם אומנתם, המקדישים את זמנם וכחות נפשתיים ללימוד ולהעמקה במצוות התלויות בארץ, ויחידושיהם וברוריהם ואלה נאגרו ונאספו ב"ד כרכי "כרם ציון", שהופיעו מראשית הקמתו של המוסד הזה ועד היום.

מלבד י"ד הכרכים, שהופיעו כסדרם מפקידה לפקידה, יצאו לאור על ידי המוסד הנ"ל, שלשה כרכים גדולים בשם "כרם ציון השלם" שאף הם מלאים וטעונים חומר עשיר רב, וכשם כן הם. בהם הושלמו ונתלבנו גופי תורה של מצוות הר תלויות בארץ, דיניהן והלכותיהן בבהירות יסודית ונוקבת. ועוד יתרה מזאת עשו, סדרו באופן מיוחד, מעין דוגמא של "השלחן ערוך" לסימניו וסעיפיו המהויים קונטרסים וספרים מיוחדים בשם "הלכות פסוקות" המקיפים וכוללים את כל חלקי ומקצועות מצוות התלויות בארץ, להלכה ולמעשה אוסף דינים והלכות על פי מקורות התלמוד הרבלי והירושלמי, ראשונים ואחרונים.

שלשת הספרים האחרונים כוללים: א) "אוצר השביעית", אשר בו כלולים ומרוכזים דיני שביעית לסוגיהם בהם מצויים דינים מקיפים על ידי גדולי התורה, פסקי הלכות מסודרים לפי מדוריהם הר מיוחדים: א) חזון נחום, ב) שמן המור, ג) הר צבני ד) אבן האול, ה) אהל משה, ו) גידולי ציון, ז) פסקי הלכות, הספר השני "כרם ציון השלם" אוצר ה תרומות כרך א', כולל שלשה מדורות: א) הר צבני ב) גידולי ציון ג) קדושת המקדש והארץ, הספר השלישי כרם ציון השלם, אוצר התרומות כרך שני כולל המשנה מדורות: א) חזון נחום תרומות ומעשר רות ב) משואות יצחק, ג) אבן האול, ד) אהל משה. ה) הלכות פסוקות.

המדור של "הלכות פסוקות" שבספר השלישי, מכיל מבוא מקיף על כללות ומצוות תרומות ומעשרות במ"ג פרקים לסימניהם ולסעיפיהם להלכות תרומות ומעשרות.

יש לציין במיוחד, שלשה דברים, שתוקנו וסודרו במערכת "הלכות פסוקות": א) ציון המקורות מצד עמודי הגליון של ההלכות והדינים ב) הפירושים הבאורים והחידושים מתחת לקו, בשם "גאון צבני" על ידי מרן הגרצ"פ פרנק ז"ל, המאירים והמבהירים את הענינים, במחקרים בפלפולים ובחידושים, ג) פירושים ובאורים ופלפולים בשם "גידולי ציון", ע"י גדולי תורה, הנותנים גוון מיוחד לענינים הר נדונים בהלכות פסוקות.

יש גם לציין, את מאמרו הנוקב של מרן הגרצ"פ המתנוסס בראש הספר על "הלכות פסוקות", בשם "קריאה נאמנה" הקורא לעדוד לימוד ובירור דיני מצוות התלויות בארץ, ופניה נמצת, ללומדי תורה לקהל ולצבור להרחיב את הלימוד ולקבוע שעורים תמידים כסדרם בהלכות הללו.

ואפריון נמטיה. למריה דהאי עובדא, ולראש משביר, הרב המופלא ר' יצחק רוזנטל שליט"א. מנהל "מדרש בני ציון", מרכז רבני לבירור הלכות ארץ ישראל העושה והמעשה, היוזם והמפעיל והר מנצח על כל המפעל הגדול והעצום הזה, מראשית יצירתו והתקמתו עד היום הזה. ותיתי ליה!

המפעל הזה, שהביא לנו אוצר בלום של נכסי צאן ברזל תורני, ספרים רבי ערך מונומנטליים שפותחים פתח להבנה עמוקה ודרישה נפשית למצוות התלויות בארץ, שיסודן בהיות בנין הארץ עוזה וחזקה, ראוי לשבח ולתהלה ולתפארת, ואנו מצרפים ברכה נאמנה, להמשך הפעולה ולהצלחה, הולכת ומתחזקת, עד כי יבא שלה במהרה בימינו. וכה לחי!

ספר "גופו של גמ"

מאת הרב זוב בורשטיין.

א.

המחבר דנו, נולד בפולנאה-רוסיה, לאביו הרב יחיאל מיכל בורשטיין אב"ד בפילעשט וביעדניץ (בסרביא) ממשפחת "המאיר נתיבים", התחנך בעיקר בישיבת אביו ותחת פיקוחו, בעיר פילעשט, ובעודו באביו הראה כשרונות מצוינים בלימוד התורה ר

לסוגיות הש"ס, וכן לסדורים מעשיים ותועלתיים בשטח זה, ודוקא במקצוע זה: סדור הגיטין, שנחשב בימי חז"ל לקשה ביותר בשטח ההוראה, עד ש' הזתירו ואמרו: „כל שאינו יודע בטיב גיטין ו' קידושין לא יתא לו עסק עמהם" (קידושין ד' ו' ע"א), ואשר על ידי כך היו נוהגים למנות לתפקיד זה אדם מיוחד, בעל התמחות מקצועית (עי' רש"י: גיטין ד' ה' ע"ב, ד"ה ממונה).

כי „הלכתא גוברי לגיטין", וקושי זה נעוץ לא רק בחומרת הענין מצד מהותו, רבוי החומר, והיקף „תילי התילים" של הלכותיו ודיניו, אלא בעיקר, בביצוען למעשה, התלוי במקרים שונים ובנסבות שונות, ולפעמים במסגרת מצומצמת של זמן, מה ששולל ממסדר הגט האפשרות להתעמק במקורות המתאימים, ומתוך מצב זה, סיגלו להם, עוד בדורות הראשונים לעצמם, עריכת גיטין ו' סידורם משלהם, שיקללו באופן תמציתי את דברי הפוסקים מהמקורות המתאימים.

המחבר מגולל לפנינו את השתלשלות „סדרי גיטין" הללו, באופן כרונולוגי, החל מרבנו יעקב בר מאיר (הוא ר"ת) המובא במחזור ויטרי בסוף הספר, עד כדי ביטוי נמרץ בזה"ל: „כך הראנו מן השמים ולמדנו מדברי ׳בוחנינו חכמי התלמוד וכו'" וכן במס' גיטין (ד' פ"ה ע"ב, ד"ה דתהויין) מוזכר „תיקון גיטין קדמונים", וברא"ש (סוף גיטין) אנו מוצאים כבר סדר גט יותר מפורט, וכן מפורסם סדר הגט של ר"י מרגלית שב„דרכי משה" בסוף הסור אבן-העזר, שחלק גדול ממנו נכנס ל„סדר הגט" של מרן המחבר והרמ"א ז"ל (בש"ע אה"ע סי' קנ"ד) ובלבוש שם, וכמו כן ידוע סדר הגט ש' בתשובות ר' יהודה מינץ, שהובא ברמ"א (סי' קכ"ט סעיף י"א) וסדר גיטין של מהר"ש בר"י מלובלין, וסדר הגט ד' בעל התרומות" ורבנו פרץ (עי' ב"י אה"ע ריש סימן קכ"ו ובב"ח שם) עד האחרון חביב: סדר הגט של ר' מיכל ר' יוזפיש מקראקא, שנתקבל בתפוצות ישראל כספר העזר הקלאסי בענין זה.

ענין מיוחד, וגם מסובך מדי, עורר סדר השמות

בידיעתה, ברבות הימים, צמח ועלה והתפרסם בתור רב ומורה תוראה מובהק, ובידענותו הרחבה בים התלמוד והפוסקים. שרת בתור רב ראשי ואב"ד בבאטשאן והגליל (ברומניא).

עם עלייתו לארץ בשנת תשי"ה, הולך שמו לפניו, בתור אישיות תורנית מובהקת, ורב גובריה בתורה ביראה ובעסקנות צבורית ענפה, נחקבל בתל"אביב העיר העברית הראשונה בתור רב ואב בית דין, ושמש בעטרת הכהונה הנאת לתועלת הרבנות והשיפוט הרבני, וכן לטובת הצבור, עד יום פטירתו ביום י"ג ניסן שנת תשל"א.

הניח אחריו ברכה, הרבה כתבי יד, בכמה מק' צעות התורה, בהלכה, במחקר ובאגדה, הראויים לטפל בהם מפאת מהותם ואיכותם, היה נתן בעט סופר מהיר ובסגנון יפה מצוחצח, רהוט ומלוטש, כפי שאנו רואים מתוך ספרו שהוציא לאור בחייו בשם „חכמה ומוסר, על פרקי אבות", אשר תוכו רצוף רעיונות נוצצים והגיגות מאירים, גדלותו בתורה מבצבצים ועולים מתוך מאמריו בהלכה שהתפרסמו בכתבי עת שונים, ועל כולם יש לציין את ספרו המונה לפנינו, בשם „גופו של גט" שבעצם לא הספיק להביאו לידי גמר מלא, אבל הספיק לסדר את החלק הארי של הספר החשוב הזה, ותייתי להם ליצאי חלציו שהתאמצו להביא את הספר לבית הדפוס, ולידי ג'רזי בפני המעיינים רבנים, דייגים ושוהרי תורה, שימצאו בו ענין מלא ותועלת, הן מתוך החומר הרביגוני והעשיר האצור בו, והן מצד השמושי המעשי: לאלה העוסי' קים בטיב גיטין וקדושין שימצאו בו מקור לא אכזב, של הלכות למעשה בשטה זה שהם עוסקים.

ב.

הספר מדבר בעדו, קולע לנושא העקרי ששם לו המחבר דגן, מטרה לעסוק בו, במיוחד, לבררו, לבהרו ולבארו, לפלפל ולחדש ולהוציא מסקנות חותכות וקצובות. המחבר בתר לו נושא זה, הן מתוך עסוקו שהיה לחם חוקו, בתור ראש בית דין לגיטין בחוככי הרבנות הראשית בתל"אביב, והן מתוך גישתו הנפשית לעצם הנושא המשמש מפתח

של הגרושים, אשר שונים ומשונים לפי הארצות השונות, שהיהודים נחתים שם, וצרכים להתחס בזהירות יתירה בפני שבויים ואי דייקנות, ועל זה שקדו חכמי הדורות להעמיד לרשות המסדרים גם רשימת השמות, שיכולים להופיע בגט, ואופני כתיבתם, לדוגמא ספר השמות של מהרי"ט, וספר השמות לר' שמחה, וכן "עזרת נשים" לבעל גט פשוט, "נחלת שבעה", ועוד, ובעיקר שמות הר אנשים ונשים שבספר "בית שמואל" שאותם שיבץ הגאון ר' אפרים זלמן מרגלית ז"ל, "כפנים" בספרו הגאוני "טיב גיטין", שנתקבל בכל תפוצות ישראל, כספר יסודי בשטח זה ואחריו התרו החוקקו מתבררים גדולים כבעל "דברי חיים", "אהל שם", "שם עולם", וכן יש לציין על תופעת ספר חשוב בשם "גט מסודר" בציון כתיב והגיגי השמות הלועזיים באותיות לטיניות, שבזה הוא מונע מחלוקת בישראל בקשר להגייון של התנועות, שבזה ישנם כידוע, הבדלים בולטים בין העדות השונות, ויצויין גם הופעות הספרים העוסקים בשמות גיטין מקיפים לידידנו הרב דובער מהרי"ף טקאץ שליט"א, בשם "קונטרס השמות".

כל אלה הקשיים והסבוכים, עמדו לפני המחבר, בתור ראש בית דין לגיטין ברבנות הראשית לתל-אביב-יפו, — המרכז הגדול ביותר בארץ, ובזמן קיבוץ גלויות שזכינו לו בחסדי בורא ית"ש, שבי משך השנים נצטרפו הגיטין לאלפים, וראה בזה צורך לעסוק בענין זה במלא הרצינות והמסירות, לסדר לעצמו מערכת ציונים ובירורים תמציתיים של ענינים יסודיים כאלה שבמשך הזמן הצטרפו לחיבור הנוכחי.

ואמנם "מצא כדי מידתו", הספר מסודר באופן חצוי, כי על כן מבצבצת מתוכו גודל כשרונו של המחבר בסדרנות ובתכנון, בעקבות דברי הירושלמי (הוריות פ"ג הל"ה), "הסדרן קודם לפלפול" ואמנם המחבר מצטיין בשתי ההגדרות הללו. גם כסדרן וגם פלפול, ותיתי לו.

ג.

תוכן הספר ומבנהו, כולל דיני סדור גיטין ערוך כים בשלשה ספרים נפתחים: א) גופו של גט, כולל

דיני ביצוע. סידור הגט לכתחילה, ב) גופי תורה, מציין המקורות ותמצית הנימוקים לדינים שבפנים, ג) גופי הלכות: כולל "הבדיעבד" של הדינים, שר אופן ביצועם, "לכתחילה" מפורש בפנים, כללים עם שלבי הביצוע של הגט, פלפולים קצרים בנמוקי הדינים שבפנים, המעניקים ידיעה רחבה בטיב גיטין, תמצית ספרי שאלות ותשובות, וערכים בסדר א"ב, שיש להם קשר עם עניני גידושין, במישרין או בעקיפין.

ובמסגרת שלשת היסודות הללו, מכניס המחבר, בסדור נאה ובטוב טעם, את החומר העשיר, אשר בילקוטו, דבר דבור על אופניו, באיתור הענינים לכשלעצמם, ובברורם המקיף, כל אחד על מקומו הראוי וההולם.

הספר, מחולק לעשרה פרקים, הפרק הראשון מתחיל: "בחקירות מוקדמות והכנות לגט", ומסיים בפרק עשירי: "בתכסיס כתיבת השמות מבהינת הצורה וקביעת מלות הקשר ביניהם, והרי כאן בעשרת הפרקים תוכן ומיצוי הסידורים והדינים הקשורים בגיטין על צד היותר מועיל, והם משמשים כעין תנ"ך למסדרי גיטין מתחלה ועד הסוף, זאת אומרת: ההכנות עד הדיק בכתיבת השמות, הן מבהינת קביעת השמות והן בקביעת הצורה, בלוי הסברים ובאורים קולעים.

והנה כמה "נושאים" לדוגמא, שהמחבר מדבר עליהם: א) מדרגות בתפיסת הקידושין וחיוב בגט. ב) פלגש לענין חיוב בגט, ג) נשואי איסור, שאין מקידושין תופסים בהם לענין חיוב בגט, ד) נשואין פקטיביים. ה) קידושי מומר, גר וגירות, אנוס ור אנוסה, ועומד במיוחד על נשואין אזרחיים לענין חיוב בגט (עמודים ה-יב) מברר את השיטות לפי ראשונים ואחרונים, מנתח יפה את הענין, ומסיק, שגם לפי המקילים בזה סוברים דאם אפשר להשיג גט, אין להתירה בלי זה, דסוף סוף יש בזה משום מראית עין, שיאמרו אשת איש יוצאת בלא גט, אולם "במקום עיגון יש להתירה בלא גט" (עמוד ע"ב).

ד.

פרק מיוחד מהוה "המבוא" של הספר, בו מבאר

וראויים דבריו שידובבו בקברו לאור עולם, וזה יהיה „יד ושם“ לנשמתו „וגלעד“ לעולמים. ות.נ.צ.ב.ה.

ספר „דברי אברהם“

שאלות ותשובות, חידושים וביאורים בענינים שונים, בש"ס, ברמב"ם וברבותינו הראשונים מאת הרב אברהם שדמי, חלק שלישי

א.

המחבר דנן, התפרסם בהופעת שני ספריו ה"ראשונים, בשם „דברי אברהם“, שעשו בשעתם רושם נאה בחוגי הרבנים לומדי התורה, ובני הישיבות. לפנינו הספר השלישי, הממשיך בקו דרך לימודו, שהתוה לו בספריו הראשונים.

המחבר, שוקע בהתמדה בד' אמות של ההלכה, הוא משמש בתפקידו המשולש: כראש ישיבה, ומנהל המדרש הגבוה לתלמוד „בית זבול“ להוצאת כתבי מרן הגר"מ חרל"פ ז"ל, וכן בעריכת כתביו ב"הלכה ואגדה.

חידושי וביאוריו, פלפוליו ודיוגיו בסוגיות ה"ש"ס, ברמב"ם ובדברי ראשונים עובדו וחולשו בספריו אלה דרך המעבדה התורנית הזאת, ומעל גבי סדן היצירה הזו, זכה לפרייגיטצו וליכול תורני מבורך.

ב.

הנושאים שבהם בחר המחבר הם מגוונים, והם אינם ערוכים לפי סדר הש"ס או מסכת מיוחדת ולא לפי סדר הרמב"ם, אלא לפי ענינים שונים, שכל ענין וענין קובע פרק לעצמו, אך הם קשורים ושזורים בסוגיות הש"ס, ברמב"ם בחלקיה השלחך ערוך, דברי ראשונים ואחרונים. המחבר, סיגל לו דרך לימוד משלו, ראשיתה בחזירה למקורות, בגילוייהם חישופיהם ומהם ובהם, מרחיב את הדיבור בסברא מסבירה ופופולרית, ובעיון מעמיק, מיישר הדורים, וסתירות, מברר את השיטות, ומסלפל בהן עד שמגיע ליעד חידושי הקולעים, עד שהדברים יוצאים בהירים ערוכים בטעם ובסגנון נאה.

המחבר בצורה יפה, את הנושאים שהציג לו בכותרות הקטעים הקושרים באופן ישר בסידור הגט, כדלקמן: א) באיזה ישוב אפשר לסדר גיטין ב) מי ראוי לסדר גיטין. ג) האם יחיד מומחה רשאי לסדר גט, או שצריכים לזה בית דין.

והנה, כדאי לציין דבר מעניין, המחבר עומד על הבעיה שעמדו עליה גדולי הפוסקים אם להתיר למסדר הגט ולעדים ליטול שכר יותר מכדי בטילה, והרב ר' עקיבא מברטנורא מתמיד בדבר, ואף שנדחו דבריו (ע"י אבן העזר סי' קנ"ד בסידור הגט, וב„פתחי תשובה“ שם) בכל זאת, נמצאי כאלה שהחמירו על עצמם בדבר, אבל בארצנו ה"קדושה אומר המהבר — זכינו ב"ה לפתרון הבעיה, באופן היותר נאות, בהיות שהדבר נמסר רק לידי בתי דין מיוחדים, שחבריהם, בתור פקידי ממשלה, מתקיימים על משכורת קבועה, שהם מקבלים מקופת הממשלה, בין אם הם עוסקים בסידור גט או לא, יוצא שהם יכולים לסדר גיטין שלא על מנת לקבל פרס, מהבאים להתגרש (עמוד ט').

בשולי הספר, מעניק לנו המחבר קונטרס מיוחד במינו, לענין גיטין בשם „כללים בתעתיק ופונטיקה“ המוקדש לענין יגיבת שמות לועזיים בגיטין, כאן מראה המחבר את כחו בעריכת מחקר יסודי, חודר לבכי השפות ולצליליהן השונים, אשר להם השלכות לקבוע בדיוק את השמות בגיטין, מראה בקיאות גם בשטח זה במתן דוגמאות בשפות שונות ועד היום לא ראינו כבושם הזה, הפותח לנו אפקים רחבים במערכת השמות, לתועלת ממשית לפתרון הבעיה של שמות זרים לועזיים.

הספר בכללו הוא בבחינת „כרכא דכולה ביה“, בשטח המקצוע של הגיטין, נכרת כאן השקעת עבודה מרובה, ויסודית, ולראש לכל, טודר גפלא, ובו, ימצא המעיין את מבוקשו, ובוה זיכה ממש את הרבים במפעלו, צר לנו מאד שבשל ההעדרו, לא השלים במלואו את הספר כפי, עדות בני המחבר, וכן את יתר רכושו הרוחני, בתורה, בהלכה ואגדה, שהשאיר אחריו, בוודאי ישתדלו בניו, להמשיך ל"הוציא את כתבי היד לאור עולם כי גדול היה האישי

המחבר, מקדיש גם אי אלה סימנים לשאלות ו-תשובות ודן בהם הלכה למעשה. לדוגמא. בענין עבודת-זרה של גוי, אם הדמים נתפסים (סימן א), אם יש חיוב לאבד עבודה זרה של גוי (סימן ו') שהלכותיהם רבות הן והמחבר מברר את השאלות לעומקן ולרחבן. וכן בענין ריסוק אברים בבית המטבחיים (סימן כ"ט) בענין טבח אומן שקלקל (סימן ל') ובענין "כופין אותו עד שיאמר רוצה אני" בגירושין ובקרבתה (סימן ל"א).

כן מוסיף המחבר כמה סימנים בספרו "למלחמתה של תורה" "תורה דיליה" בענינים שונים, שבהם הוא התכתב עם גדולי התורה, עומד ובוחר את דבריהם והערותיהם, דן ומפלפל בהם ומבסס את ביאוריו חידושינו ואף מסקנותינו בספריו הקודמים, והכל מתוך הבנה ישרה והגיון ברור.

הספר הזה שנכנס במסגרת החזקה מוסיף נדבך חשוב בספרות ההלכתית, ובכוחו תלזה את מחברנו שיזכה להמשיך ביצירתו התורנית, ובתפוקת יתר ממעיו תורתו ועיוניו לתועלת לומדי התורה, תובקא ומוקיריה. כה לחי!

ספר "אוצר הפוסקים"

כנוס תמצית ספרי הפוסקים והשו"ת להלכה ולמעשה על פי סדר השלחן ערוך. ליקט סידר ונערך על ידי חבר רבנים גדולים, על יד וער העזרה, התאחדות הרבנים פליטי רוסיא ושאר ארצות, מיסודם של מרנן הרב הראשי לאה"ק, הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, וזקן ראש הישיבות הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל חלק אבן העזר כרך י"ב.

א.

היה בזה משום רעיון נפלא, טוב וקולע מאת מרן הגרא"י הרצוג זצ"ל, מרא דארעא דישראל, לכנס, לאגור, לאסוף ולקבץ את כל ההוראות והפסקים, הדינים וההלכות הפוזרים באלפי ספרי השו"ת, אשר הורו והגו, והעבירו באור עיונם ופולפוליהם, רבותיגו הפוסקים, לסדרם ולקבעם לפי

סימני השלחן ערוך, בארבעת חלקיהם וסעיפיהם, עם תמצית נמוקיהם, ותוכן תורף סברותיהם וטעמיהם. זכה להעדפה, ובזכות בכורה, חלק "אבן העזר". הנמוק מפורש בחלק הראשון, שהודגש על ידי מרן הגרא"י הרצוג זצ"ל, בזה הלשון: בהיות שהשאלות היותר קשות להלכה ולמעשה, הן בענין אישות וקידושין עגונות וכו' ולפיכך זכה החלק הזה להעדפה יתירה, ובעיקר בענין עגונות, יאמנם ניבא וידע מה שניבא, הוא ראה בעיני הברולת את עני עמי, והוא ענין העגונות, שאחרי השואה האימה הועמדנו קשה בפני הבעיה הטרגית הזאת של עגונות, לפיכך שם את לבו במשך הזמן, לנקודת מוקד זו.

דבר זה הגיע איפוא, את היוזמים, להתחיל בחלק "אבן העזר", לרגל האקטואליזת החיונית שבבעיה זו, המתרכזת בסימן טו"ב (י"ז), והוא שימש ומשמש לגולת-הכותרת של החלק הזה של שלחן ערוך, מפאת עצם הענין הנדון, ומתוך החומר העשיר הרב-גיוני שהצטבר. כמאמר גאון אחד: "נפשי בטוב תלין". ונפשי נתונה בסימן "טוב" באבו העזר, להציל עגונות בנות ישראל מטרגיותן ומסבלותיהן, ואמנם לא לדנם הוקדשה התאמצות מרובה בשטח זה, לגלוי המקורות של החומר האצור בששת כרכים מיוחדים (ג-ח).

לפנינו הכרך ה"ב בסדרה, שהוא הכרך השני, הדין בהלכות קידושין המכיל רק ארבעה סימנים (ל"ד ל"ז), ובו אגור טוב, אוצר בלום בהלכות קידושין, המסתעפות בתהליכי המשפחה בישראל, למהותם וערכם וסדריהם, הכרך הזה משתרע על קרוב לשלש מאות וחמשים עמודים כפולי טורים, הבא מתוך לקוטים חידושים ומקורות של קרוב לארבע מאות וחמשים ספרים, ראשונים ואחרונים.

ב.

מלאכת הליקוט וביחוד בעניני הלכה, היא לבד מלאכה קשה לכשלעצמה, כי החיטוט, החיפוש והנקרות באלפי ספרים, מצריכים עמל ויגיעה רבה, אבל היא גם זקוקה לחכמה ובינה יתירה שצריכות להיות שזורות בה: לבור ולהבחין את החומר הי

תמציתי שבכל ספר הבא בחשבון להשמש בו, אשר בא אחרי התעמקות והתבוננות, ללא שיוך בתומר העשיר, והם פרי מאמצים ורציפות ועבודה תורנית עיונית, על ידי תלמידי חכמים מובהקים, הלנים בד' אמות של הלכה.

כשעוברים בסקירה עיונית, פחות או יותר, על הכרכים שהופיעו עד הנה ע"י המפעל התורני הזה, הרי אנו רואים, חשים ומרגישים את העבודה ה"ענקית שהושקעה בהם, על ידי צוות רבנים, תלמידי חכמים, הראויים לשמו. העבודה משתרעת לענפים שונים: א) במיצוי תוכן השאלות ותשובות. ב) עבוד החומר וסדורו. ג) העריכה הסופית. מלבד הסדורים השונים, וריכוז המפעל, הדורשים תיכנון ואימון רב. ותיתי להם!

ג.

יש להצביע על הנקודות החיוביות במבנה ה"ספרים הללו: החומר הנאגר מרבבות שאלות ותשובות, בא כתוספת לחומר העשיר שהתבאר והתברר כבר, ראשית כל: א) פנים השלחן ערוך והרמ"א בצירוף; ב) באר הגולה; ג) "באורי הגר"א"; ד) "באר היטב"; ה) "פתחי תשובה", ועל כולם התוספת של אוצר הפוסקים, ואמנם התוספת מרובה במדה גדושה על העיקר, כהנה כהנה, ויחד עם הגרמים האמורים מהוה קומה שלמה של ידיעה רחבה ומקיפה של הענינים הנידונים, עד תמציתם ומיצויים הסופי. כן יש לציין את תוספת הנוסף מצד המחברים המלקטים, הרבנים הגדולים, במשפטים קולעים ה"באים בסוגריים המבהרים והמאירים את הענינים הנידונים, מבהיגת התוכן והסגנון יחד, וכן על תוספת ההערות המיוחדות המצויות לפרקים, למטה בדפים, שיש בהן ענין רב.

כמו כן יש ליחס חשיבות רבה ל"מפתח הענינים" הבא בסוף הכרך, הערוך בטוב טעם, המקל מאד על המעינים. כן יש לציין את ההערות המיוחדות בשולי הספרים שלרובן יש בהן בירורים יסודיים בענינים הנידונים.

ועל כולם, יש להצביע על העריכה היפה של החומר, הן בהרצאת הענינים והן בניסוחו ובי

סגנונו המלוטש, המקיזר, המרוכז ותקולע, ובעיקר: במיצוי המדויק, ויש ליחס ענוותנות יתירה, מצד המערכת, בהפנותה בראש הספר את תשומת לב המעינים בזה"ל: "שאל יסמכו להלכה ולמעשה לפסוק על פי הספרים וההלכות המובאות בספרים אלה, שמא מתוך העבודה הגדולה, נפלה איזה טעות או אי דיוק, גם קשה למצות עומק כוונת המחבר", שהרי כל המצבר הגדול של ההלכות ופסקי הדינים, הלא ערוך ונעשה בעיקר, למען הקל על הרבנים והדיינים הזקוקים לפסקי דינים מסויימים, ולא לה ביחוד, שאין להם הספרים הנקובים שמהם גלקט החומר, ושאי אפשר לפעמים להשיגם בשום פנים, על מנת לעיין בהם, אם באמת מרגישים הרבנים, חברי המערכת, שיש בזה איזה חשש, אז יש להתאמץ ביתר מרץ, כדי להסיר את החשש הזה, וש"אוצר פוסקים" ישמש באמת לכלי שמוש נאמן והחלטי, ולתדריך לאלה הזקוקים להם, כמו לחם לרעב ומים לצמא...

ד.

והנה "חמרא למריה טיבותא לשקיה"..." (ב"ק צ"ב ע"ב), אם אמנם כל המפעל הגדול הזה, ראוי להיקרא על שם יוזמיו הראשונים, וביחוד מרן ה"גרא"י הרצוג ז"ל והגרא"ז מלצר ז"ל, אולם במפעל זה כרוך נטל עצום של החזקתו והפעלתו מבהיגת ארגונית טכנית, ובעיקר כספית, לכלכל את כל ההוצאות הקשורות בקיומו והתפתחותו. יבורך אפוא ועד העזרה של התאחדות פליטי רוסיה ושאר אלצות, וראשו ומנהלו ידידנו הדגול רב הפעלים, הגר"ש קיפניס שליט"א שעליו יכולים להמליץ, כעל שמואל בשעתו: "כי שם ביתו"..." כי כאן מצא את שדה עבודתו בועד העזרה, השם לי למטרה כפולה. א) לעזור לרבנים עולים בסדור ראשון, וכן בהקצבות חדשיות, בעלותם ארצה להשתקע בה, ב) במפעל השיכון בנין דירות לרבנים, בשכונה מרכזית בתוככי ירושלים, ועל כולם המפעל הזה השלישי והיעיל ביותר: הוצאת ומימון "אוצר הפוסקים", שיש בזה משום מגמה כפולה, כפי עדות היוזמים: הרמת קרן התורה

ויוכיז הרבנים ממש — מחד, וכן החזקת תלמידי חכמים מובהקים במוכן לכללי ופרנסתם בעיסוקם במפעל הענק הזה — מאידך, באופן כזה, שניתנה להם האפשרות, להמשיך ללון בד' אמות של הי הלכה בארצנו הקדושה, שממנה תצא תורה, וכן ליהנות מפריה ולשבוץ מטובה, ולהתפרנס ממנו, ואין לשער את גודל המשימה הזאת.

ובסיום: לא היה כבושם הזה בספרות ההלכה שלנו בתקופתנו, זהו מפעל מונומנטלי שגיא, הי ראוי לתהלה ותפארת ליוזמיו ולעושי, ויש רק לברך, כשם שהגיע עד הנה לכרך ה"ב בסדרה זו, כך ימשיכו הלאה ביתר שאת ועוז, בהמשך פורה ולצמצם את הפער בהופעת הספרים בין כרך לכרך, ללא הפסקות ארוכות, שלכל הפחות נזכה בהופעת שני כרכים לשנה למעז לקדם את המפעל לקראת סיימו הגמור, בעז"ה ושתתבלט גם ההתאמצות של עזרה וסיוע מכל שוחרי התורה, למען המפעל הקדוש הזה, למהר ולהחיש את העבודה, ולמען השלימה בבצוע הרצון העז של ראשו ויוזמו מרן הגרא"י הרצוג זצ"ל, שהובע בפתיחתו בחלק הראשון בזה"ל: "לחבר ספר השלמה שיקיף את ההלכות, שבמצוות התלויות בארץ שלא נכללו בר שולחן ערוך, ושיכיל גם חומר לפתרון על פי תורתנו הקדושה, של בעיות הקשורות בסדור חיינו הקדושים, שלא היו לפני תקומת ישובנו, בממדיו ובהקיפו כהיום הזה, וזה יהיה "הגלעד" הנאמן לגשמתו הגדולה של מרן רבנו זצ"ל. וברכותנו תלויה את היוזמים ואת העובדים עבודת קודש זו.

ספר "גליוני יואל"

הגהות ומראי מקומות והערות לתלמוד בבלי וירושלמי חובר ע"י הרב הגאון ר' יואל ליב הלוי הרצוג זצ"ל. הוצאת "יד הרב הרצוג". א.

המחבר היה ידוע ומפורסם כאחד הרבנים הי גדולים והחשובים, בגדלותו בתורה ובהיקף פעולתו תיו הזכירות בשטח היהדות והרבנות, בראשונה שימש ברבנות בלומז'ה שבפולין, עיר ואם בי ישראל לעת תפארתה, משם עבר ללידו שבאנגליה,

לאחר מכן שימש כרבה של הקהלה החרדית בפריז שבצרפת, עד לפטירתו בשנת תרצ"ה. בשעתו, חבר ספר בשם "אמרי יואל", על כל חמשה חומשי תורה, בחמשה חלקים, ובהם דרושים ואמרות על פרשיות השבוע, המלאים רעיונות, פירושים, ביאורים, הגיונות והגיגים, ביניהם דברים שנאמרו במסכות ובאירועים שונים, המפיקים דברי טעם ומרשימים מאד על קוראיהם ומעייניהם. פה ושם שזורים גם בענייני הלכה קצרים, ותשובות על שאלות.

המחבר, השאיר אחריו ברכה, חומר עשיר ורב גווני, המשתרע על פני שני התלמודים הבבלי והירושלמי, בצורה, של דיונים ושרטוטים בגליונות הש"ס. אסף וליקט אותם, בכשרון רב, הרב ר' אברהם ליס, וערך אותם כדבעי, בספר מיוחד ובחסותה של "יד הרב הרצוג", ע"י מנהלה הרב ר' יהושע הוטנר, יצא הספר לאור, בתוכנו רביהתיקף, בהדרו ותפארתו, ותיתי להם.

ב.

החומר שבספר מתחלק: א) לציונים, שהם מראי מקומות למקבילות ולמתאימות בבלי וירושלמי ומדרשי הלכה ואגדה, בהם אנו רואים את בקיאותו הי גדולה של המחבר) שציין הכל על פי כח זכרונו הנפלא, ב) הערות וקושיות ומחן שנשארו בצ"ע, ג) סתירות ויישובן, ד) ביאורים, חידושים ופירושים.

והנה כמה דוגמאות מכל סוג וסוג, למתאימות ולמקבילות: א) נסתכל ביום המיתה ואמר שירה, (ברכות ד' י' ע"א, מציין בראשית רבה (פ"ט ה"י) בתורתו של רבי מאיר מצאו כתיב, והנה טוב מאד, והנה טוב מות (עמוד ה') ב) (ברכות ד' ל"ז ע"א) א"ל ר"ג, עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקות דוגמא לזה, ביבמות (ט"ז ע"ב) א"ל מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים בין שתי מחלוקות גדולות בין ב"ש וב"ה (עמוד י"ד) ג) שם ברכות (כ"ח ע"ב) דיו לעבד שיהיה כרבו, ציין, כיצא בו שמות רבה (פ' תשא) דיה לעבד שוה לקונו, ובתורת כהנים (בהר פ"ד

אות ח) דיו לעבד שיהיה כרבו, ובירושלמי סוטה (פ"א ה"ד) ולא יהא כבוד מאיר ככבוד קונו (עמוד י"ט).

ד) אמר רבא אמינא מילתא דשבור מלכא לא אמרה ומנו שמואל (פסחים דף ג"ד ע"א) ומציין: עיין במו"ק (י"ט ע"א) אמרוה קמיה דשבור מלכא, ועיי"ש רש"י, דנ"ל שבור מלכא ממש, ומלך פרס היה בקי בדינים (וכן הסכימו שם בתוס') ואית דאמרי שבור מלכא שמואל כו' ע"ש, וע' (ב"ב קטו ע"ב) אמינא מילתא דלא אמר שבור מלכא, ומנו שמואל, וכן קראו לו לשמואל אריון, עי' חולין (ע"ו ע"ב) אריון מנו שמואל, וכן במנחות (ע"ה ע"ב) א"ר לוי לשמואל אריון, ובכתובות (מ"ג ע"ב) שקוד מנו שמואל, ועי' סנהדרין (צ"ת ע"א), אמר ליה שבור מלכא לשמואל, (עמוד ס').

ה) בכתובות (ד' ט"ו ע"א), הוראת שעה היתה מצייין ג"ב, (פסחים פ"ב ב' יומא (ס"ט ב') יבמות (ל"ה ע"א) סנהדרין (מ"ו ע"א, ע"ח ע"ב) זבחים (ק"ח ע"ב) קי"ט ע"ב) תמורה (ט"ו ע"ב) מנחות (כ' ע"א הוריות ו' ע"א) ירושלמי גדה (פ"א ה"ד) (עמוד קל"ו).

הערות לדוגמא: א) ברכות (ד' ד' ע"ב) וכל העובר על דברי חכמים, תיב מיתה, ויש לשאול מגמרא בגיטין (ג"ה ע"ב) אחיכו עלייהו, כרת מדבריהם מי איכא? ועיין ספרי (שופטים אות כ"ג) על פי התורה וכו', על דברי תורה חייבים מיתה, ואין חייבים מיתה על דברי סופרים ועי' ירושלמי (ע"ו פ"ב ה"ז), מפני שעבר על דברי ב"ה חייב מיתה, ומסיים בצע"ג (עמוד ב').

ב) ואין טוב אלא תורה, וכו' (ברכות דף ה' ע"א) ומציין עי' ערכין (י"א ע"א) ואימא דברי תורה דכתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב? משמחי לב איקרי טוב לא איקרי ומסיים בצע"ג (עמוד ב').

ג) לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם (נדרים דף י' ע"א) ומעיר על מה שכתבו התוס' בשבת (דף י"ב ע"ב בד"ה ר' נתן אומר קרא והטה), דלא פריך משום מקום, ומה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן, אלא גבי אכילת איסור, שגנאי

היא לצדיק ביותר, והלא כאן אפשר לבוא לידי חיוב חטא, אף בלי אכילת איסור, כעובדא דר"י בשבת שם, ומסיים בצע"ג (עמוד קמ"ו).

ד) מעיר על דברי הגמרא תענית (דף ד' ע"א) כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם, מהא דאיתא לקמן (דף כ ע"א) לעולם יהא רז קנה, ואל יהי קשה כארוז? (עמוד צ"ז).

ה) ומפני כבוד אביהם וכו' איקרי כאן וגשיא בעמך לא תאור, בעושה מעשה עמך (ב"ק דף צ"ד ע"א) ומקשה מגמרא (ב"מ ל"ב ע"א), מנין שאם אמר לו אביו הטמא או שאמר לו אל תחזיר, שלא ישמע לו שנאמר „איש אביו וכו' למה לי קרא, הלא כיון שאומר לו היטמא או אל תחזיר אין זה עושה מעשה עמך ואינו חייב בכבודו, ונשאר בקושיא (עמוד קפ"א).

ג) סתירות וישובן: א) עומד על הסתירה בגמרא יומא (דף לו ע"א) ועשאן בן גמלא של זהב, זהו מזכירין אותו לשבת, ויש סתירה מהא דאיתא להלן (דף לט ע"א) קלפי של עץ היתה וכו' ושואלת הגמרא שם, ונעבדה דכסף ונעבדה דזהב? ומשיגין התורה חסה על ממונן של ישראל, וכאן הזכירו אותו לשבת, ואם משבחין אותו הרי זה היפוך מ"ש „התורה חסה על ממונן של ישראל" אלא כל המרבה הרי זה משובת! וכן קשה בסמוך אצל מונבו המלך ואמו הלני, ומיישב את זה, דהכלל: „התורה חסה על ממונן של ישראל" הוא רק לגבי ממון הצבור אבל היחידים מותרים לעשות משל זהב, ושבח הוא להם, וכמו דאיתא לעיל (דף ל"ד ע"ב) הכל שלשים מנה, אלו משל צבור ואם רצה להוסיף מוסיף חשלו.

ב) עומד על הסתירה בגמרא (ביצה דף כ"ה ע"ב) שלשה עזין הם וכו', ישראל באומות, הלא יש סתירה מגמרא יבמות (דף ע"ט ע"א) שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים, וזה בניגוד למדת עזות? ואומר, בישוב הדבר בעקבות דברי רש"י, שניתנה להם תורה שיעסקו בה והיא מתשת כחם ומכנעת לבם, אם

כן מצד טבעם הם עזים, אבל על ידי עסק התורה, נהפכו לביישנים, ובוזה מובן מ"ש בתענית (דף ו' ע"ב) כל אדם שיש לו עזות פנים מותר לקרותו רשע, דלכאורה מה אשם בוזה, הלא כך טבעם של ישראל, שהם עזים באומות? אלא שזו הוכחה, שלא עסק בתורה, דאילו עסק בתורה היתה התורה מכנעת את העזות שלו, משום כך מותר לקרותו רשע, (עמוד צ"ה).

ג) בירושלמי (חלה פ"א ה"א) א"ר סימון אילו נשייא דאמרין לא ניעול בנינן אין חמי ליה מילף מילף הוא, לא עבדין טבאות אלא ויסרו למשפט אלקיו יורנו ה', וב"פני משה" שם: אלו הנשים האמורות לא צריכין אנחנו להטפל ולהעלות בנינו לבית הכנסת ולבתי מדרשות כדי ללמוד וכו' אלו הנשים לא עושים בטוב, אלא אמר הכתוב „ויסרו למשפט“, צריך ליסרו ולחנכו למשפט התורה, ודבר אלקיו יורנו ללמוד.

וזהו סתירה למה דאיתא בקידושין (דף כ"ט ע"א) כל מצוות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו, אנשים חייבין ונשים פטורות האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה וכו', אבל נשים פטורות, ואילו מכאן משמע דאף נשים חייבות לחנכן לבית הכנסת ולבית המדרש, ואף בנויה (דף כ"ט ע"א) אמרו: דאיש חייב לחנך את בנו במצות ואין האשה חייבת לחנך את בנה, ואילו — אומר מיירי בכה"ג שהבעל אומר שילכו לבית המדרש ללמוד, והיא מפריעה אותם מליך, לא די שאינה עוורת לו, אלא עוד מפריעה, ובזאת לא טוב היא עושה ואיתא בברכות (דף י"ז ע"א) הני נשי במאי זכיין? באקרוי בנייהו לבי כנישתא. (עמוד רמ"ו).

ד) המחבר עומד על הסתירה בעובדא, בגוי שבא להתגייר אצל שמאי שדחפו באמת הבנין שלו, ובא לפני הגל וגייריה (שבת דף ל"א ע"א), האם אין זו סתירה למה שנאמר בגמרא יבמות (דף מ"ז ע"א) דגר שבא להתגייר בזמן הזה אומרים לו מה ראית שבאת, אי אתה יודע שישאל בזמן הזה, דוויים, דחופים וסחופים וכו'? ואיך קיבל

אותו הלל מיד להתגייר, ואומר: שנראה לי, שזה היה בזמן הבית, שהיה הלל חי בזמן זה, אבל הגמרא ביבמות מתכוונת בזמן הזה, המחבר אומר את זה מסברא דנפשיה מתוך ההדגשה בגמרא בזמן הזה, מבלי לבסס על מקור לזה (עמוד כ"ח).

ד) ביאורים, חידושים ופירושים.

א) בסוטה (דף לו ע"א) וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, וכן בשבת (דף פ"ב ע"ב) איתא: שכל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה נחלק לשבעים לשונות, לכאורה למה היה צריך לכתוב וכן לדבר בשבעים לשון, הלא איתא בעבודה זרה (דף ב' ע"ב) שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה, עד שבא אל ישראל וקבלוה? ומבאר המחבר, דהכונה של שבעים לשון היא לגבי ישראל והיינו שיגיע זמן, שבני ישראל יגלו מארצם ויתפזרו בין האומות וילמדו ממעשיהם וידברו בלשונם ויאמרו מה לנו ולתורה הזאת? אנגלים אנו, צרפתים אנו, וכדומה, אז יאמרו להם, הן אמת כי מנהגיכם ולשונכם היא כמו כל העמים אשר אתם יושבים בתוכם, בכל זאת אתם מצווים לקיים את התורה, אף שהתורה היא בלשון הקודש, ואתם מדברים בלשונות אחרות, משום שהתורה ניתנה ונכתבה אף בשבעים לשון, ובאיות לשון שתדברו, בנו הלשון אף התורה מדברת אליכם ומצווה אתכם. (עמוד ק"ס).

ב) מבאר דברי הגמרא (פסחים דף קי"ח ע"א): כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכו' ראוי להשליכו לכלבים, משום שהכלב חושד בכל אדם שמא גנב הוא וגובה על כולם, והרי זה כמספר לשון הרע ומעיד עדות שקר, וכן דרך הכלבים כשאחד מתחיל לנבוח, מצטרפים אליו שאר כלבים והרי זה כמקבל לשון הרע ומשום כן אמרו ראוי להשליכו לכלבים, משום שדומה לכלב. (עמוד סח).

ואסיף נא רעיון משלי בפענוה הכוונה של מאמר זה, שהרי אנו רואים, שהכלב אם כי רגיל לנבוח, בכל זאת היה מאופק במצרים בשעת הגאולה,

ככתוב בתורה: „ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו” וגו’ (שמות י”א ז’) למען לא להפריע את השתיקה (ראה תר”ת שם אות ז’), ואדם זה פוער פיו לדבר לשון הרע, לכן הכלב עדיף ממנו, וראוי להשליכו לפניו...

ג) והנה ביאור פשוט קולע: (בב”ב דף ח’ ע”א) „אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ”, ומבאר על פי מה שאמרו בסנהדרין (דף צ”ב ע”א) כל אדם שאין בו דעה אסור לרחם עליו וכו’, כל הנותן פתו למי שאין בו דעה, יסורין באין עליו, ומהות עם הארץ, היינו שאין בו דעה, וכדכתיב „דע את אלקי אביך ועבדתו”, ומשום כך הצטער רבי, על שנתן פתו לעם הארץ, דהרי אמרו: „כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו” (עמוד ר”ב).

ד) וכן בב”ב (דף פ”ח ע”ב) „קשה גזל הדיוט יותר מגזל גבוה, שזה הקדים וכו’ ואומר בפשוטו של דבר, דגזל הדיוט הוא מעבירות שבין אדם לחבירו, וגזל גבוה הוא מעבירות שבין אדם למקום, ומבואר במשנה יומא (דף פ”ה ע”ב) דעבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר ועבירות שבין אדם לחבירו אין יוהכ”פ מכפר, עד שירצה את חבירו, ומפני זה קשה הגזל של הדיוט (עמוד ר”ח).

ה) והנה פירושים לדוגמא: (ירושלמי קידושין פ”א ה”ט) כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, מפרש המחבר לפי מה דאיתא (בסוכה דף נ”ב ע”ב) „יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וכו’ ואלמלא הקב”ה שעוזר לו, אינו יכול לר’, וכן אמרו „הבא לטהר מסייעין אותו”, נמצא בכל מה שעושה האדם מעשים טובים, יש לו שותף בדבר, היינו הקב”ה, שאלולא סיעתא דשמיא לא היה יכול לעשות, א”כ שורת הדין שיקבל שכר לפי חלקו שהשקיע בעשיית המצוה, ולא בעד כולה, היינו החלק שהשייט מסייעו, והנה בכל זאת ה’ משלם לו כל השכר כמעשהו, היינו כאילו עשה בעצמו, בלי שום עזרה לעשיית המצוה, ובאמת זה הוא חסד, וזה מ”ש: „ולך ה’ החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, דאי בלאו הכי, מה זה חסד אם משלמים לאיש כפי מעשיו (עמוד רס”ט).

ו) (ואו) במס’ ברכות (נ”ז ע”א) „העונה אמן יהא שמייה רבא מברך” מובטח לו שהוא בן העולם הבא”, ומפרש — בעקבות הגמרא (שבת קי”ט ע”ב) „כל העונה אמן יהא שמייה רבא מברך בכל כחו, קורעין לו גזר דינו”, והיינו מכיון שקורעין לו גזר דינו, הוא מובטח לעולם הבא (עמוד י”ט).

ז) במס’ בבא מציעא (דף נ”ט ע”ב) „בגר מפני שסורו רע”, ומפרש המחבר הכוונה, שאם ילחצו או יענו את הגר, הרי אפשר שיסור מדת ישראל ויחזור לעמו ולדתו ויעשה לשונא ישראל, וזה הפירוש מפני שסורו רע היינו אם יסור מדת יש” ראל ויחזור לעמו ולדתו או רע מאד ויגרום לנו צרות... (עמוד קצ”ז).

ח) ירושלמי (גדרים פ”ד ה”ד) ואהבת לרעך כמוך ר’ עקיבא אומר, זה כלל גדול בתורה, בן עזאי אומר, זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול שמוזה, פירוש, כי אדם אחד יכול לקיים כל העולם, וכמ”ש בקידושין (דף מ’ ע”ב) עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע עצמו ואת כל העולם לכף זכות, ונאמר „צדיק יסוד עולם”, ואחד היה אברהם”, אם כן, מחויב כל אחד לקיים התורה בפני עצמו ולפיכך נאמר תולדות אדם בלשון יחיד ונאמר: „אנכי ה’ אלקיך” בלשון יחיד (עמוד רע”א).

ט) במס’ ברכות (מ”ג ע”א) בר מיניה דרב יהודה דחביבה ליה ארץ ישראל, פירוש הטעם מ”ש לגבי ר’ יהודה דחביבה ליה א”י? הוא על פי מה שאמר ר’ יהודה לעיל (דף כ”ד ע”ב) דכל העולה מבבל לא”י עובר בעשה, ואם כן לפי שיטתו לא היה יכול לעלות לא”י והדבר ידוע, שכל דבר שאדם רוצה להשיג ואינו יכול להשיגו, הרי חביב עליו ביותר מכפי שכבר השיג הדבר (עמוד ט”ו).

יב) במס’ עירובין (דף כ”ח ע”ב) איתא: ר’ זירא כי הוה חליש מגרסיה הוה אזיל ויתיב אפיתחא דר’ יהודה בר אמי, אמר כי נפקי ועיילי רבנן איקום מקמייהו, ואקבל בהו אגרא ויש לעיין הלא אמרו במשנת חסידים „אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס”, ויש

לומר על פי מה דאיתא בברכות (דף כ' ע"ב), וכי איך לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" (דברים ח') והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה", גמצא אם אדם עושה מצוה יתר על המדה מקבל שכר גדול אף כאן ר' זירא היה חלוש ולא היה מחויב לקום, אלא שדיקדק על עצמו יתר על המדה, לכן מקבל שכר אף בהאי עלמא (עמוד מ"ח).

ג.

והנה כמה דיונים ושו"ת בקצרה בהלכה: (א) נדרים (דף ע"ג ע"א) ושמע אשה פרט לאשת חרש. על זה אומר המחבר: גסתפקתי אם שמע הבעל על ידי שפופרת שהמציאו בימינו עבור החרשים, או אם כתבה והוא יודע לקרות, ע"י גיטין (דף ע"א ע"א) חרש שיכול לדבר מתוך הכתב, או כאשר המציאו בזמן הזה בתי ספר שמלמדים את החרשים לדבר הכל ברמיחזת הידים, אם באופנים הג"ל הוי כשמיעה, ואף שאמרו בגיטין שם, אם לא יגיד, ואלם אין יכוד להעיד, ומקשה, הלא יכול לדבר מתוך הכתב, שאני עדות, דרחמנא אמר "מפיהם ולא מפיה כתבם", אבל גבי נדרים לא אמרה התורה שישמע באזניו, ושמע אישה לאו דוקא באזנם, וכמו שפירשו על "ראה אנכי נתון לפניכם היום דלאו דוקא ראייה אלא הבנה, ויש לפרש כאן ושמע אישה היינו שיבין, ומסיים והדביר צריך עיון (עמוד קנ"ב).

(ב) בענין הלואה ברבית לשט מצוה, המחבר דן בזה, לפי דברי הירושלמי (סנהדרין פ"ח ה"ב) אר"י לויין ברבית לחבורת מצוה ולקידוש החודש, וז"ל: ע"י "מראה הפנים" שכתב בשם תשובת הרשב"א דסתם רבית מותר להלמוד תורה, והסכמת האחרונים דדוקא ברבית דרבנן מותר לדבר מצוה ע"ש, ובוזה י"ל מה דאיתא בשמות רבה (פלא"א ג') על עובדיה הנביא, שהיה זן את הנביאים, כיון שבא כל אותה הרעה היה לזה בנשך מן יהורם בן אחאב, מה שהיה מספיק לנביאים, וזה קיים, כספו לא נתן בנשך" אבל יהורם, שהלוח ברבית, אמר ה' עד עכשו זה קיים, יבא יהוא

ויהרוג אותו וכו' וכתב על זה "העץ יוסף", ואע"ג דלוה נמי עובר (היינו עובדיה) פקוח נפש היה ודחה איסור זה, מיהו לפי מ"ש כאן, בחנם טרה ליישב דפקוח נפש היה, דהרי מותר ללוות בריבית לדבר מצוה ולתלמוד תורה, ואצ"ל להזין נביאים, היה זה בגדר צדקה ותלמוד תורה (עמודים רפ"ב—רפ"ג).

(ג) ירושלמי (ר"ה פ"ג ה"ד) וראיית טריפה מדרבנן, מגלה מקור לענין בדיקה הריאה, שהיא בדרבנן בעקבות "הקרנן עדה", לפי מה דאיתא בחולין (י"א ע"ב) ר' אשי אמר אתיא משחיטה עצמה דאמר רחמנא שחוט ואכול, שמא במקום נקב קא שחט, אלא לאו זיל בתר רובא, ומפרש רש"י דילמא כל בהמה צריך לבדוק מ"ח טריפות ורק במקום שחיטה אי אפשר, ובדף י"ב ברש"י ד"ה פסח כתיב, דודאי הלכה למשה מסיני לא דסמי כינן ארובא, ואהא מילתא סמכינן ולא בדקינן כל י"ח טריפות, ונקובת הריאה משום דשכיח בה רעוהא בדקינן וכו', ונראה דמכאן שאב הק"ע פירושו דלבדוק הריאה מדרבנן (עמוד רנ"ז).

(ד) ירושלמי פאה (פ"ח ה"ח) מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהן, הרי זה לא יטול, ובגמרא אמרו חמשין דעבדין, טבין מן מאתים דלא עבדין, ולפי זה מחדש המחבר להלכה דאם השקיע החמשים זוז בסחורה, ונתן לקונים את הסחורה בהקפה למשך חודש ויותר כפי הנהוג, ולעת עתה אין לו לא כסף ולא סחורה, דבר האי גזונא, מותר ליטול, והרי זה דומה להא דאיתא לעיל (פ"ה מ"ד) בעל הבית, שהיה עובר ממקום למקום וצריך ליטול, לקט שכחה פאה ומעשר עני, כשיחזור לביתו ישלם דר"א וחכ"א עני היה באותה שעה והיינו אף שבביתו יש לו ממון הרבה, אלא שכעת אין בידו, וכן כאן אם כספו וסחורתו בידי הקונים, הרי עני הוא באותה שעה, ושייך למחר לוקח דר"א וחכמים (עמוד רמ"א).

המחבר מזכיר בספרו מספר פעמים את בנו מרן הרב הראשי לישראל הגרא"י הרצוג ז"ל בציון שתי אותיות (ובני א. י. זהו נוטריקון אייזיק יצחק)

כגון: א) בירושלמי ושבת (פ"ט ה"ז עמוד רמ"ח),
ב) על משפחת אנטלא (ירושלמי פ"ח ה"ז), ג) סני
הרין (ד' ס"ט ע"א), ד) ברה"ד דף ד' ע"א מזכיר
שמצא מקור על שם עצרת שבחג השבועות יעו"ש.
שרטטנו רק חלק מהחומר אשר דן ממילא על
כל החומר, על מהותו ועל עושר הנכסין, המלווה
בידע, בפלפול, בביאור, בפשט בחידוש, יש בו
חשש אוצר בלום של ידיעות והערות וציון מקורות
למכביר, אשר גורמים עונג למעינים בו, ויברכו
כל המתעסקים הנ"ל ביגיעה ובהתאמצות להוציא
לאור לזכות את הרבים, ויהיה הספר הזה למצבה
חיה ול"יד ושם" להגאון המחבר, ותהיינה שפתותיו
דובבות בקבר לזכרון עדי עד.

לטוב תיזכר, מרת אסתר גולדברג—הרצוג שר
תחיה, בתו של מחבר הספר, אשר שקדה בעמל
רב ובמסירות נפש להצלת כתבי אביה זצ"ל ולא
נחה ולא שקטה עד שזכותה להביא לקט מובחר
זה לדפוס ולזכות את הרבים.

ספר „מקוה המים“

חלק ב' כולל שאלות ותשובות על ארבעת
חלקי השו"ע, מאת הרב משה מלכה חבר
הרבנות הראשית בפתח תקוה.

המחבר, התפרסם בספרו הראשון, שהוציא לאור
לפני שנתיים ונתקבל ברצון ע"י לומדי תורה
ושוחריה, ועכשיו לפנינו החלק השני בשם זה.
גם ספר זה, הוא כמתכונתו של הראשון, דן
בשאלות ותשובות הפזורות בארבעת חלקי „שולחן
ערוך“, שנשאל עליהן, הן במשך שבתו במקום
כהונתו בגולה, והן במקום שבתו בפתח תקוה,
בתור חבר הרבנות הראשית דשם.

הספר, מכיל כמאתיים ועשרה עמודים, כפולי
טורים, בפורמט גדול, ויש בו חומר עשיר ומגוון
בהלכה, בנושאים שונים המקופלים בשמונים סימנים.
המחבר מראה את כחו, בידיעתו הרחבה, בבקיאותו
החודרת, בהבנתו הישרה, בהגיון הבריא בפלפוליו
ובחידושי הקולעים, ובעיקר באסוקי שמעתתא אליי
בא דהילכתא.

יש לציין, תשובות אחדות השגורות למעשה:

א) המחבר מקדיש כמה תשובות לשאלה אם מותר
להקפיא מים לשם קרח, ע"י מקרר חשמלי בשבת?
ודעתו להיתר. עומד בקשרים עם גדולי התורה
בנידון זה, שיש מהם שאוסרים, אבל הוא עומד
על דעתו בציון מקורות, ובשקליא וטריא רחב,
מסקנתו להתיר בהחלט (ראה סימנים ג' ד' ה'
ובהשמטות סימן ו') וראה ב„שביליו“ (ט"ז י"ז
י"ד ט"ו) בהערת העורך הרב כ.פ. טכורש, שנוטה
לאיסור, ומביא כמה מגדולי התורה שסוברים כך
יעו"ש.

ב) המחבר דן בשאלה: אם מותר להדליק נר
הנוכה על ידי שליח? ואחר דיון ארוך מסיק, ש-
מצוה זו גם כן נכללת בבחינת: „שליח של אדם
כמותו“, ומותר להדליק ע"י שליח (סימן כ"ב).
ג) דן בענין השימוש בדוד שמש בשבת, ואחר
דיון רחב מסיק לאיסורא מתוך החשש שמש ישתמש
בשל חשמל (סימן י"א). וראה בספר „כתר אפרים“
להרב כ.פ. טכורש (סימן מ"א) שדעתו נוטה —
אחרי שקלא וטריא ומקורות בהלכה — להתיר
להשתמש בשבת במים של דוד שמש, ומביא שמטין
בשם הגרצ"פ פרנק ז"ל, שהתיר את השימוש בדוד
שמש בשבת. ד) דן בענין גוי העושה מלאכה בשבת
במכונת של ישראל, אם מותר, ומסיק להיתר, ואין
לחוש למראית עין. ו) וכן דן בשאלה: למי שאכל
כזית בסוכה, לביל יו"ט ראשון, בשעה שהגשמים
יורדים, אם יצא ידי חובת סוכה, והעלה אחרי
דיון, שאין צריך לחזור ולאכול אחר אשפסקו
הגשמים. ז) בשר שלא הודה ולא נמלח, אם מותר
לטוחנו לצורך צלייה? ח) גט שנפל בו טעות בזמן,
אם הוא כשר (חלק א"ע סימן ז'). ט) שטר ישן
אם ניתן לפירעון (א"ע סימן ח"י) י) בענין תגלחת
הזקן בחוה"מ.

המחבר גם עומד בקשר משא ומתן להלכה,
ולענינים בסוגיות הש"ס, ומראה גם בשטח זה
כישרון רב, בפלפול וחידוש, בשקלא וטריא, ובי-
ביאורים חודרים הנעימים להמעיינים. ולדוגמא ראה:
פירוש על סוגיות הגמרא (כתובות י"ט ע"א,
א"ע סימן ל"ז) וכן תשובה בסוגיות הגמרא על ט'
שאלות בכמה מקומות בש"ס, וכן בתוס' ובש"ע,

ובה מיישר הדורים ומפרק קושיות, מלווה בהבנה ובהסברה ובהגיון חודר (סימן ל"ה). ראוי לציון מיוחד, התשובה בדין "חמץ של ישראל מומר ש- עבר עליו הפסח" (סימן ט"ז) ב" סעיפיה יעו"ש. ידו רב בחלק ה"אבן העזר" בתשובותיו, בדיני אישות, גיטין, קידושין, כתובות ועוד, שטח שעסק בו הרבה והתמחה באופן יסודי.

בשני הספרים הללו, קנה לו המחבר את עולמו בהתפרסם במלא קומתו התורנית ויישר חיליה ל- אורייתא!

"שאלות ותשובות רבי עזריאל"

על "אורח חיים", "יורה דעה", מאת הגאון נוהר"ר עזריאל הילדסהיימר ז"ל.

המחבר דנו, היה נצר לשושלת תלמידי חכמים מובהקים, והוא המשיך את השלשלת הזאת במלוא עוזו וכח נפשי, עוד בימי נעויו הראה כשרונות עצומים, היה מתלמידיו המובהקים של הגאון רבי יעקב אטלינגר ז"ל בעל "ערוך לגר" באלטינא, עלה ונתעלה בתורה ובחכמה, שמש כרבה של קהלת אייזשטאדט המפורסמת בין "שבע הקהלות", בה כיהנו בעבר גאונים, כהגאון בעל "פנים מאיר רות", אחר כך עבר לברלין, כיהן כרב אב"ד של הקהלה החרדית "עדת ישראל", שם פיתח שדה פעולה רחב, בבסוס החנוך החרדי, וגולת הכותרת של מפעלו: הקמת בית המדרש לרבנים, בו ראה את התגשמות שאפתו והשקפתו. בית המדרשה הוה זכה להקים לגיונות של תלמידי חכמים וגדולי הדור גמרו עליו את ההלל, ומלבד גדולתו בתורה, שימש בתור אישיות מרכזית, בפעולותיו הברוכות לטובת הצבור בהרצת תורה והחדרת אמונה בלב הקהל הרחב.

התפרסם כגאון בתורה, ופוסק בשאלות שהופנו אליו. כאן לפנינו עובון חשוב שהשאר אחריו, אוצר בלום י"ל חידושי תורה, שאלות ותשובות המפורזות על ד' חלקי השלחן ערוך, שיחות ב- נושאים הלכתיים והשקפתיים. אפריון נמטי למשפחה הרב המחבר ז"ל, שדאגו

לקבל ולאגור את כל החומר החשוב של השאלות והתשובות, ולרכזן בספר מיוחד כשהן מתוקנות ומסודרות, כדי לזכות את קהל לומדי תורה ושוחריה ותיטי להו.

הספר משתרע על פני תפ"ד עמודים ומהוה החלק הראשון, מן השו"ת על אורח חיים ויורה דעה, ונוסף לתשובות, ישנם שני קונטרסים של חידושים, לטור ושו"ע אר"ח וכן לטור ושו"ע יורה דעה, וכן קונטרס מיוחד בשם: שונות, הכולל חלק שו"ת והערות בכל שטח ההלכה, בסוף הספר צורף הקונטרס בשם "נתיבות עולם" שהוא חלק שלישי מספר כריתות לר' שמעון מקינון, עם פירוש הר מחבר ז"ל, שנדפס בראשונה בהלברשטאדט בשנת תרכ"ט, ובדין וחשבון השנתי של ישיבת אייזנ- שטאדט.

מתוך ריבוי הנושאים נציין אהדים: (א) ע"ד השאלה אם לקרא ערל בר מצוה לתורה? (סימן ד') והובא דעת הגאון מהורי"א ספקטור ז"ל מקובנה שאין להתרחיקו, והוא יכול לעלות לתורה. (ב) ע"ד השאלה: על אותם מבני עירו שהוידו אחדים לפרוש מן הצבור לפני הערכאות, כדי שלא יוכרחו לשאת בעול הקהל, מה לענין צירוף לעשרה וקבורת ישראל? ומתיחס בתשובתו, בחומרא יתירה יעו"ש. האריך מאוד, בהיקף גדול, בסימן ז', ג) מי שרצה לאבד עצמו לדעת וניצל אם חייב לברך הגומל? ומסיק שיש לברך, ואין בזה משום מצוה הבאה בעבירה, הואיל שזו עבירה שבין אדם למקום, ואין לך דבר שעומד בפני התשובה ובמקום שבעלי תשובה עומדים וכו' מה לי אם היה המסבב עבירה, הא מסבב חלק והלך על ידי התשובה (סימן כ"ט). אם שייך ירושה ברבנות? (ס' רמ"ה). על התעמלות מעשר כספים (ס' ר"צ), בענין זכות קדימה עניי ארץ ישראל, וכן הרבה ברורי סוגיות, שמפלפל ומבאר על בורין, ויש לציון הסימנים המוקדשים לחצי שיעור (ס' ק"א ק"מ).

כבה חלילה נר ישראל, וטרם ידעך אור התורה וזכינו גם לראות הופעת ספר בהלכה ובאגדה מאת רב גדול שם, שהיה משמש שם בתור סגן הרב הראשי, כתב ידו הגיע אלינו דרך לא דרך, ותחת חסותו של „מוסד הרב קוק“, נדפס והוצא לאור לקהל ישראל וביחוד ללומדי תורה ושוחריה.

שם המחבר, הרב זלמן נתן (נוטריקון ז"ל) קיסעלגראף, מוצאו מנובורוויטבסק בפלך חרסון ב־רוסיה, עד שהגיע למוסקבה. מתוך הקדמתו לספר, נראה שהוא היה נותן שעורים לשרידים שנשארו בבית הכנסת, ושעורים אלה היו גם בהלכה ובי־אגדה, זה סימן שישנם עוד יהודים גם אחרי המהפכה, בת יותר מחמשים שנה, המשתתפים ב־למוד התורה בעיון, ושעדיין פה ושם לוחשת הגחלת של תורת ישראל ומכמניה, עד ירחם ה' על שארית עמו מעבר מסך הברזל, והעם ההולכים בחושך ובצלמות יראו אור גדול.

הספר, מכיל ש"כ עמודים, מכורך וערוך ב־הדרו, מיועד בעצם להדרני הש"ס, בעקבות מגמת המחבר ושאירתו, כדבריו בהקדמה „בעת שלמדתי עם תלמידי החברים „המחכימים את רבם“, מ־תחלת הש"ס מסכת ברכות, ולהלן, עד שימלא ה' את בקשתי היחידה לגמור כל הש"ס, עם חברי היקדים עד מאה ועשרים שנה, והמחבר מעביר לפנינו מאמרים על ההדרנים כמעט על כל מסכת ומסכת, נוסף לזה הדרנים מיוחדים על הסדרים: סדר זרעים, מועד, משניות סדר נשים, משניות סדר גזיקין, משניות סדר קדשים משניות סדר טהרות וכן על סיום הש"ס, וסיום „שתא סדרי משנה“, דרך אגב: מעניין, שבהדרן לבבא קמא מביא ה־מחבר קטע מספרו של הרב כ.פ. טכורש: „הדרת אפרים“ (עמוד קמ"ד) ופלא כיצד ואיך הגיע הספר אליו.

דרכו של המחבר, לשמור על הנוהג במערכת ההדרנים לקשר את סוף המסכת לתחלתה, סיום המסכת עם המסכת הקרובה.

ואמנם, הצליח המחבר לגבש את החומר והתוכן של ההדרנים, כפי הנוהג הזה, מקשר נימא לנימא, משלב גם דברי אגדה, מעיר הערות ושקל וטרי

התשובות וההידושים נכתבו בקיצור, ונמוקי ה־מחבר, שזה הוא מפני סבות סדרותיו וזמירות והיותו עמוס בעבודה ביום ובלילה, כי על כן שקדן היה הגאון הנפלא הזה, וכל־כך שקוע בתורתו ובעבודת־בקודש בכל לבו ונפשו.

יש לציין את המאמר „לתולדות רבנו זצ"ל“, המעטר את הספר בפתיחה על ידי נכדו ר' מאיר הילדסהיימר, בו מתואר, בקוים בולטים, אישיותו הנהדרת וקומתו הנפלאה, בתורה ובמדות, בהתוית דרכי פעולתו בחייו ובהשפעתו הגדולה כאיש מופת בדורו.

הספרות התלמודית — ההלכתית, נתברכה בספר חשוב, מלא תוכן עשיר, וישר חילה של המשפחה לאורייתא על הוצאת הספר הזה, ויש להמריץ אותה בהוצאה לאור של כתביו על שלחן ערוך אבן העזר וחושן משפט, וכן כל הנכס התורני שהשאיר אחריו לברכה לזכות את הרבים לומדי התורה ושוחריה.

ספר במוצו — ברכת הזן

הדרנים ודרשות מאת הרב זלמן נתן קיסעל־גראף ז"ל סגן הרב הראשי למוסקבה הוצ. „מוסד הרב קוק“.

עצם הכותרת הזאת, על הופעת ספר מרב הנמצא במוסקבה, המטרופולין של רוסיה הסובייטית, מעוררת לכאורה פליאה עצומה, בהיות שידוע לנו, מצב אחינו ואחיותינו שם, הנתונים בשביה, בצרה ומצור־קה רוחנית־מוסרית, ואף גופנית, במקום „שהשתות יהרסון“ שמכל אלפי בתי הכנסת בארץ היא, נשארו מספר זעיר אשר נער יספרם, בשעה שנדם כמעט לגמרי, קול התורה, אין מוסדות חנוך דתיים להעמיד שם „תנוקות של בית רבן“, חדלו אורחות חיים דתיים, חדלו, האוירה מחניקה וקול שועת אחינו ואחיותנו בוקע משם לכל העולם „הגאור“, להוציאם מאפלה לאורה, אורה של מדינתנו ה־ריבונית: ארץ הקודש.

אכן, עדיין מרחפים אפוא, אי שם שביבים של אור־התורה המהבהבים מתוך ערפילים ועבים כב־דים הפרושים שם על שמי היהודים, והנה לפנינו תופעה מזוה אבל מזחירה, המוכיחה, כי עדיין לא

בפלפולי דאורייתא עד שמגיע ליעדו בחבור וקשור הנ"ל, מסוף המסכת לתחלתה, ולמסכת הקרובה, ונאמרים בהם דברים נעימים, בטוב טעם ודעת, ובהגיון חודר.

מעמוד רנ"א ואילך, מקדיש המחבר מקום נרחב לדרשות, הגיונות והגיונות, לחגים, לשבת הגדול, לל"ג בעומר, ל"ט כסלו, ומפרסם גם שני הספדים, על מות הרב של מוסקבה ר' שלמה שליפר ז"ל, ועל הרב ר' שמעון פאטרעבניק ז"ל.

מתוכנו של הספר, מתבלט הרב המחבר, כגדול בתורה, שרכש לו במשך ימי שבתו בישיבות וברבנות, והיותו בקיא וחרוף ביחד, וספר זה שהי' זניק לנו מתוך שבתו „במיצר“ בשם ספרו, הוא כפרי בשל וטעים לחיך לומדי תורה ומגידי שערי רים וישמש לחומר נפלא, להדרניהם, ובוזה ידובבו אותו בקברו, בפטירתו לפני זמן קצר במוסקבה. וישאר ספרו לגדעד ולמצבה חיה, לאחד הרבנים הדגולים, אשר הראה עוז וגבורה עילאית, להמשיך את רציפות תדורות בארץ המאפילה הנוראה, בעמידתו האיתנה לתורה ולתעודה, ובקומתו הנפלאה והזקופה, כלפי הרשעים הוידונים. ותנצבת.

ספר „בגדי כהונה“

מאת רבי משה ליב שחור זצ"ל.

המחבר, התפרסם בהופעת ספרו „אבני שהם“ על התורה, שנתקבל ברצון ובאהדה רבה, על ידי צבור הלומדים והמעיינים בפירושים הנחמדים, ברבאוריו הנוקבים ובשיבוץ דברי חז"ל בתוך פסוקי התורה לפענות כוונותיהם.

הפעם, זכינו בספרו רב הכמות והאיכות בשם „בגדי כהונה“, ויש בו משום חידוש נפלא, שהי' ספר עוסק בענינים שלא רבים ממששים בהם, ואף מי שמצוי בלמוד התורה, נעלמים לפניו שבילי הענינים הללו, מתוך אי התמצאות ממש לתכנם ולפרטיהם והם: בגדי כהונה, המקיפים סידרה שלמה, של חפצי מקדש, המשתמשים בהם במקדש, מבלי לדעת את החומר ואת הצורה, אופן עשייתם, סדר שימושם ודמות תבניתם, והדינים התלויים בהם והנובעים מהם. בא המחבר דגן,

ומגלה וחושף לנו במלוא חפניו את הידע של בגדי כהונה לכל פרטיהם ופריטיהם, מסודרים ומבוססים לפי ההלכה הברורה, בעקבות המקורות והמוכחות ברחבי התלמודים והמדרשות, ועוד.

המחבר, מתחיל בפתיחה בהבעת הרעיון של „למוד מתוך הסתכלות“, מצביע על העובדה, שגם משה, אדון הנביאים, התקשה בד' דברים עד שהרי אהו הקב"ה באצבעו: „כגון: מעשה שמן המשחה, מעשה המנורה, השרצים והלבנה, (מ"ר שמת פ"ט) וכן ארון של אש השלחן של אש, ומנורה של אש ירדו מן השמים וראה משה ועשה כמותם וכו' (מנחות כ"ט ע"א).

ומכאן מוכח, שלא די בלימוד גרידא מקופיא, אלא שסגולת ידיעת התורה ולימודה נקנית על ידי הסתכלות וידיעה מוחשית, בגופי נושאי ה"לכה, ומתוך זה עלינו ללמוד קל וחומר בעצמנו, איך לקנות קנין מלא של חלקי תורה, לדובבם ול"משש אותם בידים, עד כדי הכרה ממשית ויעילה, ובוזה ממלא המחבר דגן תפקידו בשלמות, במסרו לנו את חלקי תורה אלה, במלא החופן של הידיעה וההסברה, כדי להתמצאות בהם, כדיניהם ובפריטיהם.

המחבר מעניק לנו, את הידיעות על פני מרבד ספרו המכיל כארבע מאות וחמשים עמודים, מצור ידים במקורות בבקיאות נפלאה, ובשנינות חודרת לכל ענין וענין ובבהירות הראויה.

ואלה הם הנושאים: א) האפוד על כל פרטיו; מברר את ענין המשבצות וקביעותן המדויקת, ב) החושן; ג) המעיל; ד) הציץ; ה) המשבצות: ואו) אבני שהם ושמות השבטים שעליהם, ברור רחב על קביעות המקומות עם טבלאות מצוירות לפרטיהן, ז) הטבעות ופתילי התכלת, ח) העבותות, ט) אפוד בד ד) הציץ, ה) הכתונת, ואו) האבנט ז) האורים והתומים, ח) בגדי לבן, ט) מערכת כפולה של בגדי כהונה, יוד) משור, יא) האמה, יב) הארון, יג) ומקדיש קונטרס מיוחד למשוח מלחמה.

אין מקום במסגרתנו, להאריך בנושאים מבחינת

תוכן הספר וחיידושו, אלא יש להציג לדוגמא את הנושא הראשון: „האפוד“ המחולקים לכמה נושאים משניים כגון א) בגד ותכשיט, האפוד משמש בשנים, בתור לבוש, וגם בתור תכשיט ב) מעשה אורג ומעשה חושב, ומוכיח שם בראיות, שמעשה אורג פירושו לא על ידי מחט, ומשמעות מעשה חושב, לפי פירושו על שם עומק מחשבת הלב, שהיה נצרך לאומנות זו, (עמוד כ"א) ג) מעשה החוטים מפרט אופן האריגה, מספר החוטים וכו'. ד) מדת רחבו וארכו, מברר את השיטות, שנחלקו בזה הרמב"ם ורש"י והראב"ד וכו'. ה) „החשב“, ברור מהות החשב. ו) המשבצות: מברר מאד את ענין המשבצות וקביעותן המדויקת. ז) אבני שהם, ושמות השבטים שעליהם, ברור רחב על קביעות המקומות עם טבלאות מצוירות לפרטיהן. ח) הטבעות ופתילי התכלת, ט) העבותות. יוד) אפוד בד, המברר את שיטת הרמב"ם והרמב"ן בנידון.

וכן הוא ממשיך בכל נושא מרכזי, ומחלק את הנושא לפרטים, ודן עליהם עד תמציתם, באופן, שיש לנו מושג נאמן, וצירוף יסודי וממצה על כל המערכת של „בגדי כהונה“.

הספר ימשש אפוא, בתור מפנה חשוב בידע המדויק של „בגדי כהונה“ אשר הוא נושא עמום ומוסתר, מידיעה ברורה ומקיפה בנידון, ובא הר מחבר המנוח ז"ל, והושיט לנו בקנה, חומר עשיר ומקיף, והכניס אותנו לפני ולפנים של הבנת מקצוע חשוב במקדש: „בגדי כהונה“.

ימשש הספר הזה גלעד ומצבה חיה למחבר, בזכוי הרבים, ולתועלת לומדי תורה ושחריה, תהיינה שפתוחיו דובבות בקבר וגשמתו צרורה בצרור החיים.

ספר „משאת כפי“

מאמרות, הערות ליקוטי הלכות, אגרות מאת הרב אהרן יצחק זסלנסקי. (מוקדש ליובל הפ"ה).

המחבר דגן, כבר התפרסם ברבוי ספריו שיצאו לאור ונתקבלו כולם לרצון ובאהדה, ע"י לומדי תורה ושחריה.

הספר המונח לפנינו, הוא השלישי וארבע, שבסדרת ספריו. זכה המחבר להתמיד בהוצאת ספריו בלי פער גדול בין ספר אחד למשנהו, סימן, שהמחבר שוקד ושקוע בד' אמות של ההלכה כד' כולו, אשר על כן, פרי תנובתו הוא למכביר, ויצייר רתו הולכת ופורחת ומתעצמת מפקידה לפקידה, וככל שמזקין והולך חכמתו מתוספת עליו, ודבר זה ניכר מבין בתרי ספריו, המעניק לנו מזמן לזמן, ותיתי לו.

בספר הזה — כשמו כן הוא „משאת כפי“ מוגי שים לנו חיידושו, פלפוליו באוריו והגינותיו של המחבר במשאת כפו במדה גדושה. אין לך כל קטע שאין בו משום חיידוש:

הספר מתחלק לשלשה מדורים: א) ליקוטי הלכות, מסודרים בעיקר על הרמב"ם, המחבר גמר אמר, לבאר ולפרש את הרמב"ם, ב"יד החזקה" לפי הסדר, אולם בינתים נולדים דברים חדשים לדיון ולבאור, וכן ענינים הטעונים חוות דעת מידית, א"כ ממילא מתקפח המקום בספר מוקדש למשימתו בביאור על הרמב"ם ובכל ספר מוגש מוקטר רק כמה סעיפים, כמו שנראה בספרו זה שמקדיש המחבר רק שבעה סימנים (סי' ז' עד סי' י"ג), ולא עוד. ב) מאמרות: מחקרי הלכות ובירורן, וכן שאלות ותשובות ומסקנותיהן ההלכה ולמעשה. ג) אגרות, דברי תורה, שנאמרו בעל פה ובכתב במכתבים גדושים בפלפולים, בשקלא וטריא הדדית, חיידושים וצינונים נוקבים בשטח ההלכה, וכן במח' שבה, הגות ומוסר, העומד בקשר תמידי עם ידידיו השונים, גדולי תורה וידועי שם, והדברים נאמרים בעיון רב, בבקיאות רבה ובבהירות השכל והתבונה.

נבצר מאתנו להאריך במסגרת זו, במרבית הר חיידושים וההערות הקולעות של מחברינו בספר הזה, אנו נעמוד רק על אי־אלה נקודות:

א) המחבר מחדש בכלל של: „מצוה בו יותר מבשלוהו“, שזה נאמר רק במצוה חיובית שהיא מצד עצמותה, שהוא חייב בה מצד צווי וקיום המצוה לשם המצוה גרידא, אבל אם המצוה הזאת קשורה באיזה דבר מסוים כגון: שתועלתה להפקיע איזה איסור, לא אמרינן תכלל של „מצוה בו יותר

לרשות חייב עד, שיוציא כשעור המועיל מרשות היחיד לרשות הרבים, או מרשות הרבים לרשות היחיד וכו'.

וע"ז מחדש המחבר, אגב ביאור בדברי הרמב"ם בכלל, שבעקירה והנחה, אין בכל אחת מהן, אפילו טרף מלאכה, וכך גזרה תורה שהאיסור תורה הוא, רק בעקירה והנחה ביחד ואין שום חשש איסור תורה, בעשיית חלק מזה, או עקירה לחודה, או הנחה לחודה, וכן בדין „המעביר“, הוא רק ארבע אמות ובפחות מזה אין כלל איסור של תורה, לעומת ברה"ר, ואין זה שעור האיסור אלא עצמות האיסור זה בכל מלאכות שבת, יש איסור של חצי שעור, כמו בכל איסורי תורה, ועל ידי זה מבאר את דברי הרמב"ם הג"ל, ועוד, בטיב טעם יעו"ש (עמוד כ"ח וראה בספר „כתר אפרים“ להרב כ.פ. טכורש (סימן י"ד אות ה') באריכות בנידון זה יעו"ש.

(ד) מבאר יפה דברי הרמב"ם (בפ"א מהלכות גזילה ואבדה ה"א), האומר בזו הלשון „השבת אבידה לישראל, מצות עשה, שנאמר: השב תשיבם, והרואה אבדת ישראל ונתעלם ממנה והניחה, עובר בלא תעשה, שנאמר: לא תראה את שור אחיך והתעלמת מהם, וביטל מצוות עשה, ואם השיבה, קיים מצוות עשה“ עכ"ל.

ומדקדקים המחברים, למה כפל כאן „ואם השיבה קיים מצות עשה“ ואומר המחבר, כי הלא קיימא לך, „פעמים שאתה מתעלם“, אבל זה דוקא מניעת האיסור, אבל אם מחמיר על עצמו — באופן המותר — ואינו מתעלם, מקיים מצוה, כדמובא בפרק אלו מציאות, כלשון הרמב"ם באותו פרק (ה' הי"ז) בזה"ל: „ההולך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין, מחזיר את האבידה בכל מקום, אעפ"י שאינה לפי כבודו“, וזהו מה שאומר הרמב"ם, בראש פרק הנ"ל „ואם השיבה קיים מצות עשה“, כאמור אפילו באופן שאינו נענש כמתעלם, בכל זאת מקיים מצוה ומקבל שכר כשמחזיר, אעפ"י שאינו מחויב בדבר (עמוד ג"ט).

(ה) הנה ידוע חקיות הגאון ר' היים סולוביציץ

מבשלוחו, ולדוגמא: מצות שחיטה, שאיננה מצוה עצמאית, אלא כשאנו צריכים לאכל אמרה תורה עצה ותקנה להפקיע איסור אבר מן החי, או לפי דברי כמה מבעלי התוס' „מאיסור שאינה זבוחה“, ואלמלא אמרה תורה „וזבחת ואכלת“ בלשון צווי, לא הוה מתקינן כלל ברכה על השחיטה, (ועי' ברא"ש פרק קמא דכתובות) וא"כ שפיר יש לומר, דלגבי מצוה כזו וכיוצא בזה, לא אמרינן „מצות בו יותר מבשלוחו“, ועי"ז באים לידי באור כמה ענינים יעו"ש (עמוד ב').

(ב) המחבר מגדיר הגדרה חדשה, במטבע ש' טבעו חכמים בברכות: שאומרים „אשר קדשנו ב' מצותיו“, ויש כאן שני דברים: א) קדושת ישראל, ז"א להיות עם קדוש ב' הצווי של המצוה ועשייתה. ולפי זה ישנה השלכה על מצוות עשה שהזמן גרמא, דנשים פטורות, שהכוונה שנפטרו מעצם הצווי של קיום המצוה, אבל הן איתנייהו בכלל „עם קדוש“ בקדושת ישראל הכוללת כל ישראל לגבריו ולנשיה, כדמובא ברי"ף (בפ"ק דקדושין) את הירושלמי בזה"ל: „רב המנונא מפקיד לחבריה פקדון לנשיכון, כד ייהון קיימין, על מיתא לא יתלשון בשעריהן, שלא יבא לידי קרחה, שנאמר „כי עם קדוש אתה“, אחד אנשים ואחד נשים, (ב' ירושלמי בפנים בפ"ק דקדושין סוף ה"ז בשנוי הלשון קצת ועי"ש) ויכולות לקיים המצוות שפ' טורות, אבל לענין ברכה, יש אומרים שלא מברכות, מפני שלא יכולות להגיד „וצונו“, מטעם שלא מצוות בעצם המצוה, אבל בגדר „אשר קדשנו במצוותיו“ ישנן, והר"ן מתקוון לזה בשאלתו (בר"ה ובקידושין), ולשיטת ר"ת דנשים מברכות על מצ' וות עשה שהזמן גרמא, בזה"ל: וכת' והאיך מברכות „וצונו“ ואינו שיאל איך מברכות „אשר קדשנו במצוותיו“, זה, מפני שהן נכללות בקדושת ישראל, ועפ"י הגדרה זו שהיא חידוש יסודי, מבאר שם כמה ענינים סתומי ההבנה יעו"ש. אשר אנו לא מביאים כאן לרגל הקצור, יעו"ש (עמוד ה').

(ג) חידוש יפה, אומר המחבר בביאור דברי הרמב"ם (בפ"ב מהל' שבת ה"ט) א) במוציא מרשות

יוסף קאנוביץ זצ"ל, התנא דבי נשיאה של הגאון הרי"ב זצ"ל.

עם הופעת ספרו זה של המחבר, שהגיע לגיל השמונים וחמש לאורך ימים, טובים וארוכים, אנו באים בברכה נאמנה, שיוסיף כח ועוז, להעניק לנו מפרי רוחו ובתנובת אוצר תורתו, ברציפות ובשפע רב, וליישר חיליה לאורייתא ו.

ספר "ההשיב משה"

שורת על ד' טורים מאת הרב משה הכהן ז"ל.

המחבר דגן, היה מהרבנים הדגולים במדינת טוניסיה, ושמש רב דומ"ץ בעיר ג'רבה. בעלותו ארצה שימש כחבר בית הדין הרבני האיזורי בר טבריה.

הוא התפרסם בספרו הראשון "ידי משה" על מס' פסחים, שנתקבל ברצון ובאהדה על ידי לומדי תורה ושוחריה, השאיר אחריו ברכה, הספר המונח לפנינו בשם "ההשיב משה".

כשמו של הספר כך תוכנו, המחבר ז"ל השיב, כהלכה לשואליו, על ענינים שונים הנוגעים בד' חלקי השולחן ערוך, להלכת ולמעשה, הספר מכיל ארבע מאות חמשה עשר סימנים, הפוזרים על פני מרבד ארבעת שולחן ערוך.

דרכו של המחבר בתשובותיו, שנגש מיד אל המקורות, מברר את הענינים הדק היטב, מדמה מילתא למילתא, ואח"כ מוציא את מסקנותיו, לפעמיים אף מתוכת עם אחרונים, ושקיל וטרי ודרך כך מתבארים הרבה ענינים כדבעי.

הנושאים של השאלות הם מגוונים, יש מהן אקטואליות מאד, והמחבר נגש לברורם מתוך יחס של קרבת הנפש אל השואלים, ומתוך ברור יסודי לאמתה של תורה, נקט לדוגמא אילו שאלות ור' תשובות בד' חלקי ה"שולחן ערוך": באו"ח: א) מתפללי בית הכנסת שאספו כסף למען ביהכ"ס ורכשו כלי תשמישי קדושה ושוב נתחלקו לשתי כתות מהו דין הרכוש? (סימן י"ב). ישראל שיש לו תחנת דלק לבניו, האם מותר לו למסור את המפתח לגוי, שהגוי ימכור את הבנין למעונינים? (סימן ט"ו) אם מותר לסומא לעלות לתורה?

ז"ל, אם הא דאמרינן, טובל ושרץ בידו לא עלתה לו טבילה", הכוונה, שלא נטהר כלל, והטבילה לא הטהירתו, או דילמא הטבילה טהרה אותו, אלא שנטמא שוב על ידי מגע שרץ, והנפקא מינה בזה, אם היה צריך לטבול בכדי להיטהר מן טומאת המורה טומאת שבעה, וא"כ אי נימא כהצד ב', הרי נטהר מטומאתו זו, ונטמא טומאת שרץ (וראה בספר "צפנת פענח" מאת הגאון הרגובי ז"ל (פ"ב מהל' תשובה ה"ב).

והמחבר, פושט את החקירה לפי מאמר אגדה (בתענית דף ט"ז ע"ב), א"ר רבא אדם שיש בידו עבירה ומתודה, ואינו חוזר בה, למה הוא דומה, לאדם שתופס שרץ בידו שאפילו טובל, בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה" ואם כן מהא שמשוים הא דעבר עבירה והתודה ולא תור בה, לטובל ושרץ בידו, יש לפשוט כצד א' שבחקירה, כי הלא אין לומר שהיודי הסיך את טומאת העבירה, ומה שלא חזר והתחרט על העבירה, חזרה שוב טומאת העבירה ואיסורה, אלא אין ספק שהיודי לא הועיל מעיקרא, הוא הדין לטובל ושרץ בידו. (עמוד פ'). ואו) והנה פרפרת נאה בביאור פי' האונקלוס, (בספר דברים ל"ב. ו') "עם נבל ולא חכם", מתרגם אונקלוס "דקבילו אורייתא ולא חכימו".

ואומר המחבר: "חכמה" נקראת בלשון חז"ל: תורה שבעל פה, כדמצינו בבבלייתא (בבא מציעא ל"ג ע"א): ת"ר, רבו שאמרו, רבו שלמדו חכמה", וכן בנדה (ד' י"ט ע"א), ת"ר שנים עשר דברים שאלו אנשי אלקסנדריא את ר' יהושע בן חנניה, שלשה דברי חכמה... ושלשה דברי חכמה, הם הלכות קבועות כלומר, תורה שבעל פה, והנה "נבל" במקרא, פירושו: כופר, וכן מפרש רש"י בגוי נבל אכעיסם (שם כ"א) "אלו הכופרים" הכופרים בזמנו האמינו בתורה שבכתב, וכפרו בתורה שבעל פה הנקראת חכמה — תורה שבעל פה.

המחבר עוסק גם במחשבה ונותן לנו (עמודים ג—גו וכן בעמוד צט), דברים שיש בהם של טעם, בשולי הספר מובאה שאלה ותשובה, בדין "תולעים הנמצאים בווישט", מאת הרב הגאון ר'

ביו"ד: א) שוחטים שלוקחים שחרם מן ההכנסות בעד הכשרות ? ב) מנהגים בניקור האחוריים. ג) בענין גרות. — אם אפשר לקבל כגור, מי שממשיך במשחק כדור רגל בשבת גם אחרי גירותו? אם מותר בזמן הזה לקבל לגירות מי שאנו יודעים שגם אחרי גרותו לא יקיים מצוות ? ד) אם אפשר לקבל חרשת לגירות? אבע"ז: אשה, שלעתים שוטה ועתים מחלימה אם מותר לגרשה בשעת תלימתה? בחו"מ: מי שתובע אונאתו אחרי עבור ג' חדשים מה דינו? וכן עוסק בדיני חלוקת שותפות נחלות אפוטרופסות, שומר שטר, הרשאה ועוד. יש להודות ליוצאי חלציו של המחבר ז"ל, על שהטיבו לפרסם את דברי הנפטר עלי ספר ולהציג לו על ידיכך גלעד, ומצבה חיה", כן יש להודות באופן מיוחד להר"ג כביר צאבן שליט"א, רבה של נתיבות על שגדבה רוחו לערוך ולהוציא לאור את כתביו של האי גברא רבא ויקירא. ותהיינה שפתותיו של הרב המחבר דובבות בקבר אמן ור תנצב"ה.

ספר "גנוי שלום"

מאת הרב שלום שמעוני.

המחבר היה רב גדול בתורה ונודע בשערים בסגולותיו התרומיות ובפעולותיו הגהדרות, והיה אחד מרבנים החשובים בתוניס, התגדל ע"י אביו, וע"י רבותיו הגדולים ועלה ונתעלה ועדיו לגאון, בעל תריסין, הוכתר בתור פוסק הלכות, שרבים מרצין לפניו את שאלותיהם בהלכה. עמד בקשרי מכתבים, עם גדולי התורה הוא משיב וגם שואל, שקיל וטרי, חוקר מברר מנתח את הענינים ומפלפל, עד שבא לידי מסקנא סופית. ספרו, שהוציא לאור בשעתו בשם „גנוי שלום“, עשה רושם גדול בקהל הלומדים, והספר הזה אול, טרחו איפוא הרבנים: ר' משה מימון, הרב המקומי בקרית אתא, ור' אברהם כהן רב צעיר צפאקין בתוניס שקדו ועמלו להוציא לאור במהדורה שניה. בספר, ישנן שו"ת בשטח ההלכה ואיסור והיתר, חידושים וברורים בש"ס, ועל כולם דברים יפים וקולעים על פרשיות השבוע ועל מועדים, וכן על

תהלים, משלי, הגדה של פסח, על התפלה ומאמרי חז"ל שונים העושים רושם גדול על קוראיו ומעייני גיו.

לספר נלווה עוד ספר, בשם „ארץ נושבת“ מאת הרב ר' יעקב כהן, שהיה רב בעיר גרבה בתוניסיה והיה מפורסם לגדול בתורה וביראה ומתוך חספר מבצבץ ועולה אהבתו העזה לארץ ישראל וקדושיה. אפריון נמטי להרב משה מימון שליט"א הרב המקומי בקרית אתא, והרב אברהם כהן שליט"א על טרתתם ועמלם להוציא לאור את הספר הזה לזכות בו את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה.

ספר "תורת זאב" — "בוך לבונה"

מאת הרב הגאון ר' בנימין זאב הכהן זצ"ל. שני ספרים נפתחים, שחברו יחדיו על ידי הגאון המחבר הנ"ל, הראשון שיצא לאור הוא „תורת זאב“, המיועד לברור סוגיות הש"ס והשני „בוך לבונה“, המיועד לפרקי מדרש וביאורים על ספר בראשית ושמות.

המחבר, שמש בתור רב בעיר באדן, על יד ווינה המטרופולין של אוסטריה, היה מפורסם אז כאחד מגדולי התורה, הרביץ תורה ברבים והדריך את הקהלה על מבועי התורה והיהדות הצרופה, ככל עוזו רוחו ועוצם נשמתו הטהורה.

בשעתו התעוררה ביתר שאת השפעת הרפורמה בקהלתו ורבים נטו אחריה. הרב המחבר התיצב מולם במאבק חד וחרוץ, וזכה לקצור הצלחה מפרי יגיעו בשטח זה.

את תורתו שאב, בישיבה הגדולה בק"ק פרעש בורג, תחת דגל פאר הדור, הגאון בעל „כתב סופר“ זצ"ל, והיה מרבה עוד תורה ויראת שמים בישיבות אחרות, אצל גאוני הדור כמו הרב הגאון הגדול ר' דוד דויטש ז"ל אבדק"ק ביארמאט ועוד וכן למד אצל הגאון ר' חיים סופר ז"ל, בעל מחבר ספר תשובות מהרי"א, בק"ק סערדאהעל, כל רבותיו היו מחבבים אותו כבנם, ובית מדרשו שימש למקום התועדות והתעוררות רוחנית תורנית.

הספר הראשון „תורת זאב“ מוקדש כולו להלכה מפרש ומבאר סוגיות שונות בש"ס. דרכו בלימוד

ובקבצים תורניים שונים, מכל החומר העשיר והי מגוון הזה, ליקט ותימצת הביא לידי הבעה ובטוי, תכנם ומהותם של התשובות ופסקי הדינים, אשר קבעו להם מקום במרבד הספרים הנזכרים, ותיתי ליה!.

מלאכת הליקוט והאיסוף לשלעצמה אינה רק ענין טכני גרידא, קשורות בה, גם חכמה ותבונה כיצד להשתלט שליטה שליטה מליאה על כל החומר אשר לפני המלקט, להיות שקוע בו בידע, ובעיקר בקיאות נפלאה וזכרון עצום בענינים הנידונים כדי לסדרם ולסווגם למיינם, ולנסחם בצורה ההולמת הראויה, ועל כולם לתמצת אותם בקצור נמרץ, שיכלול בתוכו, את תוכנם הרחב של הענינים וביירותם, לפני הקורא והמעייין וזה סוד הצמצום הקובע כשרון לעצמו, לאמר: למצות את הענינים עד תומם. שתכנן של התשובות, אפילו הארוכות ביותר, יבוטאו במשפטים ממצים, ובניסוחם הראוי והנכון, כל אחד על מקומו הנכון, ודבר דבור על אופניו ומי שעובר בעין פקוטה על כל הספר הזה, רואה, שבוה הצליח מאד המלקט והמאסף.

בספר הזה, לוקטו ואוגרו תשובות ופסקי דינים המפורזים בכל ארבעת חלקי השלחן ערוך, אשר אביו שליט"א השיב לשואליו, המסתכמות בשפע רב, למאות, ביניהן שאלות ותשובות בענינים אקטואליים, ובעיות חשובות מאד, כולן נתתכות ע"י המחבר הגדול בספריו בהחלטיות גמורה, חלק מן הספרים כבר אולו והם כיום יקרי המציאות, על כן יש בספר זה מן התועלת לצבור התורני, לומדי תורה ושוחריה שהוא מהוה כעין "קיצור שלחן ערוך", או כעין "משנה ברורה" לפסקיה דינים, למכביר הנמצאים בו.

כל החומר שבספר הנוכחי, עבר תחת שבט בקרתו של המחבר בעצמו שליט"א, ומגלה דעתו על טיבו, מהותו, ועל פרי עמלו המוצלח של בנו המלקט, בבחינת "אם חכם לבך ישמת לבי גם אני", אם כן, הרי לפנינו ספר מתוקן ומסודר שרבים רבים, יאותו לאורו.

במיוחד יש להצביע, על הוספת נוסף בשולי

הוא ברור וביאור הענינים מתוך חדירה לשורש הדברים ובהסתעפויותיהם חידושים נפלאים, פירוקי קושיות ויישורי הדורים בקצור: "כרכא דכולא בו" הספר, מכיל קרוב לארבע מאות עמודים דן בארבעים וחמש סוגיות שבש"ס. החל ממס' שבה עד מס' תמורה ולדוגמא: בענינים א) היתר מצטרף לאיסור. ב) הואיל. ג) טומאה דחוויה בציבור. ד) מצוות צריכות כוונה. ה) חצי שעור. ו) אין שליח לדבר עבירה. ז) חזקה. ח) אי עביד לא מהגי ובתוכם גם הדרן על כבא מציעא ועוד.

דרכו, לברר באופן יסודי את השיטות ולהעיר על ההבדל שביניהם והמסקנות הנפרדות המשתמעות מזה, וכך מבאר לפי המקורות כל שיטה ושיטה. בצורה הגיונית, בשפה נוחה ובהסברה יפה, ואין דרכו להאריך, אלא הדברים ערוכים בצורה תמציתית ביותר.

כך גם דרכו באגדה וברוש, עומד הוא על פירושו של פסוק, משלב רעיון וחידוש, הפירושים מעוטפים בדרך כלל בברקי מחשבה, ובבהירות ה"הגיון, והכל בדרך הקצרה ובמיצוי הרעיונות, משום מה, לא הופיע בספר יותר מפרשת נשפטים, אולם החומר העשיר מראה על גדלותו גם בדרוש ובי מחשבה.

שני הספרים הללו, מהווים חוליה יפה בשרשרת אוצר הספרים, להלכה ולאגדה, ויבא על הברכה והתודה, המהדיר ר' יעקב צבי כהן מקרית שמואל, על טרתתו הרבה להביא לידי גילוי את שני הספרים הללו להגדיל תורה ולהאדירה.

ספר "ילקוט יוסף"

דבר יפה ומועיל, עשה הרב הצעיר, עטור בחכמה ומוכתר בנמוסין ר' יצחק יוסף נ"י הייניוה בנו של מרן הרב הראשי לת"א—יפו, הגר"ע יוסף שליט"א, שלקח על עצמו משימה גדולה וחשובה עד מאד, ללקט, לאגור ולאסוף, ההלכות, הדינים, והפסקים, שבספרי אביו, הגאון הגדול שליט"א, הר מפורסמים בעולם התורני הרחב הלא המה: "יביע אומר" על חמשת חלקיו, "חזון עובדיה" בשלשת חלקיו, וכן אלה ממאמרי הלכה שפורסמו בירחונים

הספר. שהוא חשוב ומאלף מאד, והוא הקונטרס של כללים שונים בהלכה, ומהם: א) כללי ספיקא דאורייתא, וספיקא דרבנן. ב) כללי ספק דרבנן להקל. ג) כללי רובא וחזקה. ד) כללי התלמוד והפוסקים. ה) כללי המנהגים. ו) כללי מרן „השלחן ערוך“ ז) כללי הפוסקים האחרונים. ח) כללי הדינים. ט) מילואים. כל אלה חוברו יחדיו, לקונטרס נוסף, שיש בו משום בקיאות מקיפה, ודברים חדשים המוסיפים כבוד והדר, לספר כולו.

ברכה מיוחדת קובע מאמרו הגדול והמקיף של מרן המחבר שליט"א בעצמו המתנוסס בראש הספר „כדברי פתיחה“ ובו מדובר בענין: „דרכי הלימוד וההוראה“ המאמר מאריך בשפע מקורות ומובאות בציון דרכי הלמוד והוראה, יש דרך למוד של פלפול ותרופות, ויש דרך למוד של ידע ובקיאות. יש לזה מקור בגמרא (הוריות דף י"ד ע"א): דפליגי בה רבן שמעון בן גמליאל ורבנן, חד אמר סיני עדיף, וחד אמר עוקר הרים עדיף, ר' יוסף סיני, רבה עוקר הרים, והמחבר נוטה לדרך הלמוד של „סיני עדיף“, ובעקבות דברי הריב"ש בתשור' בותיו (סימן רע"א, ד' ע"ח ע"ד) בזה"ל: „וכבר נפסקה הלכה דסיני עדיף מעוקר הרים“, וכן מוסיף, שיש לבסס את הלמוד והעיון ע"י צירוף, של חכמי התורה מראשונים עד אחרונים להשם בירור וליבון הענינים, מעין „תשועה ברוב יועץ“ וכשם שנדברים תלמידי חכמים בברור ענינים בי צוותא, לעניני הלכה שונים, כך צריכים להשתמש בספרי ההלכה של גדולי התורה עד אחרון שבאחרונים, ולמצוא אחר כך המסקנה ואת פסקי הדינים. המאמר המקיף בן שנים עשרה העמודים המלא בקיאות נפלאה ושינונית חודרת, הוא מרשים ומאלף במיוחד, ולמלקט־מאסף ברכה נאמנה, כה לה!

ספר "פרי דוד"

על מסכתות הש"ס ועל מסכת כתובות, מאת הרב הגאון ר' יוסף אהרן רבינוביץ ז"ל. המחבר היה ידוע ומפורסם בשעתו, כאחד מן הרבנים הגדולים והדגולים בפולניה. מקום מושבו היה בורשה בירת פולניה, עת הישוב היהודי שם

במובן האיכות, היה עדיין בתפארתו, את תורתו שאף־שאב, מרבו המובהק הגאון ר' יוסף דוב בר הלוי סולוביצ'יק, הרב מבריסק ז"ל. ספרו שהופיע בראשונה, בשם „פרי דוד“ שתכנון חידושים על מסכתות הש"ס ובעיקר על מסכת חזקין, עשה רושם כביר בקהל הרבנים, לומדים ובני התורה ובזמן קצר התפשט הספר בכל רחבי העולם התורני, ונפוץ בכל רחבי רוסיה, פולניה וליטה, ונתקבל כספר מעמיק המפרש בהבנה דקה ובהגיון חודר את הסוגיות הקשות ומפענחן על הסדר, דף אחר דף.

בראש הספר התפרסמו הסכמות של גאוני הדור מלפני שמונים שנה ויותר, ובראשם רבו המובהק ש"ב הגאון ר' יוסף דוב בר סולוביצ'יק זצ"ל וה"נ צי"ב מוולוז'ין זצ"ל.

בשואה האיומה, שעברה על יהדות אירופה בכלל ויהדות פולין—ורשה בפרט, נשמדו ונעלמו יחד עם גאוני התורה וזושאיה, גם ספרי ערך, בתוכם גם כתבי יד רבים יקרי המציאות של המחבר דגן הלכו לאיבוד. אולם, ספר אחד המסודר בכתב יד, מצא לו גואל בבנו, ר' משה רבינוביץ, שהצליח ברוב מאמצים ומסירות להציל את כתב היד, הערוך בספר מיוחד על מסכת כתובות. וכן מצא ארבעה דפים דברי תורה וחידושים על מסכת פסחים, וכנראה, שהיה בידי המחבר ספר שלם על מסכת זו, אולם כתבי היד נעלמו ולצערנו נשארו רק ארבע דפים.

והנה מתוך תעוזה נפשית ורצון מתושל, קבל עליו הבן, את המשימה להוציא לאור מחדש, את שני הספרים הנזכרים, על מסכתות הש"ס, ועל מס' כתובות, והצליח להפיק את מחשבתו הטובה, והנה לפנינו שני הספרים מודפסים בהדור רב ובכריכה נאה בשם „פרי דוד“, הספר הראשון הופיע בשנת תשכ"ח, והספר השני על כתובות הופיע בשנת תש"ל.

בספר הראשון, הכניס בנו המהדיר את חמשת הדפים שניצלו על ידו ושני הספרים זכו להד נאמן בעולם התורני בארץ ומחוצה לו, ובקרב בני הישיב

בות, שמקבלים באהדה ובאהבה, לאור ערכם ור חשיבותם.

המחבר, הצטיין מאד גם בשטח הדרוש וההגות, העביר את דרשותיו בחקרי התורה וגם על פרשיות התורה עלי ספר, אולם רק חלק ניצל מתוך השואה, והוא נכנס בסופו של הספר „פרי דוד“ על מסכתות הש”ס, מתוך החומר המעט שלפנינו, אנו חשים ומרגישים גם את גדלו ותפארתו בשטח הדרוש, המחשבה, ההגות וההגיון, ובבחינה זו יש לתארנו גם כאיש האשכולות, איש שהכל בו.

אפריון נמטי לבנו של המחבר, על מרצו והתאזרותו למעלה מכוחותיו, כדי לבצע את מגמתו, לכבד את אביו הגדול ז”ל בכבוד התורה, ולדובבו בקבר, ואשר זיכה את הרבים בהענקת ספרים חשובים אלו, להגדיל תורה ולהאדירה.

ספר „בן לאשר“

ברכה משולשת על התורה מאת: הרב יצחק הכהן הובנו.

נדע לתהלה בפולניה בימים ההם, כשהיהדות היתה בתפארתה, כרב גדול בתורה, אשר שאב את תורתו מאביו הגדול ז”ל, עיקר יניקתו בישיבת סוכטשוב, מיסודו של האדמו”ר ר’ שמואל בנו של הגאון האדמו”ר „אבני נזר“ ז”ל, המחבר היה חביב על ראשי הישיבות ומן המצוינים שבתלמידים וקראו לו ר’ יצחק מבילגוריי, וכך הלך וגדל בתורה. שמש גם ברבנות, ואח”כ היה מקום מושבו בורשה, עמד בקשרי מכתבים, בדיונים בי עניני הלכה המורים, ביחוד בעניני עגונות, ועד כמה שהוא היה קשור במעוזי התורה של ישיבת סוכטשוב ובקשרים עזים עם ראשי הישיבות אנו רואים מתוך שהוא מציינ בספרו בהדגשה: „תלמיד סוכטשוב“, כי משם סלל לו את דרך הלמוד ור התעצמותו בתורה.

על המחבר, עברו כל ההרפתקאות האיומות של ימי השואה ורק בניסי נסים, בחמלת ה’ עליו, ניצל מתוך שרידי האש והגיע לארצנו משאת נפשו, אתויעמו ניצלו גם כתבי היד שהיו צמודים אליו בכל מקום שהוא שהה, בנדודיו הרבים שטלטלוהו

עד סיביר שברוסיה, בכתבי היד חומר על הרבה ענינים: חידושי תורה על הש”ס, חיבור גדול בן כמה כרכים על התורה לפי פרשיות השבוע, על חמש מגילות, מדרש רבה ותנחומא „ילקוט שמעוני“ שו”ת להלכה ולמעשה, בפרט בעיגונא דאיתתא, שנשא ונתן עם הרבנים הגאונים בחוץ לארץ, ובי ארצנו, חידושים על תהלים ועל הזוהר הקדוש וכתבי האר”י ז”ל ורבנו בחיי.

לפנינו הכרך הראשון שבסידרת ספריו, הספר מכיל קרוב לארבע מאות וחמשים עמוד, המשתרעים מפרשת בראשית עד פרשת תולדות ועד לכלל.

הספר בנוי על ארבעה מישורים בנוטריקון; פרדס כלומר: פשט רמו, דרוש, סוד, וכמעט על מרבית הפסוקים שבתורה, מבאר ומפרש על ארבעת היסודות הללו, יש שמבאר בדרך הפשט, ז”א: בדברים פשוטים ופרפולריים, אשר בהם מתפרשים יפה הי פסוקים הללו, ויש ברמו, באופן תמציתי ובצמצום, ברמיזה גרידא, ויש בדרוש, כאן מתנהג באריכות. פחות או יותר, משלב רעיון וברקי מחשבה לשם ביאור הפסוקים, ויש בהם גם משום חידושים ור הגיונות. ויש בסוד: כאן המחבר תומך את יסודותיו ממקורות מסתורין: הקבלה; ספרי המקובלים ור עוד, הוהראומר, שיש לפנינו ספר כולל, השש בגוונים שלו, וכל אלה היסודות, מהוים שלמות. וחטיבה אחת. הספר ישמש חומר חשוב, לדרשנים, ולמטיפים, אשר ימצאו בו את מבוקשם בארבעת המישורים הללו, ותיתי לו למחבר דגא, בהוצאת ספרו זה ליכות את הרבים.

כדאי לציין את הסכרת המחבר על שם ספרו „בן לאשר“, אמנם זה נראה פשוט שם אביו היה אשר, אולם מענינת הכונה של השם „ברכה משולשת“ שהמחבר התכוון לשלשת התקופות שבחייו: א) התורה שלמד ולימד בישיבה ואח”כ בשבתו על כס הרבנות בשלותו, ובישוב הדעת. ב) מה שחידש בלימוד התורה בזמן המלחמה ואחר נדידות שונות, עד שהגיע למזרח הרחוק בסיביר, ושם חידש חיי דושי והעלם על הכתב בקושי רב. ג) תקופת חייו בארץ, שנתנה לו האפשרות ללמוד באוירה רגועה

מוכיין: במקורות ובמובאות בש"ס ובמדרשות, ועל ידי כך יוצאים הדברים מובנים ומוסברים היטב. קולחים וקולעים. אל המטרה שהמחבר מציגה לפנינו ותיחי ליה!

עם הופעת הספר הזה, גיתוסף נדבך חשוב בחומת הספרות והדרוש והאגדה. ובפינו ברכה להד מחבר להמשך יצוף, להעניק לנו מפרי רוחו מחשבותיו ורעיונותיו לתועלת הצבור דורשי תורה ושותריה.

ספר "הנאום והדרוש"

נאומים ודרשות לבר מצוה לפי סדר פרשיות השבוע מאת הרב אברהם אורנשטיין ז"ל.

א

כותב הטורים האלה, בהיותו רגיל לתת הערכות על כל ספריו, שחיבר המנוח, הרב ר' אברהם אורני שטיין ז"ל, עומד נבוך ונדם שלצערו נאלץ הוא להעריך את ספרו האחרון, שהשאר אחרינו ברכה הספר השלשה עשר במספר, אפוף יגון ואנחה, בידים רוטטות אפוף תוגה טמורה בלב ידיד נאמן, שהיה ואיננו עוד. הרגשת האבדה הגדולה שאבדנו עם פטירתו טרם חלפה והעדרו בחיים חיותו בולטת ביותר, כי רב פעלים לתורה ולתעודה היה האיש, וכל מעייניו לביצור ולבסוס אשיות התורה, להרר בצתה ולהאדרתה, לשגשוגה ולהפראתה.

ביחוד קנה לו שם טוב בהוצאת ספריו, שהדור לתוך שכבות הצבור, ועשו רושם בל ימחה, על קוראיהם ומעייניהם, בהיותם חוזרים ומלאים שגב של תורה, מחשבה, מוסר, חסידות ואהבת העם והארץ, ללא שיוץ כל שהוא, מתוך הספרים הללו השתקפה דמותו האצילית והודיקרנה, בבחינת: "זה ספר תולדות אדם", ונפשו השתלבה בהם, במלוא קומתו הרוחנית התורנית, הספרים הללו משמשים לגלעד ולמצבה חיה" לנפטר הגדול, המדובבים בקברו הרענן, והכל על דאבדין!

ב

והנה סקירה קצרה על ספריו: הראשון: "הנשיאות בישראל". שהופיע בשנת תשס"ז, בו בא לידי ביטוי הולם יחסו וגישתו של המחבר למ-

וצחה אירא דארעא דישראל, זוהי הברכה המ' שולשת, שהמעיינים יתברכו בר, בכך הוא מסיים יתקדמתו, ואמנם ספרות הדרוש וההגות נתברכה בספר חשוב רב הכמות והאיכות, ובפינו ברכה באמנה! שכשם שקיים את התורה וזימודה מעוני, כולל ענויים קשים, מיסורי תפתה, במאבקו הר' תמידי עם התלוינים והרוצחים, כפי שמתואר על ידו במבוא הספר, כך יזכה לארוג הלאה את מסכת תורתו, וידושו הגיגיו, והגיונותיו מתוך שלוות הנפש, אושר ועושר, ולהעניק לנו מפרי רוחו, ומהגות מחשבתו, עד כי יבא שילה.

ספר "דביר אהרן"

מאת הרב אהרן וינטרוב.

המחבר דנו, כבר התפרסם בשני ספריו, ש- יוציא לאור, אחד בשנת תש"ב, בשם "אמרי אהרן", והשני, בשנת תש"י בשם "רביד אהרן", ושניהם עשו רושם עז בשעתם, ביחוד על קהל הדרשנים, שראו בהם מקור לחומר מופלא לדרוש, ולפענוח אגדות חז"ל, כעת מונח לפנינו ספר שלם בשם "דביר אהרן" מלא ועובר על כל גדותיו, מכיל ארבע מאות עמודים ויותר, ומציין המחבר שהמלה "דביר" זה ספר, כמובא במס' ע"ז, (ד כ"ו ע"ב) ואמנם "זה ספר תולדות אדם", המעיד על מחברו, שהוא שקוע בדברי תורה, שוקד על הבנת התורה, תורה שבכתב ובעל פה, ואם אמנם ציין בדבריו ש- בראש ספרו, פירוש כמה פסוקים בתנ"ך, ובמאמרי חז"ל סתומים אשר חנני ה" אלה נאמרו מתוך ענוות חן, כי הספר מקיף יותר מפירוש, כמה כתובים בתנ"ך, וכו', יש בו חומר עשיר ברבוי רעיונות, הגיונות, חידושים ובאורים, סבילים ו- מתקבלים על לב הקורא והמעין בו, המפורים על פני מרבד התנ"ך, הש"ס, ועוד.

הספר מגוון במדוריו: (א) ביאורים, פירושים ודרשות על כל פרשיות השבוע. (ב) פירוש על תהלים (ג) על כמה ספרי נביאים בתנ"ך. (ד) על כמה מסכתות הש"ס.

דרכו של המחבר, בהבעת רעיונותיו בבהירות ופשטה צחה. ובביאור רעיונותיו וחידושיו בס-

לגיל י"ג שנה, ונכנס לעול המצוות, ושוב, באותו הסגנון המיוחד, הלבבי, הנפשי, האבתי, כאילו עומד לפני בנו ומקיים את „ושננתם לבניך“, וכי דרשת זו"ל: „לבניך תמידך“...

הספר מכיל, קרוב לארבע מאות עמודים, בו מכוונים חמשים ושלשה נאומים ודרשות המי פוורים בכל פרשיות התורה, החל מפרשת בראי שית עד פרשת וזאת הברכה, המתבר ממצה את תוכן פרשה לעניינה, ומתאימה כאמנות רבה, לי אירוע זה של בר מצוה. בשפה צחה, רהוטה ומסור דרת, מסביר ל„בר המצוה“ את ערך ותוכן הר פרשה, שזכה לקרוא בעליהו לתורה, וכך הוא בא לידי מסקנה, איך וכיצד, הוא צריך להתנהג בחיים, העתידיים שלו, ואיך צריך להעריך את יום המפנה הזה, בחייו הרוחניים המוסריים, כדי שהיום הזה ילוה אותו כל ימי חייו, ובבחינת „וידעת היום והשבות אל לבביך“...

מובן, שאין במסגרתנו האפשרות לעמוד על הרבה נקודות מצוינות הנמצאות בספר הזה, דיינו רק לסקור את הפרשה הראשונה בראשית, שה מחבר מדבר וכאילו נואם בפני העלם העומד על ידו, הדרשה מכילה שמונה קטעים, כלומר: בר שמונה אופנים, לכוון את החומר לאירוע בר מצוה, המחבר מקשר סוף התורה לתחלתה, „ולכל היד החזקה“ ל„בראשית ברא“, לכאורה „יד החזקה“ משמעותה רודנות ואלימות, אבל זה מצוי אצל אומות העולם, אבל עם ישראל צמוד למצות „ואהבת לרעך כמוך“, ולפיכך מדגים את „היד החזקה“ בתורה, שכן הספר המונמנטלי אחרי התלמוד, ספרו של הנשר הגדול, הרמב"ם ז"ל, המקיף את כל שטחי החיים, של הכלל והפרט נקרא בשם „יד החזקה“, גם הנבואה נקראת „חזקת היד“ (ישעי' ח' י"א) ואנחנו נתמודד ברוח שבאדם „וביד החזקה שלנו“, וכן במונח „לכל המורא הי גדול והנורא“, יש להתדיר בעם את הנסים וה גבורות את נצחיות העם, וכאן יסוד השילוב של „חתן תורה“ עם „חתן בראשית“, במיוחד גדולה המשימה המוטלת על הנוער שלנו, שעליו להקריב

דינת ישראל, אשר זכינו לה, בחמלת ה' עלינו, רובו ככולו של הספר רצוף על דבר נשיאי ישראל תולדותיהם וסדריהם, נושא המבליט את עצמאות ישראל.

ספרו „האנציקלופדיה לתארי כבוד בישראל“ בארבעת החלקים, מכיל כשש מאות ערכים, על תארים שונים של תנאים אמוראים וגדולי הדורות, תואר כבוד לאדם בישראל משקף את עולם הר אצילות של המתואר, ואת מלא קומתו הרוחנית, תואר כבוד מהווה להלכה ולמעשה, חלק בלתי גפרד מתכונותיו הנפשיות וממדותיו התרומיות של המתואר, כל תואר כבוד מדגים את חיו, הלך מחשבתו, שיטתו בחיים ואוצרותיו הרוחניים, בהם נתברך, והמחבר הדגים לאור עולם, גדלותם ו תפארתם הראויה.

ספרו „הדרוש והנאום“, בהמשת חלקיהם, מ שמיים כעין אנציקלופדיה לפרשנות התורה, בה כלול אוצר בלום של רעיונות, דברי הגות ומחשבה, חסידות ומוסר, הדרשות והנאומים קולחים יורמים כמבועי מים מפכים, כולם מלוטשים בסגנון מגובש בהיר ומשכנע, ומלאים תוכן רבגוני, מחובל בר רעיונות מבריקים והגיונות מעמיקים, עם שילובי מדרשי זו"ל, דברי חסידות ומוסר, אמרות מלבבות ופתגמים מושכים את הלב.

בספר המועדים, בא לידי מיצוי תוכן החגים ומהותם, כשהוא מקיף את ההשקפות, המגמות והר ימטרות, של כל החגים, תפקידיהם ומשמעותיהם, כך שכל חיי העם, הליכותיו ומנהגיו, אופיו ותכונותו, מהותו וערכו, משתקפים מתוך מערכת החגים הללו.

באותו הקו האופייני, ממשיך גם בשני ספריו, לאירועים שונים בחיי יום יום, בהם הוא מקדיש מספר מאמרים ליום העצמאות בה' אייר ולשחרור ירושלים בכ"ח בו.

הספר האחרון השלשה עשר, שהמחבר ז"ל לא זכה לראות במו עיניו את פרי יצירתו, מוקדש כולו לנושא היד ומיוחד: „נאומים ודרשות לבר מצוה“, כאן הוא מדבר אל הנוער העברי, שהגיע

את נפשו למען עתיד האומה וגאולתה, הנוער אמנם בקי "ביד החזקה" במובן הפיסי, אבל קשור "במורא הגדול", ובכדי שזה יצליח, יש צורך להחדיר לתוך לבותיהם את "יד החזקה" המיוחדת שלנו של, מוסר, שפור המדות, התנהגות טובה, אהבת ישראל וכו', ומסיים: בפניה אל הבר מצוה: עליך, חתן האירוע, לשלב "חתן תורה" עם "חתן בראשית", ואז בע"ה הצליח במשימתך בחייג.

בקטע השני, מצביע המחבר על הקשר האמיץ שקיים בין שמחת תורה שמסיימים בה התורה ובין שבת בראשית שבה מתחילים התורה. בשמחת תורה תופס הנוער מקוב מיוחד, בשלחן ערוך נאמר, שכל הנערים צריכים לעלות לתורה, כדי לשלב את הנוער בשמחת התורה, נוסף לכך יש לנוער זכויות מיוחדות: א) אפשר לקרוא מספר נערים בבת אחת, דבר, שבדרך כלל הוא, אסור, ב) אפשר לקרא לפנייהם פרשיות מיוחדות נוסף על פרשיות היום כגון: "המלאך הגואל" ויתן לך וכו'.

ואיתא "במשנה ברורה" (סי' חרמ"ט י"ג) וה"מנהג שקודם, שקורין חתן תורה קורין לכל הנערים, כדי לחנכם במצוות, קריאת התורה של הנערים הוא מ"לדן אמר" עד "מעונה", וכן כתוב במתרי"ל והסיום הוא: "אין כאל ישרון רוכב שמים בעזרתך ובגאותו שחקים", ולכן יש להחדיר את האמונה בלב הנוער ולמדו לדעת כי בכחו ובגבורתו, אפשר להגיע להצלחה מרובה "ובגאותו שחקים"...

וגשאלת השאלה — ממשיך הנואם — איך מי שלבים את שני החתנים, את הסוף והתחלה? באים חכמי הרמז ואומרים: סוף התורה הוא במלים "לעיני כל ישראל" והתחלה היא "בבראשית ברא", ל' וב' שהן ביחד "לב" והכוונה ללב טוב, אם יש לב טוב, אפשר ואפשר להתגבר על כל המכשולים.

דברים אלו, מופנים אל העם היושב בציון בכלל, ולך, חתן המצוות בפרט, שמעת כאן על דברים גדולים, שאפשר ליצור ולבנות על ידי לב טוב, גם הציצית שבהן התקשטת, יש בהן ל"ב חוטין כמגין לב, וגם בתפילין מתחילות מן הלב "על הזרוע

נגד הלב" ולב טוב פירושו: לימוד תורה מתוך חיבה נפשית, אהבה להורים ולמורים אהבה לזולת, חיבה לארץ משאת נפשנו ו"בלב טוב" תצליח בכל מעשי ידיך.

בקטע הרביעי, עומד המחבר על דברי רש"י, הפותח את פירושו לתורה בדברי מדרש, אמר ר' יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מה' הודש הזה לכם וכו', ומפרשים מסבירים, את תירוצו של רבי יצחק ואומרים, המצוה של החודש הזה לכם היא מצות הגאולה, שעם ישראל יזכה במקדם או במאוחר לגאולה, אבל יטעה הטועה לאמר, ש' יגישו לנו את הגאולה על מגש של זהב, ללא קרבנות, כל גאולה, ומכל שכן גאולת ישראל כרוכה ב' קרבנות, "בדמים חרתי משמע", בבחינת "והיה הדם הזה לכם לאות על הבתים", מן הנמנע יהיה להשיג את ה"לכם" בלי דם על הבתים... עם ישראל גורלו להיאבק עם עמים גדולים וחזקים ורק בכח אמונתו יתגבר עליהם "החודש הזה לכם" מסמל את הגאולה, ואילו "בראשית ברא" מסמל את האמונה, את ההכשרה הנפשית לגאולה, מלאי הנשק הסודי של עם ישראל, שבכחו להתגבר על כל האויבים, ואם אמנם למעשה הגאולה מתחילה "מה' הודש הזה לכם", הרי בלי "בראשית ברא", בלי האמונה, אי אפשר להגיע לגאולה, האמונה וה' גאולה הולכות בד בבד ואסור להפריד ביניהן.

כדאי לציין, שבמצוות "החודש הזה לכם" חוזר פעמיים בבטוי לכם: "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות י"ב ב') לאמר לנו, שיש צורך בשני גורמים: "לכם" מדיני, ו"לכם" רוחני, ושניהם קשורים בפסוק אחד, בענין אחד, במצוות "החודש הזה", ולכל זה אפשר להגיע בזכות ה"בראשית".

ושוב פניה לבר המצוה: עליך, חתן המצוות, לחשוב על ראשית שלך ולשלבן בתוך הראשית של עם ישראל כולו, על ידי לימוד התורה, התנהגות טובה, מוסר ודרך ארץ ולהיות קשור לעם ישראל בכל לבך ונפשך, כי אז תצליח במעשי ידיך.

א

המחבר ידוע ומפורסם בספריו, שהוציא לאור במקצועות שונים שבתורה, ובעיקר בבצוע משימתו החשובה בסידרת ספריו בשם: מקור חיים, שי סודם הלכה פסוקה, על יסודות הלכתיים, מוסכרת ומבוארת ממקורות רבותינו, במדרש ובאגדה, ומיטב ערכי מחשבת היהדות.

והנה, שלשה ספרים כבר הופיעו, ונתקבלו ברצון ובאהדה על ידי קהל הקוראים המעיינים בהם, ולפנינו הספר הרביעי, כל אלה ארבעת ספרים מי כילים דינים, הלכות והסתעפויותיהם, ברוריהם וביי אוריהם, בחלק ש"ע, "אורח חיים", וכפי הודעת ה מחבר, הרי החלק החמישי יכיל הלכות ודינים בשאר חלקי השלחן ערוך.

מטרת חיבור זה כפולה: א) פסיקת ההלכה באופן ברור, למען ידע כל אדם למצוא בו הלכה ברורה. ב) הסברתה ממקורות יניקתה הרעיוניים באגדה ומחשבה, בהתאם לשיטת מרן הגרא"י קוק זצ"ל, בזה"ל: "לפתוח פתח בין עולם ההלכה לאולם האגדה" (אגרות ראיה ק"ג).

המחבר, עומד על העקרון: שאין, בשום פנים, לערבב אגדה בהלכה, להלכה מהלכי מחשבה יסודיים משלה, ודרכי לימוד ופסיקה מקובלים על יסודות בריאים ואיתנים, ואילו האגדה, מהלך מחשבה אחר לה, אפשר להסביר את ההלכה ממ עינות האגדה, אפשר לרפד את ההלכה ברפוד רך וענוג של אגדה, אך לא לערבבם, ולכן ההלכות בספר זה התבססו אך ורק על דרכי פסיקה מקובלים. הלכות שלא הושפעו במאומה מן האגדה, ובכוננת, הבדיל ושינה המחבר את צורות האותיות בין ההלכה והאגדה; דברי ההלכה נדפסו באותיות מי יחדות, גדולות ובהירות, להבדילם מדברי האגדה והמחשבה, שהודפסו באותיות רגילות, כדי להדגיש ולתת תוקף משנה להלכה, שהוא עיקר בספר זה, כשם שהיא עיקר שבעיקרים בחיי הפרט וכלל האומה, ואמנם זוהי המגמה של הספר באופן כללי. הספר הגנוחי: המכיל כשדש מאות ושבעים עמוד, גם הוא ערוך לפי פרקים, וכל פרק ופרק, מחולק לסעיפים, וכמעט כל פרק מלווה, בבאורים

וכך הולך ונמשך חוט המחשבה והרעיון על פני מרבד הפרשיות, מאת הנואם והדרשן, השובב את לבב הנוער, מעמידו על ערך היום הנשגב שנפל בגורל, מפנה חיו, והדברים היוצאים מן הלב, נכיר נסים ללב הרך של נערי ישראל, ובוה תהלתו ר תפארתו של המחבר המנות ז"ל.

ג

יפה עשתה, משפחת הרב המנוח שצירפה, קובץ לזכרו של הנפטר הגדול, בשם: "זכור לאברהם", ובו מכונסים מאמרי הערכת אישיותו הדגולה, דיוקנו המזהיר של המחבר, בראש הקובץ באים דבריו של בן יחידו ר' משה אורנשטיין נ"י בר כותרת, "בן יכבד אב", בהבעת הצער הגדול והי איום של משפחתו בהעדר עטרת ראשם. ויבורך הבן על טרחתו המרובה, ועל מסירותו בהופעת הספר הי"ג, המוקדש לברי מצוה בני הי"ג.

אחריו, באה רשימה מפורטת מתולדותיו בציון פעולותיו הברוכות בשטחי החיים הפרטיים והציבוריים, המבליטות את אישיותו הקורנת ואת דמותו האצילית, בציון מיוחד בקבלת פרס הרב קוק ע"י עירית ת"א-יפו למנוח, עבור ספריו "אנציקלופדיה לתארי כבוד בישראל", אחריהם באים המאמרים של מרן הרב הראשי לישראל הגרא"י אונטרמן שליט"א, מרן הרב הראשי לת"א-יפו, הגר"ע יוסף שליט"א, שר הדתות ד"ר זרח ורטהפטיג, כותב הי טורים האלה, ר' אברהם בוואר, מ"מ ראש עירית תל-אביב, ר' פנחס שינמן יו"ר המועצה הדתית בת"א-יפו, ש. דניאל, — עורך הצופה, נתן גרדי, הרב ש. מירון, הרב י.מ. גולדרינגר, פנחס כץ, איסר קליגר, הרב בנימין אביעד, ויחזקאל רוטנברג מנהל הוצ. "נצח" בני ברק.

ישמש אפוא קובץ הזכרון הזה, הצמוד לספרו "מצבה חיה" להנפטר הגדול ז"ל, וטפת נחמה להמשפחה שהתיתמה מראשה היקר, ולכל ידידיו ומכיריו של הנפטר ויהא זכרו ברוך לעד.

ספר "מקור חיים"

מאת הרב חיים דוד הלוי.
חלק רביעי, חגים ומועדים.

סבירים, כרויים יסודיים, ואף חידושים מגרים, הי ספר מכיל כששים פרקים הפזורים על פני מרכז שלחו ערוך „אורח חיים“, כל דין והלכה על מקומו, דבר דבר על אופניו, שנאמרו בשפה צחה ומ צוחצחת, שנוגה ולטושה ופופולרית, כי על כן ניחן, המחבר, בכשרונות סופר, שבאו כאן לידי ביטוי מלא, ותייתי ליה!.

המחבר דן: א) בהלכות ראש חודש, על חמשת פרקיהן. ב) הלכות פסח על עשרים פרקיהן, ג) הלכות תשעה באב ותענית על שבעת פרקיהן. ד) הימים הנוראים, על אחת עשרה פרקיהן. ה) חג הסוכות, על ששת פרקיהן, ואו) הנוכה ט"ו בשבט, ופורים, על תשעת פרקיהן, נוסף לזה: בשולי הספר, באים דברי טיוס יפים וממצים, על הנושא „ימי הסתרת ערב הגאולה השלמה“, המדבר בערו.

ב.

כמובן שאין במסגרתנו מקום להאריך ולעמוד על כל הנושאים שהמחבר דן בהן, גשרטט נא אילו פרפראות: א) בפרק (ק"צ—צ"ד) „שביעי של פסח“ מביא המחבר (בסעיף ז', עמוד קל"ו) במוצאי יו"ט משתדל הגאון מוילנא ז"ל לטעום חמץ, והיה נמנע לאכול אחר הפסח מצה שיוצאים ידי חובתו בפסח, וכל זה לעשות היכר, לעשיית המצות, שאין עושין אותו להנאה, אלא מפני גזירת הבורא יתברך שמו, „מעשה רב“, אות קפ"ב) ואומר המחבר בזה"ל: כבר תמהו על מנהג זה של הגר"א, למצוא לו סמוכין בהלכה ולא מצאו כל אנשי היל ידיהם, ואדרבא במהרי"ל בסוף הלכות פסח, כתוב לאמר: במוצאי פסח בלילה לא היה שום חמץ בבית מוהר"ש, ולא חשו ואכלו מצה עכ"ל, והמחבר מצא ראיה גדולה למנהגו של הגר"א, שכל מנהגיו מבוססים על אדני הקודש של ההלכה, והוא: תרגום יונתן בן עזיאל על המקרא: „בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחודש בערב“ (שמות י"ב י"ח) ותירגם היב"ע בזה"ל: בניסן בארביסר וכו', עד יומא דעשרין וחד לירחא, ברמשא דעשרים ותריין תוכלון חמינא, הרי מפורשת מצות אכילת חמץ

במוצאי העשרים ואחד לחודש, שהוא ליל העשרים ושנים, ומוסיף המחבר בזה"ל: ונראה לענ"ה, שלמד כן מיתור המקרא, שכיון שכתוב לפני כן, „שבעת ימים מצות תאכלו“ (פסוק ט"ו) ובמקרא זה, נאמר בראשון בארבעה עשר יום לחודש תאכלו מצות, אם כן, „עד“ יום האחד ועשרים לחודש בערב, הרי הוא מיותר לחלוטין, אלא ללמדך ש„עד“, אז תאכלו מצות דוקא ולא יותר, ובאותו ערב, מיד תאכלו, מהטעם שנתבאר להראות שאין אוכלים המצה אלא מפני גזירת הבורא יתברך בלבד. ויפה אמר.

ב) בפרק: „סדר היום והלכותיו“, (פרק רל"ד) בהלכות פורים (סעיף י') עומד המחבר בחקירה, בעיקר טעם מצות חסלוח מנות, שלא נצטוינו בו בשום יום טוב אחר, פרט לפורים, כי „במתנות לאביונים“, חייבים בכל יום טוב, מה שאין כן „במשלח מנות“ ואף שזוכר לגבי ראש השנה, „ושלחו מנות“, הרי נאמר „לאין נכון לו“, והרי זה מתנות לאביונים, ואומר המחבר, שנראה לו, שמצוה זאת המיוחדת לפורים, באה להבליט את הסכנה הגדולה שריחפה על ראשי ישראל שבאותו דור, וההצלה המופלאה שהגיעה להם, שגזירות המן „ושלם לבו“ היתה, כדי שלא יוכל שום אדם מישראל להציל עצמו בממון אשר יתן לצוררים, וכאשר ניצלו ממות, קיימו משלוה מנות איש לרעהו, להגדיל השמחה, להדגיש שאלמלא הצלה זאת, היו כולם שוים למות, אף העשירים ביותר כעניים, ועתה שוים כולם לחיים ולשמהה, ולכן שלחו העשירים ממנות שולחנם המלא כל טוב לאלה שפחותים מהם בעושר, כדי להשוות שולחן הכל ביום זה, ולכן מובנת עתה היטב ההלכה (בסעיף ט'), שאם אין המנהג בערך השולח, אף שהיא בערך המקבל, לא יצא ידי חובתו מטעם שביארנו, כי לא הושג שויון בכך, ומטעם זה כתבנו (בסעיף י') שאם שולח לעשיר דבר פחות מערך המקבל, אין לו שום ערך ולא יצא ידי חובתו, כדעת ה„חיי אדם“, אף שדחו דבריו, אלא שמתוך דבריו, שלכאורה טעונים קצת ביאור, וכי חייב אדם להתאמץ למעלה מכתו לשלוח לעשיר גדול כפי ערך המקבל, לכן באנו

למסקנא. שלא ישלח כלל לעשיר גדול ממנו, שבזה אין מטרת המצוה מושגת כלל ודו"ק. ויפה הוא.

ג) דבר מסתבר מביא המחבר בשם בנו (בפרק רכ"ה) בענין "שמיני עצרת" "שמחת תורה", על מה שנהגו בני קהלות ספרד לאמר בשמיני עצרת המזמור: "למנצח על השמינית מזמור לדוד" (כ"ב סבואר במס' סופרים פי"ט ה"ב והוא מזמור י"ב בתהלים) ויש מקום לתמוה מה מצאו קשר וענין במזמור זה לשמיני עצרת? ואומר בנו של המחבר, שמוכן הקשר הוא בכך: כי מזמור זה עוסק למעשה בשני נושאים, הראשון: הומרת עון לשון הרע, עד אשר אלה האומרים "ללשונו נגביר שפתנו אתנו", כופרים הם בעיקר "מי אדון לנו" כידוע (עי' ערכין דף ט"ו)) והשני חשיבות התורה: "אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים", מעתה הכוונה בקריאת מזמור זה ביום שמחת תורה היא: לשים אל לב, כמה גדול וחמור עון לשון הרע, עד כדי כפירה, ועצה טובה כיצד ינצל אדם מאיסור חמיר זה הוא ע"י למוד התורה, ויפה אמר. ואביו המהבר מסייע לו בביסוס הד פירוש הנה לפי הגמרא (בערכין שם דף ט"ו ע"ב) ר' חנינא ב"ר חמא אמר, מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע, אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה וכו', יעו"ש (עמוד שי"ג).

הספר נערך ונסדר כמתכונתם של שלשת הר ספרים האמורים, שהתאזרחו כבר בקהל הרחב, הגנו בברכה להמחבר דנו, שיוסיף לתת כוחו מפרי רוחו, ובהשלמת משימתו הנעלה בתוצאת החלק החמישי בקרוב, והיה מעשהו שלם וברוך. כה לחי!

ספר "מפתחות הזוהר רעיונותיו"

מאת הרב חיים דוד הלוי.

תוך עיסוקו הממושך של המחבר דנו בסידרת ספריו "מקור חיים" לא נמנע ממנו לקיים הפסקה קצרה, ולעסוק בתורת המסתורין והנעלם, הקבלה, היקף רעיונותיה, ורני דרוזין, והוא: ספר הזוהר, אשר לא רבים שגורים ורגילים בו, להבין ולחדור לצפוניו ולמסתריה.

משום מה, התעורר אצל מחברנו, תורה, גירסא דינקותא, בשעוריו אצל אביו הגדול ז"ל בספר הזה, וכך התבשם בו, עד שהתחבב עליו ונספג בלבנו ובזכרונו, עד כדי כך, שמפיקים ממנו תועלת, ב"פתיחתו במפתחות שלו, בהבעת הרעיונות התמיציתיים של הזוהר, פה ושם, ולהביא לידי גלוי בפני קוראים ומעיינים.

המחבר, מבאר לנו בפתיחתו בראש ספרו, את התועלת של המפתחות לפתיחת שער ההבנה של הזוהר, כי זה מכוון למי שיחפש למצא את המקור ולדלות ממנו בכל אשר תאוו נפשו למטרותיו, אם לחקירה, או לדרשה, וכדומה, אך מטרה נוספת יש לאותן רשימות קצרות, עבור המוניטעם, שאין ב"י כלתם לחפש המקורות כלל, להם נתכוונו, לתת תמצית הרעיון המבואר בזוהר הקדוש, ללמדו מתוך המפתחות בלשון פשוטה וצחה, לדעת ולהכיר קצת מן המקצת מנפלאות תורת ה' ומסתריה.

הוא אומר, שברשימות תמציתיות אלה כולל המחבר, כל מה שנאמר בספר הזוהר הקדוש על דרך הפשט, כלומר לפשט מה שנאמר על דרך הנסתר, במדה כמוכן. ושכל אנשי פשוט ורגיל מסוגל לתפוס את הנגלה שבנסתר, אך — מוסיף — לא יותר מזה, כמוכן מאליו.

המפתחות, ערוכים לפי אותיות א—ב, יש מהם קצרים ויש מהם ארוכים לצורך ציון המקורות ו"הבלטת הרעיון המקורי, שבא באופן תמציתי מוצלח, באופן שהמעיין יתמצא בהם, ובעברנו על כל התומד רואים אנו בזה השקעת ידע, ועבודה בסדורי המפתחות הללו, הואיל ואין במסגרתנו להצביע על אילו נקודות לרגלי הקיצור, הרינו רק לציין לדוגמא את אות א' הראשונה, ומכאן אנו דנים ומקיימים על כל המפתחות, הכותב בזה לשון: "א" של "ויקרא אל משה" זעירא משלשה טעמים: א) מפני שמה אמנם נהג בשלמות, אך לא בכל, שהרי פירש מאתו (ויחי רל"ד) ב) מפני ששלימות אין להשיג אלא בארץ הקודש (שם רל"ט) ג) מפני שברדת כבוד ה' לדבר עם משה מן השמים העליונים לאהלימועד, אין מלכותו עליונה כבתחלה, ולכן "א" זעירא (תוס' ויקרא ש').

תיאור נאמן את גודל אישיותו ואת רום קדשו ותפארתו, בתורה בדרכי חייו, החל במזכרת יום הולדתו מנעוריו, בגידול ובפריחה בתורה, ובוצין בוצין מקטפיה ידוע, אשר עוד עודנו באביו הראה גדלות ברוחו ובתורתו, במקום חייו בשערי ירושלים, משר נתנו בתורה ובמוסר, יחסו ועבודתו ביסוד הרבנות, פעילותו ועמדתו בעניני ציבור בתקומת המדינה כמשנת תורתו, במצוות התלויות בארץ" בשקידת הלימוד ובאהבת החסד, ועל כולם פוסק הדור, ועטרת תפארתו, כזה היה האיש, בקומתו ובדיקונו הקדוש.

הספר, משמש "מצבה חיה" וגלעד לנפטר הר גדול — רבה הראשי של ירושלים, אשר היה קשור, מעורה ומעוגן בה, בכל נימי נפשו וקיפולי גשמתו. יבואו על הברכה אלה, שטפלו בחיבור הספר הגדול הזה, וביחוד הרב החריף והשגון הרב ר' שבתאי ד. רוזנטל וחבריו במערכת, הרב מנחם בן ציון זקס, הרב חיים גרונום לנדא, בספר זה בא לידי ביטוי נאמן, עצמתו הרוחנית התורנית-המוסרית, שמו של הרצ"פ ינון לעולם, וזכרו לא ימוש מתוכנו לעולם ועד. ות.נ.צ.ב.ה.

"ספרי "עיונים" בספר בראשית

עיונים חדשים בספר שמות מאת נחמה ליבוביץ לפני עשרים וחמש שנים היה הדבר, בלי כל פרסום מוקדם, ובלי צלצלי שמע, בצניעות מיוחדת, החל להופיע גליון פשוט, מודפס בסטנסיל, שלוח ומוצא לתלמידים ותלמידות, למורים, מהנכים וי מדריכי נוער, ועוד. תוכנו של הגליון: שאלות בעניני פרשיות התורה, המגמה היתה ברורה: לענין את הקוראים המעיינים בסיב השאלות, וי למצוא להן תשובות, מתוך כך יש בזה משנה תועלת: א) הדברים מתבארים ומתלבנים, מתוך למוד ועיון הדדי ב) מתקיים קשר מתמיד, בין השואל והמשיב, מעין "גשר של נייר", ועל ידי כך, הלימוד והעיון בתורה, מתעצם ומתגבר, ויש בזה משום, "להגדיל תורה ולהאדירה", יוזמת מפעל צנוע זה היתה מרת נחמה ליבוביץ. שנה אחר שנה התמידה בו והמפעל הזה גלים, התפוצה רבתה

ודוקא, בדורנו זה, דור "אתחלתא הגאולה", צריכים להביא דברי הזהר ורעיונותיו הבהירים לידי גילוי, בעקבות דברי מרן הגרא"י קוק ז"ל (ב" אורות הקודש, חלק א' פרק קכ"ב עמוד קמ"א) בזה הלשון: "לטהר את הלבבות, ולהעסיק את המוחות במחשבות נאצלות, שמקורן ברזי תורה, נעשה בדור האחרון הכרח גמור לקיום היהדות, ירידה זאת בעצמה, שהביאה את הכרח ההשתמשות באמצעי נשגב זה, היא היא העליה", וזאת כוונת מחברנו בספר, וברכתנו תלוה אותו בהמשך רצוף להעניקנו מפרי רוחו, בנגלה ובנסתר, גם יחד.

ספר "הצפני ישראל"

דבר גדול עשתה הנהלת מכון הרב פראנק ב" הוצאת הספר החשוב הזה לזכרו של האי גברא רבא ויקרא, מרן הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל, מרא דאתרא דירושלים.

הספר, הוא רב הכמות והאיכות גם יחד, ה" משתרע על כשש מאות ועשרים עמוד, מלאי תוכן רב וחומר עיוני, תורני עשיר ומגוון, וכן חקרי הלכה, אגרות ופרקי חיים.

הספר, מחולק לפרקים מיוחדים כגון: א) "שערי תורה", בהם מרוכזים דברי הלכה על נושאים שונים מגדולי התורה במ"ה סימניו. ב) מ" משנת הרב, קונטרסים שלמים ומאמרי הלכה על נושאים שונים של הגרצ"פ זצ"ל ב"ב סימניו. ג) דברים בעתם, בל"ב סימניו, ובהם דברי התעוררות ותגובות, פניות וזכרות לקהל ולהמון העם, תגובות נגד הרפורמים, נתוחי מתיב, וכן לענין סדור ה" רבנות בישראל וכן על דבר קו התאריך לענין שבת לאלה הפליטים שהתיישבו ביאפאן ועוד, ד) הרב ומשנתו, קובץ מאמרים של גדולי תורה על משנתו ודרך למודו של מרן הרב ז"ל, ובעיקר: עיונים בספרי "הר צבי" בכמה וכמה ממקצועות התורה, המצביעים על הקו האופייני ודרכו בתורה, בפלפוליו וחידושו, בהערותיהם ובהארותיהם ביחד. ועל כולם, גלוה לספר, קובץ מיוחד, המוקדש כל כלו למרן הרב ז"ל: בשם "משואה לדור", פרקים במסכת חייו ומשנתו, המכיל ל"ח פרקים שמטרתם:

מאוד, והדרישה היתה יותר מן ההיצע, במשך הזמן גדלה גם האיכות של הגליגות הללו, עם רבוי הר' הומר הלך והתרחב, ונוסף תוכן מיוחד, שהוגדר בתור עיונים לפרשת השבוע, שיש בהם צורות: ארצאה, פרשנות מורחבת, רעיונות, הגיונות ודרישות, בדיבכד התעצם גם היקף התפוצה, שחדר גם בתוך שכבות בני תורה, מגידי שיעור, שיש להם ענין, בידע ובהעמקה בנושאים הנלמדים, ובר' שמוש בהם בשעוריהם, נאומיהם והרצאותיהם בר' תורה, לפני הצבור הרחב.

ספר "הד צבי"

דרשות לחמשה חומשי תורה. כרך ראשון, ספר בראשית. מאת הרב צבי שכתר.

א.

המחבר דגן, המשמש זה שנים בתור רב, דרשן ומטיף בבית הכנסת, "הבאים ירש" בתל-אביב, כבר התפרסם בהופעת ספרו בשם: "קול צבי". המוקדש לדרשות לחגים, שהתקבל ברצון באהדה, בין קהל הדרשנים ושוקדי תורה ושוחריה.

כעת, לקח לו המחבר משימה, להוצאת ספריו על חמשה חומשי תורה, ולפנינו הכרך הראשון מי סידרת ספרים זו. בשם "הד צבי", ואמנם השם יאה לו, שמתוכן הספר, גשמע הד קולו ודרכו, בדרשותיו ובדברי הטפותיו לקהל, וביחוד לנוער, שזוהי מגמתו היסודית, לחבב על קהל שומעיו את קדשי אומתנו, להביע ולדובב דברי התורה בביאורה ופירושה בשפה קלה ופופולרית, ולנוער: להדריכו, ולעודדו לתורה ולתעודה, לקרבו למסורתנו למנ' הגינו. ותיתי ליה!

הספר, המשתרע על קרוב לשלוש מאות וששים עמודים, מכיל חומר רב גווני המפוזר על פרשיות השבוע, שבספר בראשית, פרשה ופרשה ודרשתה, יש מהן שלש דרשות לפרשה אחת, ואף ארבע, כל דרשה מעולפת ברעיון לכאורה פשוט אך מחודד, כבדק מחשבה, בחידוש בדברי חז"ל ובר' פיענוח הבנת אי אלו פסוקים סתומים, המחבר מכוון אותם לנתיבי ההבנה לקוראים והמעיינים, מסוגים שונים.

בראש הספר, תחת הכותרת, "אל הקוראים הר'

מאוד, והדרישה היתה יותר מן ההיצע, במשך הזמן גדלה גם האיכות של הגליגות הללו, עם רבוי הר' הומר הלך והתרחב, ונוסף תוכן מיוחד, שהוגדר בתור עיונים לפרשת השבוע, שיש בהם צורות: ארצאה, פרשנות מורחבת, רעיונות, הגיונות ודרישות, בדיבכד התעצם גם היקף התפוצה, שחדר גם בתוך שכבות בני תורה, מגידי שיעור, שיש להם ענין, בידע ובהעמקה בנושאים הנלמדים, ובר' שמוש בהם בשעוריהם, נאומיהם והרצאותיהם בר' תורה, לפני הצבור הרחב.

הנה לפנינו, שני כרכים גדולים, רבי ההיקף והר' תוכן: הראשון על ספר בראשית והשני על ספר שמות, שבהם נכנס, נצבר ונאגר כל החומר, שי הצטרף לנכס תורני רוחני חשוב, כשהוא מסודר יפה על כל פרשה ופרשה, רכוש יקר האצוה בהם, שש בגווניו שלד" במחקר, בביאורי פסוקים, בהפקת רעיונות וחידושים, בנתוח הענינים והג' דרתם, ועל כולם, שפע של מובאות ודעות, פירושי פרשנים ותיקים, מהראשונים ועד אחרונים המב' הירים והמאירים את מפלשי התורה ומסייעים לה' בנתה המלאה.

משל כמאתיים ושבעים מחברים, פרשני התורה ראשונים ואחרונים, צוטטו מאמריהם ופרשנותם, ביאוריהם וביהוריהם של פסוקי התורה, קשיי הר' הבנה, הספרים הללו משמשים, כעין אנציקלופדיה לפרשנות התורה לפי דרכים ושבילים שונים.

ספריה של מרת ליבוביץ, התפרסמו גם בעולם הגדול, ולמען החדרת תכנם לשכבות שאינן אמונים על לשון הקודש, תורגמו "העיונים" לשפות לועזיות אנגלית, צרפתית, ספרדית הולנדית, והתחבבו מאד, בהעריכם את הספרים בתור מורה לתורה, ואין לשער את התועלת בדבר, ואת שגב המפעל הזה.

והנה "חמרא למריה — טיבותא לשקייה", יש להודות להוצאת הספרים של הסוכנות היהודית על שמימנה את המפעל. בעיקר יש להודות להנהלת "המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה", לר' ראש מחלקה ר' משה קרונה, ולמנהלה ד"ר חיים

גכבדים" מגלה המחבר, מגמה נוספת אבל עקרונית: שדרשותיו מכוונות לשמש בתור ראי ואספקלריא, דרכם רואים וחשים, את ההתרחשויות והמאורעות, שקרו ויאתיו לעמנו במשך נדידתם בגלויות שונות, הן מקנות ידיעות על בני העבר של עמנו לאור התורה, שהרי החיים הגלותיים משתקפים במיוחד בפרשיות של ספר בראשית, בעקבות דברי הרמב"ן בפרשת וישלח (ל"ב ט, ד"ה: ויירא יעקב מאד) הכותב בוז הלשון: "זה רמו שלא יגזרו עלינו בני עשו למחות את שמנו, אבל יעשו רעות עם קצתנו בקצת הארצות שלהם, מלך אחד גזור בארצו על ממוננו או על גופנו ומלך אחר מרחם במקומו ומציל הפליטים וכו' עכ"ל. "ומעשי אבות סימן לבנים" אלה גם תולדות ימי בני ישראל על יסוריהם וצרותיהם, על טלטוליהם וכאביהם, אבל סוף סוף נמצא נוחם, ותקוה לעתיד, ועל כל אלה נדרשות הדרשות, כבטוי ההשקפות על מעמד עם ישראל ועתידו.

ב.

המחבר, מעניק לנו עובר לדרשותיו על פי פרשיות אף שלשה מאמרים חשובים: א) פתח דבר. ב) הקדמה כללית. ג) מבוא. כל מאמר, בנושא המיוחד.

בפתח דבר, עומד המחבר על מצות כיבוד אב ואם, מהותה ותועלתה, בציטוט מקורות מהתלמוד ומדרשים, על המצווה הזאת, חשיבותה וטיבה וי הסתעפויותיה, וקושר נושא לאביו הגדול ז"ל, שהיה בשעתו אחד מגדולי התורה אשר היה שקוע יומם ולילה בד' אמות של ההלכה, ומציג בזה ציון לזכרו.

ב) בהקדמה כללית, מדבר על ערכו של למוד התורה, ושכרו של מפיץ התורה, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, מדבר על מעלת למוד התורה לחיי האדם, המבטיח אורך ימים ועושר ואף רפואת הגוף והנפש, ככתוב "כי חיים הם למוצאים ולכל בשרו מרפא" (משלי, ד' כ"ב) ואגב ביאור הפסוק "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך

"כי אני ד' רופאך" (שמות ט"ו כ"ו) שהשאלה ידועה, אם אין מחלה לשם מה צריכים רפואה? ואומר המחבר דנן: שפירושו של דבר, כי מלת רפואה תאמר לשני פנים, או על הרפואה מן החולי, או על קיום האדם במעמד הבריאות, לפי המושג הזשני אין סתירה בפסוק, מצד אחד, השי"ת לא יביא מחלות עליך, ומאידך "כי אני ה' רופאך" ז"א: דרכם רואים חשים, את ההתרחשויות והמאורעות, מהזק את הבריאות, השמירה מן החולי, וכך הוא ממשיך את הקו העיטור והכיבוד לתורה בצמידה אליה, באהבה, בלמודה, ללא הפסק וללא היסס הדעת" ובוזה חבוי הרעיון: על מה שהתורה נמשלה למים יין וחלב, ובעקבות רש"י (תענית דף ז' ע"א) ו"ה מים, יין וחלב, מה שלשה משקין הללו אין נפסלים אלא בהיסס הדעת וכו' (עמוד כ"ג).

וראה ב"כתר אפרים" (עמוד רע"ט) להרב כ.פ. טכורש שליט"א באריכות, וכך הוא מדבר על הלומדים וביחוד "בשבח המלמדים ומפיצי התורה", ומסיים: על מהות הדרשה ומבניה, שזה בעצם קליעה למטרה הסופית: להגדיל תורה ולהאדירה. ג) "במבוא" מדבר המחבר, על תמציתו של ספר בראשית, וסוקר סקירה קצרה במרחב הספר, שהוא ספר: אברהם יצחק ויעקב, וספר הישר, בעקבות דברי חז"ל (ע"ז כ"ב ע"א) ושם ברש"י, בזה"ל "שמעשי אבות כתובים בו", עובר ביעף על האירועים, כגון האורות שבימי נוח, האורות שבימי אברהם, האורות שחפר יצחק ועוד, ומוסיף רעיונות הערות, הארות שאנו לא מביאים אותם לרגל הכרח הקיצור.

ג.

והנה, בעברנו על זרשותיו שבספר, על מבניהן וסידוריהן, הרי נדמה לנו כאילו המחבר עומד על הבימה ודבריו קולחים יזורמים לפני קהל השומעים והמקשיבים, ובודאי קולעים אל המטרה בהשפעתם עליהם.

במסגרתנו זו נצטיע רק על נקודות חשובות את דות שבספר על הפרשיות. לדוגמא: א) בפרשת נח מבאר המחבר את המלים תמים היה בדורותיו ז"א:

בשני הדורות דור הפלגה ודור המבול כלומר: שהוא התעלה בהתנהגותו בדרכו וביראתו על שני הדורות הללו: דור הפלגה שכפר בה' ודור המבול, שהשחית כל בשר את דרכו במוסר, גמוס דרך ארץ, בשפיכות דמים ועוד.

כן אומר המחבר, על המאמר: „לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, מפני הטעם הפשוט, מפני שישנם שני סוגי עבירה: בין אדם למקום ובין אדם לחבירו על עבירה שבין אדם למקום, הקב"ה מכפר ולא מקבל קטרוג, אבל על העבירות של בין אדם לחבירו, כגון גזל, חמס, על אלה, ה' לא סולח, לכן: „קץ כל בשר בא לפני, כי מלאה הארץ חמס, לפי שבדור הזה היה חמס, שוד וגזל, לכן נחתם גזר דינם והביא מבול לעולם.

עוד אומר המחבר, שם בפרשת זו, על מאמר חז"ל (ב"ר פל"ב) נה מחוסר אמנה היה וכו', שאין הפירוש מחוסר אמונה, אלא אמנה מלשון אומן פירושה פדגוג, כמו שנאמר „כאשר ישא האומן" (במדבר י"א י"ב), וכן „ויחי אומן את הדסה" (אסתר) כלומר שלא היה יכול להנך את הדור ולא התפלל על בני דורו כאמור שם במדרש.

ב) רעיון יפה, אומר, בפרשת חיי שרה, שעומד שם בתוך יתר השאלות, שבתתלה אמר אליעזר „ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני", וכאשר נתמלאה בקשתו ושאלתו, ברך את ה' באומרו: „ברוך ה' אלוהי אדוני אשר לא עזב את חסדו ואמתו, כאן הוסיף אליעזר את מלת ואמתו.

ואומר המחבר: הלא יש לנו שתי מצוות: „בין אדם למקום ובין אדם לחברו, המצוות של בין אדם לחבירו" נקראות בשם כולל: תמצית של „חסד" כלומר: גומלים חסד לזולת, ויש שאפילו בין אנשים-גוים, שגומלים חסד, לעומת זה הן מצוות שבין אדם למקום, נקראות בשם המצוות של „אמת" כי המצוות הללו באות מתוך „צווי ה'", ומובא בש"ס (יומא ס"ט ע"ב) א"ר חנינא מכאן יוצא, כי חותמו של הקב"ה אמת היא, והנה אברהם אבינו ע"ה רצה לקחת אשה לבנו יצחק, שתהיינה בה שתי המדות הללו יחד, „חסד ואמת", וכשרבקה

אמרה לאליעזר „שתה וגם לגמלך אשקה" נזכר אליעזר, כי היא מצטיינת במדת החסד, אבל טרם ידע כי רבקה מקיימת גם את המצוות, שבין אדם למקום, שהן נכללות במדת האמת, אולם אחר תתו לה שני צמידים, עשרה זהב משקלם, ובעקבות פירש"י על המקום, שזה מרומז על עשרת הדברות, נחה דעתו ואמר, „אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם אדוני" כי היא מחוננת בשתי המדות הללו, ויפה אמר.

ג) פירוש יפה אחר: על מימרת חז"ל (פסחים ג"ו ע"א) בקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה וכו', שהיא קשה ההבנה, ואומר המחבר שהכוונה היא, שהוא רצה לגלות את תקופת גלותו, והוא רואה רק סבל, דיכוי, רדיפות, מצוקות, מוקדות-אש, בריחת המונים מן היהדות וכו', את הקץ של ממלכתנו את חשכת הגלות על כל גוראותיה. על ידי זה נסתלקה ממנו השכינה, ו"א: שמחת החיים, כי אין השכינה שורה מתוך עצבות ולא מתוך דאגה, כאמור (שבת דף ל' ע"ב), אבל אין הפירוש שהשכינה נסתלקה ממנו, להיפך, יעקב ראה בעיני רוחו ונבואתו הכל מה שיקרה את בניו בעתיד.

עם הופעת ספר זה, ניתוסף נדבך בחומת ספרות הדרוש, וברכותינו להמחבר שימשיך במשימתו זו, ולהגיע בקרוב לידי גמר מפעלו, עד פרשת וזאת הברכה ועד בכלל. וזאת הברכה!

ספר "פרקים במשנת החסידות"

בעריכת: משה שלמה כשר, הוצ. „מכון תורה שלמה", ירושלים.

המחבר-העורך, כבר ידוע בספרו הראשון בשם „פרקים בתורת החסידות", שהופיע בשנת תשכ"ח, ועכשו לפנינו ספרו בשם: „פרקים במשנת החסידות", אמנם הקו הוא אחיד, לתת לנו מושג מה, מתורת החסידות, החובקת זרועות עולם אולם לפי כוונת המחבר, כנראה, יש הבדל בין „תורה" „למשנה", אם „בתורה", מסר לנו דברי חסידות,

רבי אברהם מסאכטשוב זצ"ל, על פרשיות בראשית
נת.

הפרקים ערוכים בטוב טעם, ומסודרים פרקי-פרק
במקומו וסוגו, ורבים הקרובים למחשבת החסידות
יאותרו להם, להפראת מחשבתה והבנתה העמוקה,
ותיתי להמחבר דגן על פרי-עמלו, לזכות את
הרבים, וישר חיליה לחסידות!

"תגים"

קובץ ביבליוגרפי תורני-מדעי בעריכת יהושע
מרקוביץ.

הקובץ המונח לפנינו, הוא השני במינו, הוא
מיועד למקצוע מיוחד, החשוב לשלעצמו, וברוכה
הזימה והעבודה של חברי המערכת על הופעת
קבצים אלו, לשם ידע, והתמצאות בשטח הביבל-
יוגרפיה של הספרים, שיצאו לאור בזמנים קדומים
והמופיעים בתקופתנו.

אבל לא זה בלבד מגמת המערכת, אלא יש
כאן מחקר ביבליוגרפי, כלומר: ידע והתמצאות ב-
טיב הספרים וסוגיהם, מיוניהם, בעליהם ומוסדות
הוצאותיהם, יש לפעמים טעויות, שבושים, זיופים,
הצריכים בירור יסודי של תכני הספרים ומקור
הוצאתם לאור, בתאריכים שונים, משימה זו קבלה
עליה המערכת דגן, בהוצאת הקובץ "תגים", וי
תיתי לה!

הקובץ שלפנינו, הוא אמנם מעט הכמות אבל
רב האיכות, הוא מכיל כעשרים מאמרים, הדנים
בנושאים שונים בקשר עם הספר, בו ובעבורו, ויש
בנושאים הללו משום מתן מידע מקורי, בשרשרת
הוצאות הספרים לאור, והצבעה על תכנם, החשוב
מאד, ביחוד למנהלי ספריות בארץ, וכן מחקרים,
הערות והארות, דברי הערכה ובקורת על ספרים,
והן שאלות ותשובות בהלכה, הנוגעות ישר, לענין
ספריות וספרים, כל אלה הגורמים הניעו את אנשי
מערכת להוציא קובץ זה, המשמש לנו מדריך וי
"תגים", ליצירת הספרים, למהותם לתכנם.

הנה כמה דוגמאות של מאמרי הקובץ: בראש
הקובץ צועד מר א. י. גולדרט במאמרו המקיף:
"מיעוט דמות של ספר", עומד הוא בעיקר על

אשר מגלמים ומדגימים את תורתה של החסידות,
שיטתה, מהותה, תכנה ופנימיותה, רבת הפארות והר
אנפין, שנחצבה על ידי יוצרי החסידות, מעצבי
מחשבתה והוגי הגותה, הרי במשנה, שם המתבר את
ההדגשה בבחינת: הלכה למעשה של החסידות,
ההשלכות והמסקנות של תורת החסידות, לפי השר
תורת המדות, על תכונת הנפש והאופי של בן
קפתה המקורית והיסודית.

כאן בספר הזה, נאגרו ולקטו מאמרים על
האדם, דרכי מעלליו, אמונתו, אמתו, מחשבתו,
מעשיו החמריים הפרוזאיים, ובפירוט יתר: על
אהבה ושנאה, גאווה וענוה, תמימות, שמחה ועצבות,
אמונה ובטחון, אמת ושקר, תורה ותפילה, תוכחה
ותשובה, ועוד, אשר מתוכם ומהם, מתעצבת ומתרוו
ממת החסידות, ברום ערכה ומהותה, בהיות שהתי
גלמה מעולם ההפשטה העליונה, למציאות חיי בני
אדם.

קרוב למאה קטעים, מעניק לנו המחבר-העורך,
כל קטע וכותרתו המיוחדת הממצה את התוכן ולי
דוגמא: אהבת ה', אהבת ישראל, אמונה, בחירה,
רצון השם, שמחה, התורה והקב"ה-יחד, התפלה,
מעשה ולב, "קדושת השבת ומנוחתה", תורה לשמה,
הרהורי תשובה, כח הצבור, ד' אמות של הלכה,
כבוד הבריות, וסוגר את הרשימה, בכותרת: "ספקות"
ואמנם קלע המחבר למטרה עם חיתום הנושא הנה
שזה כולל הכל, כי הכל תלוי בודאות מוחלטת,
ללא היסוס ורתיעה, וכי במקום שיש אלקות, אין
ספקות, כי לא קיים כלל מציאות של ספק אצלו
יתברך, "כי הספקות נובעים מצד ההעלם של
האלקות בבריאה", כאשר האדם שהשי"ת מצוי
אצלו, נכלל באחדותו יתברך, ולא יסתפק אדם על
עצמו "כי ה' צבאות שמו כן החלתי", זוהי תמצית
משנת החסידות.

בשולי הספר, נלוו הערות ותיקונים מאלפים, מאת
האדמו"ר מאורוב רבי מ. ג. אפשטיין זצ"ל על
ספרו הראשון של המחבר העורך: "פרקים בתורת
החסידות" וכן "מאמרי קודש" מאת הגאון האדמו"ר

ביאור „באר היטב“ ליררה דעה, אשר משום מה, קשורים בו שלשה מחברים, ומעביר חקירה מדוקדקת ונוקבת על זהותו של „באר היטב“, הי פירוש על דפי ה„יררה דעה“. מביא גם צילומים מיוחדים ומציא מסקנות המתקבלות על הדעת. ישנם מאמרים, הדנים לפי ההלכה ודעת תורה, לדוגמא: של מר אליעזר בשן על ספרים אם הם כנכססים, וזכותם של לומדי תורה על ירושת ספר, שזו אמנם שאלה הלכתית, כמרכן מענינת השאלה אם מותר לעובר בספריה להמציא למזמין ספר שמחברו הוא מין ואפי' קורוס? האם אין בזה משום לפני עור לא לתן מכשול? שנשאל על זה הגאון האדמו"ר מקלוונבורג שליט"א, כן דן מר שמעון תודר על הנושא „גניזת ספרים“, אם מפני טעויות שנפלו בהם, או מפני שהכנס הנם בנגוד לרוח החברה, ונחשבו כמזיקים למסורת, הנוהג, ועוד. וכן דברי היסטוריה על ספרים ועל בתי הדפוס, ולדוגמא: תולדות בתי הדפוס העבריים בליורנו, ע"י מר יוסף רופא, הדפוס העברי בקושטא ע"י מר אברהם דוד, הספר בתקופת השואה, למר יהושע איבשיץ, „גרים וכתביהם“, למר יוחנן ארגון, ועוד. כל אלה חוברו יחדיו, המרוכזים בקובץ הזה, שעושה רושם טוב, בסדורו, בסגנונו, ובעריכתו הי מצוינת.

וברכותינו, להמשך רצוף בתגים הללו, בהעשרת הידיעות על סופר וספרים שיתחבבו על עם הספר, וכה לחי!

ספר „גדולי ישראל במקדשי שביעי“

מאת הרב זאב אריה רבינר.

א.

המחבר דנו, ידוע ומפורסם בספריו הרב-גוונים שיצאו לאור במספר ניכר, אשר רכשו להם מוניטין. ונתקבלו ונתאזרחו בתוככי היישוב ומחוצה לו. יש לראות כפלא את התמדתו וזריזותו של מחברנו בהוצאת ספריו לאור, שרק זמן קצר מפריד בין הוצאת ספר אחד למשנהו, זהו סימן לעירנותו ותסיסתו, ועל מדת הגיוש של ידיעותיו וכשרו נותיו המצוינים בשטח זה, ותייתי לו!

הספר המונה לפנינו המוקדש כליכולו לנושא החובק זרועות עולם והיא השבת הוא הרביעי בר סידרה בנושא זה.

הספר הראשון, הופיע עם הכרות המדינה בשם: „השבת, העם והארץ“. בשנת תשט"ז הופיע ספרו השני „פני שבת“, ובשנת תשכ"ה הופיע הספר השלישי: „רזא קֶשבתא“, ושלשתם הוערכו כראוי על ידי גדולי התורה והמחשבה בתור: „פנינה מזר הירה בספרותנו „אוצר רב“, מלאכת מחשבת“, „מחרוזת מלאה ניצוצות אור“ ו„כשיר שבת לשבת“ ו„הימגון אדיר לשבת מלכתא“.

עם הופעת הספר הרביעי הזה, עבר המחבר אפילו את מדת המספר של חזקה... ובוה התחזקה עמדתו, בשדה הספרות התורנית, ואיתמחי גברא וקמיע, בתיבורים האלה הנוגעים ישר לשבת מלכתא. בשלשת הספרים הראשונים, דלתדלה המחבר מקורות ומובאות על השבת, במלא חפניו, הפזורים על פני מרבד שני התלמודים, מדרשי חכמים, ספרא, ספרי, מכילתא, הזהר, ילקוטים מספרי ראשונים והאחרונים, מהם פנינים יקרות, רעיונות נשגבים, הגות חודרת, אמרות קולעות ופתגמים מגרים על השבת, בה ובעבורה.

בקיצור: המחבר הצליח בספריו אלו, לרכז את מירב החומר הנוגע לשבת, ערכה, מהותה, יקרתה ויקרתה, חמדתה, יפיה ואצילותה, הודר תפארתה ונשמת-נשמתה. קושר קשרים ועוטר עטרות ומלביש הילה של קדושה, אצילות ומסתורין על פני שבת המלכה, ובוה חשף וגילה את גדל ערך השבת ואת הרז הנעלם הזה והגלוי, המושך כאבן שואבת לאהבה לרוממה ולשומרה מכל פגיעה, כתם, פגם ומחדל, חלילה, זהו הבטוי הנאמן של ההויה הישראלית ויסוד קיומו, בעקבות האמרת הקולעת: „יותר משישראל שמרו את השבת, שמרה השבת על ישראל“...

ב.

בספרו זה בשם „גדולי ישראל מקדשי שביעי“ בא המחבר בחידושו הנוסף הקשור בקשר מהודק, עם שלשת ספריו הראשונים, אם בספריו הראשונים

מדבר על ערכה ומהותה של השבת, הרי בספך זה מגלים המחבר בצורה מציאותית וריאלית, איך ובאיזה אופן הדגינו גדולי ישראל, בתקופות שונות שביהדות, את גישתם, דרכם ונתיבתם, בקשר עם התחרת קדושת השבת ושמירתה בשרשרת הדורות, איך יצקו פני הדור את צורת השבת ואת פניה המאירות של שבת מלכתא בישראל, בכל ענפי פעולתם המגוונים, כדי, לרוממה להדרה, לעטרה ור לקדשה בכל שכבות העם, באשר הם משמשים בתור מגדלי אור, והאספקריה המאירה של הקהל והצבור.

המחבר מתמצת בקצרה, את תכנו של הספר המשתרע על קרוב לשלוש מאות עמודים בשבעת פרקים, בנקודות הבאות:

א) מנהגים של גדולי ישראל בערביי-שבתות, — הליכותיהם בלילי השבת, ואורחות חייהם בימי השבתות, תגובתם ומחאתם נגד מחללי שבת באופנים שונים: בדרכי נועם ובדברים קשים.

ב) אספקריה המאירה את הענין של פקוח נפש בשבת, מתוך תורה נביאים וכתובים, בבלי וירושלמי, פוסקים ראשונים ואחרונים. ג) סקירה של גדולי התורה בדור העבר ובדורנו אנו, הבנתם והשקפתם על ענין זה, העומד ברומו של עולמנו.

ד) מלחמתם הנמרצת נגד השלטונות, שהכריחו אותם לחלל את השבת ומסירות נפשם עליה. ה) אישי ישראל שהחמירו על עצמם, שמיאנו לחלל את השבת, אף במקום שמתר להם משום חשש סכנה. המחבר, מציג לפנינו גלריה שלמה של גדולי ישראל, המגיעה למספר מאה ושבעים ויותר, ומתאר לנו את דרכי חייהם בשבת, והשפעתם בצבור, אמרותיהם, דרשותיהם, פתגמיהם ותגובותיהם, וכן פעולותיהם הישירות והעקיפות, בכדי להחדיר את קדושת השבת בתוך הצבור הרחב, באיזה דרכים ואמצעים להשתמש להשפיע על הצבור לשמירת השבת כהלכתה.

ספר "ברכת חיים"

על מועדים, רגלים ולכל אירועי השנה. חלק שני כסלרי-מנחם אב. מאת הרב חיים יעקב צוקרמן ז"ל.

המחבר דגן, התפרסם מזמן, בהוצאת חמשת ספריו לאור, על חמשה חומשי תורה, בשם „אוצר חיים“, שתוכנם רצוף איסוף, וליקוט, מאגר ומצבר של חידושי תורה ופניני חכמה, אמרי דרוש, פירו-

מדבר על ערכה ומהותה של השבת, הרי בספך זה מגלים המחבר בצורה מציאותית וריאלית, איך ובאיזה אופן הדגינו גדולי ישראל, בתקופות שונות שביהדות, את גישתם, דרכם ונתיבתם, בקשר עם התחרת קדושת השבת ושמירתה בשרשרת הדורות, איך יצקו פני הדור את צורת השבת ואת פניה המאירות של שבת מלכתא בישראל, בכל ענפי פעולתם המגוונים, כדי, לרוממה להדרה, לעטרה ור לקדשה בכל שכבות העם, באשר הם משמשים בתור מגדלי אור, והאספקריה המאירה של הקהל והצבור.

המחבר מתמצת בקצרה, את תכנו של הספר המשתרע על קרוב לשלוש מאות עמודים בשבעת פרקים, בנקודות הבאות:

א) מנהגים של גדולי ישראל בערביי-שבתות, — הליכותיהם בלילי השבת, ואורחות חייהם בימי השבתות, תגובתם ומחאתם נגד מחללי שבת באופנים שונים: בדרכי נועם ובדברים קשים.

ב) אספקריה המאירה את הענין של פקוח נפש בשבת, מתוך תורה נביאים וכתובים, בבלי וירושלמי, פוסקים ראשונים ואחרונים. ג) סקירה של גדולי התורה בדור העבר ובדורנו אנו, הבנתם והשקפתם על ענין זה, העומד ברומו של עולמנו.

ד) מלחמתם הנמרצת נגד השלטונות, שהכריחו אותם לחלל את השבת ומסירות נפשם עליה. ה) אישי ישראל שהחמירו על עצמם, שמיאנו לחלל את השבת, אף במקום שמתר להם משום חשש סכנה. המחבר, מציג לפנינו גלריה שלמה של גדולי ישראל, המגיעה למספר מאה ושבעים ויותר, ומתאר לנו את דרכי חייהם בשבת, והשפעתם בצבור, אמרותיהם, דרשותיהם, פתגמיהם ותגובותיהם, וכן פעולותיהם הישירות והעקיפות, בכדי להחדיר את קדושת השבת בתוך הצבור הרחב, באיזה דרכים ואמצעים להשתמש להשפיע על הצבור לשמירת השבת כהלכתה.

האמרות, הנאמרים, הדרשות וההטפות סובבים על ציר כותרות לדוגמא: שבת היא הגשמה הר קדושה, השבת — לבה של היהדות, השבת —

באופן שהקורא מתענג על קריאתו ועיונו, עם ההגשה של החומר במלא תכנו הממוצה. בספר הזה, השתמש המחבר ביותר משלוש מאות ספרים, החל ממדריש חז"ל עד אמרות, רע"י יונת של אחרונים, המחבר ניצל כל הזדמנות, הוא מוציא פנינים וחידושים ואמרות גם מתוך שיחות של תלמידי חכמים, מתוך נאומים והרצאות, ממה שאך משיג ידו, ומכניס אותם בילקוטו, ובוה הוא מחייה ומרענן את החומר הרב גווני, זהו סוד התפוצה הגדולה של ספריו.

המחבר עצם חיותו בירושלים היה מעורה ושזור בכל נימי נפשו, עם הארץ והמדינה, וזה משתקף גם מתוך ספריו אלו, הוא מכניס נימה ונעימה של רעיונות בפתח דבריו לכל חודש וחודש, אשה מתוכם ומהם, מבצבצת ומתבלטת אהבת התורה, אהבת העם הארץ, נוסך בהם את נשמת נשמתו באוריא דארץ ישראל.

ספר "ילקוט ביקור חוליים"

חובר, לוקט וסודר על ידי דוד הלוי, איש קאליש, פולין.

א

המחבר דגן, ידוע כאחד מהחלוצים הדתיים הראשונים, שעלה לארץ ישראל מפני ארבעים ושש שנים, היה מראשוני הוגי רעיונותיה של תנועת "תורה ועבודה", וממציבי דלתותיה, עבר בשרשרת חייו, את שלבי העליה והקליטה המסובכים, מפועל בנין עד מפקה על הכשרות ועניני הדת באניות המובילות עולים לארצנו, עד שהסדר בעבודה בדואר, וכל חייו עד הלום קשורים ומעורים ברעלנות ובזריוזות עסקנית, למען הצבור והחברה. משום מה, התרכז במשך הזמן בנושא חשוב אחד, שמשמש ומשמש לו כתחביב נפשי, שפרץ ועלה על כל גדותיו, וזוהי המצוה של "ביקור חוליים", שצוינה על ידי חכמינו ז"ל, "שאינן לה שיעור", החל בה עוד לפני שלושים שנה, כשנכנס בו הרעיון הנשגב הזה, להגות ולפעול ולהדור בתוך תוכה עומקה, ומהותה של מצוה גדולה זו, אשר טמונה בחובה, להקל על חיי החולה הרחוק וכלוא לערש דוי.

שים וביאורים המלוקטים מתוך מאות ספרים על ידי מחברים גאוני התורה, גדולי הדרשנים, אלופי המוסר וגדולי החסידות, והספרים נתקבלו בעין יפה, באהדה ובאהבה, ונפוצו חיש מהר, בקרב שכבות הרבנים, הדרשנים, בני תורה, מגידי שעור וסתם בני אדם, חובבי אמרות יפות וקולעות.

אחרי סיום מפעלו זה, נגש המחבר להעניק לנו את ספריו על מועדים, רגלים, ולכל אירועי השנה, והם ערוכים מסוגננים כדוגמתם וכצורתם, מהותם ותכנם של הספרים הראשונים על התורה, יש בהם פירושים, רעיונות ואמרי שפר, חידושים מלבבים וניצוצות מגרים, מתוך דרשות לחגי ומועדי ישראל, וחידודי הברקות מלאי-חן, מגדולי התורה והיראה, מדורות שעברו ומימינו אלה, עם תוספת נוסף ורעיונות מקוריים משלו, שנאמרו בטוב טעם ודעת, המפיקים רצון לבות הקוראים והמעיינים.

הספר הראשון, מסידרת המועדים, על החדשים אלול — תשרי — חשוון, יצא לאור לפני כשנה, ונתקבל ברצון בקהל הרבנים והדרשנים, כעת לפנינו הספר השני, המיועד להדשי כסלן — טבת, שבט, אדר, ניסן, אייר, סיון, תמוז, מנחם-אב, כל חודש וחומר משלו, המתאים קודם כל לאירוע של אותו החודש כגון: כסלן, הנקודה המרכזית: חנוכה טבת עשרה בטבת, שבט: ר"ה לאילן, שקלים, וכן ניסן, שבת הגדול, פסח, ספירת העומר, אייר: ל"ג בעומר עד מנ"א: ט' באב, איכה, שבת חזון, שבת נחמו, ט"ו באב, באחת: ריכוז החומר המקיף והאופף את אירועי האומה במשך כל חדשי השנה, סדורים ומתאמים בצורה הולמת ויפה, כל אחד על מקומו המתאים, דבר דבור על אופניו.

כחו של המחבר, בשני מישורים: א) בליקוט החומר, שיש בוה משום כשרון מיוחד ומלאכת מחשבת, ללקט את החומר המתאים, את המובהר. היפה והעסיסי, וזו לא מלאכה קלה, וכן ניחן המחבר בכשרון הסגולי בסגנון החומר ובעריכתו, יודע מאוד את סוד הצמצום והמיצוי, לתמצת עד לכדי מינימום, דרשות שלמות, ורעיונות ארוכי-טווח, במשפטים קצרים, אבל כלולים היקף הרעיון במלואו

את טיב מעשיהם, שהם משמשים כאספקלריא נאמנה על הקטנים...

(ב) הערה שניה קולעת על הפיסקא הנ"ל: „אפיר לו מאה פעמים“, כאן ישאל השואל בתמימותו, איך יכולים לבקר את החולה מאה פעמים ביום אחד, הלא מן ההגיון הוא, שבקורים מרובים יחלישו ויעייפו את החולה, ואף עלולים להזיק לו, אלא כאן אפשר להבין כך: קורים מקרים כאלה למשל, ראובן אומר לשמעון, רצוני ללכת לבקר חולה פלוני, אבל אינני יודע את מקום מעונו, זאת ועוד, במשך הזמן כמעט שנתרחקנו איש מרעהו, על כן אבקשך שתילווח נא אלי — אז אל יאמר שמעון לראובן, זה רק אתמול ביקרתיו, וכן היום בבוקר הייתי אצלו, על זה אמרו בדרך ההפלה „אפיר מאה פעמים ביום“ (עמוד 22) וכך בערך מכוונות הערותיו הבאות, מנעימות טעם.

כן מבאר את הכוונה ש, השכינה למעלה ממדתו של חולה שנאמר: ה' יסעדי על ערש דוי", (בדרים מ' ע"א), כי בזמן שאדם נמצא במצב רגיל וטרוד בעסקיו, אין השכינה נמצאת למראשותיו, כי עסק זה הוא בהבלי הזמן, ואין לו פנאי לחשוב על גדולתו של הקב"ה, אבל בזמן שהוא חולה ונמצא בסכנה, מתחיל לחשוב על הש"ת וקדושתו, ואז השכינה שורה למעלה ממדתו (עמוד 25).

וכך הוא עובר מפרק לפרק, בפרק שני מביא הרבה דינים הכרוכים בתנהגויות כלפי חולים וגם שאלות ותשובות בנידון, ומענינת השאלה: אם יוצאים מצות „בקור חולים“ באמצעות מכתב או על ידי טלפון, ומצטט ממאמר שהתפרסם ב„שבילין“ (גל. ט"ז—י"ז) ומסיק, שלא יוצאים, וחיליה דידיה מתוך דברי הגמרא (ב"מ ל' ע"ב), „והודעתם להם את הדרך ילכו בה (שמות י"ח — כ') זה ביקור חולים“, והמובן, שהמבקר צריך להיות בהליכה ובתנועה, במקרה של החלשה, להבהיל דופא או לשם הבאת תרופות ועוד, (עמוד 75), ומביא מקורות ומובאות מש"ס וממדרשים על ידי עובדות, ועל תהליך מצוה זו, מהותה וערכה.

מהתקמות הרעיון הנשגב הזה, התחיל לאגור ולאסוף חומר מגוון ורב-אנפין, ברחבי אוצרות הרות שלנו, החל משני התלמודים, מדרשי חז"ל, שלחן ערוך, דברי ראשונים ואחרונים ועד תורת הרופאים, ליקט קטע לקטע, גרגיר לגרגיר, קשרם בקשר גרדי, מיינם וסדרם מפרק לפרק, דבר דבור על אופניו, ויהי לספר שלם, בן שלש מאות עמודים ויותר על שלשה עשר פרקים, המהוה אוצר בלום ליחודה, חשיבותה וערכה של מצוה גדולה זו, החובקת זרועות עולם.

הספר ערוך ומסודר כדבעי וכרצוי, גם הסגנון בהיר, רהיט ופופולרי, המושך את הקורא בו, בעצם אין למחבר יומרה לחידושים עצמיים ומהר תיים, הוא מתייצב בענות רוחו בתור מלקט ומסדר, אלא שיש לדעת, כי מלאכת הליקוט לכשלעצמה, יש בה לא לבד מן המלאכה, מלאכה ממש, אלא גם מן החכמה, איך לבחור את החומר המתאים והרצוי, את הניצוצות והרעיונות המלווים אותו, למיינם ול-קבעם במקום הנכון, מותאם לנושאו ולהשלכותיו, ובוהו הצליח המחבר מאד.

ב

בפרק הראשון מתחיל ודן המחבר על בקור חולים בתלמוד ובמדרשים וכו' וכך הוא מוסר חופן עשיר של מקורות ידע ומובאות, כדי להראות ולהדגים את חשיבות המצוה, ומוסיף מדיליה, שתי הערות סבירות. (א) על דברי אב"י (במס' נדרים דף ל"ט ע"ב): „אפילו גדול אצל קטן“, וכן על דברי רבא שם, „אפילו מאה פעמים ביום“, ומבאר המחבר, שאפשר להבין גם כך, שלא יעלה איש הבוגר על דעתו, להקטין את ערך בקור החולים אצל חולה קטן, צעיר לימים, ולא כן הוא הדבר, אם הגדול מבקר את הקטן החולה, יושב אצלו שעה קלה, שואל בשלומו, משמיע לו דברי עידוד וחיווק, משתעשע אתו ומעלה את מצב רוחו, בקור כזה של „גדול אצל קטן“, משאיר רושם טוב והשפעתו מועילה לתולה, להקלתו, ויש להוסיף, כי זה משפיע על החולה הזה גם מבחינת התינוך למצוה זו בבחינת: „להזהיר גדולים על הקטנים“, שהם ילמדו מהגדולים

יכן בפרק שלישי „בקור חולים בחסידות וב- ספרי מוסר“, מביא אמרות קולעות מאדמו"רים ז"ל וגדולי המוסר, עובדות מוחשיות, המדגימות את יחסיהם וגישותיהם לחולים, המשמשים דוגמא קלסית על אופן קיום המצוה הנעלה הזאת.

בפרק הרביעי בשם „בקור חולים בספרות הרפואית“, מביא דברים ואמרות מאת רופאים מומחים קדומים ומהתקופה שלנו, על חשיבותה, ערכה ותועלתה של מצות בקור חולים, שתפקידה, השתתפות בצער של החולה, הטיפול בו בכל מה שצריך, מניח את דעתו, מאושש את לבו ומחזק את תקוותו „ברוך רופא חולים“ להבריא ולהחלים, ביחוד כשהמבקר נכנס אליו בפנים מאירות וברגשות שמחה (עמוד 130).

מדבר על „בקור חולים“ בספרות הרפואית ומציטט שוב מקורות ומובאות מכל פנות הספרות העניינית והמאלפת הזאת.

המחבר מקדיש פרק מיוחד להשתלשלות ייסוד בתי חולים, המשמשים מקלטים נאמנים לאישפוז החולה, לשהייתו שם ורפואתו.

ג

מעניינים במיוחד שלשת הפרקים האחרונים: „ביקור חולים בבדיחה ובפתגם“, המגרים את הרעיון ואת המחשבה, ויש בהם תועלת להכנסת נעימה של ספק, עונג ושמחה, ונצנוצי בדיחות יפות, המרעננות את האדם ומוציאו מבדידותו ומסבלו, ואף אלה הדברים המה „מאביוורייהו“ של המצוה, ואולי גם מ„עיקרי“ המצוה, מפני שזה מוקדש הכל להקלת סבלו של החולה, עידודו והתאוששותו.

מעניינת גם הרשימה של מבקרי חולים של הדור הקודם בא"י ובתפוצות, מביא שורה של טיפוסים המדגימים את בעלם, עד כדי התמסרות לחולים בכל שלבי המחלה, והמשמשים דוגמאות חיות לטוב לבם, לעדינותם ולאצילותם, בשרותם האדיב, להקל על חליים וסבלם, ומהם ילמדו וכן יעשו...

המחבר, מגלה את המניעים על דבר הדחיפה הנפשית שלו, לעסוק דוקא במצוה זו, ואומר: שזו באה לו מתוך תורשה טבעית מאביו ז"ל, שהיה

מהמקיימים בפועל את מצות „בקור חולים“, והציג בו ונפגע" גם הוא בעודו בגולה, וכן בארץ כשעלה בשנת תרפ"ג, והיה בשכונת רמת-גן, מראשוני המייסדים של המוסד „בקור חולים“ הקיים כעת במרכז העיר רמת-גן, ורבה תועלתו לנזקקים לו, וכאן בא מן המעשה אל ההלכה התעמק בה ומצא כדי מדתו, בצורת ספרו זה, המונח לפנינו, השובה את קוראיו ומעייניו.

בראש ספרו זה, מתנוססות שתי תשובות בהלכה. על השאלה ששאלה ע"י המחבר, לכותב הטורים הללו, והרה"ג כמור"י גליקסברג רבה של גבעתיים, למה לא מברכים ברכה בשם ובמלכות, על מצוה חשובה זו ובתשובותיהם מוסבר הענין מתוך מקורות ההלכה, הטעם והנמוק לשלילת הברכה.

גם יש לציין דבריו הקולעים והלבביים של הסופר והמשורר ר' יעקב רמון בהערכת הספר ואת מחברו ידידו בנפש.

ברכתנו תלוה את המחבר במפעלו זה, יתמיד הלאה במצוה הגדולה הזאת, אשר הלכה שבי אחריו כל הימים, באמונה ובמסירות וישמש דוגמא לרבים. וכה לחי!

ספר „דרך ארץ ונימוסים“

לכל אדם מישראל, מאת הרב ברוך ישראל ירושלים.

ידועים ומפורסמים ספריו של הרב ברוך ישראל הערוכים על נושאים שונים בהלכה, באגדה ובמחקר תורני, וכן ספריו המוקדשים להלכה ולמעשה, המשמשים ממש כתדריכים לדרכי חיים של בני אדם, לפי התורה והמוסר, כגון „תורת חיים“, „תורת השבת“ ועוד, ספריו נתקבלו בחפץ-לב, בהרבה שכבות בצבור.

ועכשיו מעניק לנו המחבר ספר בשם „דרך ארץ ונימוסים“, שתוכנו רצוף, חומר מגוון, על דברים שבין אדם להביריו, על מדות ומוסר, דרך ארץ ונימוסים לכל אדם מישראל, לפי חז"ל, פוסקים וגדולי מאורנו.

המחבר, מקדים בראש הספר דברי הקדמה, ואומר: דרך ארץ ונימוסים טובים, אינם עניינים אישיים

בלבד, המחייבים את האדם מישראל, לא במצוות ה' בתורתו, אלא רק כעניני הנימוס וההנהגה הטובה, כלומר: אם הוא מתנהג בדרך ארץ ובנימוס — אשדיו, ואם אינו מתנהג בדרכים אלה — גם לא עבר עבירה, על צו ה' וחכמי תורתו, — ולא כיו, מצוות ה' המה, מצוות שלימד וציווה את עמו בתורתו לקיימן, וכך הוא מביא כמה מקורות בתלמוד ומדרשים על חוב וערך של „דרך ארץ“ בלשון: „לימדה תורה דרך ארץ“, בתור דוגמאות:

וכך שקדו חכמי התלמוד, בנושא חשוב זה והקר דישו שתי מסכתות: „דרך ארץ רבה“, ו„דרך ארץ נוטא“, הקדומים לתלמוד שלנו, וכך מקדיש הרמב"ם ב„הלכות דעות“ על מדות אלה, והוא חושב בכללן אחת עשרה מצוות, חמש מצוות עשה, שש מצוות לא תעשה, וממשיך כוון זה במבוא: בציטוט מקורות נוספים. ולדוגמא: עשרים וששה דורות קדמה דרך ארץ את ההורה (ויק"ר ט' ג') לשמור את דרך עץ החיים, זו תורה מלמד שדרך ארץ קדמה לכך (תנא דבי אליהו ח'), אם אין תורה אין דרך ארץ, ואם אין דרך ארץ אין תורה (אבות ג' ז'), איזה היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה, הוי אומר: דרך ארץ, שנאמר בכל דרכיך דעה, והוא יישר אורחותיך (ברכות ס"ג ע"א) ועוד.

וכך הוא מסייג לסוגים, בנוגע להתנהגות בין אדם לחברו: א) ההתנהגות בבוקר בברכת שלום; לכל אדם. ב) יחסים טובים בין אדם לחבירו. ג) כיבוד זקנים. ד) יחס שבין בנים להורים. ה) אונאת דברים. ו) יחסי שכנות. ז) יחס לתלמידי חכמים. ח) החנוך הטוב. ט) ביקור חולים, ועוד, והוא מפרט בצורת דינים והדרכה כל הפרטים „הנ"ל, בשפה צחה, ברורה ובהירה, למען ירוץ בו הקורא.

לספר זה, גלות קונטרס מיוחד ממבחר הצוואות של גדולי עמנו, מימות התנאים ועד ימינו אלה, במטרה, להורות לבניהם ולדורי: מדות ומוסר, התנהגות טובה, דרך ארץ ונימוסים, הליכה בדרך ה' והתורה.

ובפינו ברכה נאמנה למהברנו, בהוספת חזויה נוספת בשרשרת ספריו, במטרה הקולעת, להדרכה נאמנה לצבור ולנוער, לתורת ה' תמימה. ולמצות ול- מוסר העברי העתיק, וכה לחי!

”שנה בשנה”

ספר שנה תשל"ב להלכה, למחשבה, ולבעיות יהדות, ועליו לוח דינים ומנהגות. בעריכת הרב אהרן הלוי פיצ'ניק, הוצאת „היכל שלמה“.

הספר „שנה בשנה“ מיסודו של „היכל שלמה“ בירושלים, כבר התפרסם וקנה לו זכות אורח בספרות הדתית, השנתון שלפנינו, מכיל חומר עשיר ומגוון בין בהלכה, בין במחשבה, בין בדיון בשאלות היום ובבעיות אקטואליות, העולות וצפות מפקידה לפקידה, ועל כולם, מפאר בראש הספר, הלוח היומי תשל"ב לאשכנזים ולספרדים גם יחד, והערוך ע"י הרב אח"ם בן משה, והרב אברהם חפוטא, תועלתו של לוח זה מרובה, במיוחד לקהל הקורא והמעייין.

העורך, סוקר סקירה קצרה על פני מהלך ה' מאורעות, ותהליכי החיים בשנה החולפת תשל"א, מצביע על המצב כלפי פנים, ומראה על האורות הנראים פה ושם, ועל הצללים העוותים והמתדללים, שקרו במשך השנה, ועל הצורך והחתיירה לתקנם, וכן עומד על המצב כלפי חוץ במעמדנו המדיני, ומסיים בברכת השנה, שנת שלום וברכה מציון.

הספר עשיר בחומר רב-גווני, עקב דיון מקיף בשאלות שונות בשטח ההלכה, וברורן למעשה.

בראש המאמרים מתנוסס, מאמרו של כ' הרב הראשי לתל-אביב—ספו הגר"ש גורן שליט"א על הנושא: „יום העצמאות שחל בשבת“, אחר זה, על „דין רודף למחבלים“ מאת הרב נ.צ. פרידמן, והמאמר המקיף של הרב כ. פ. טכורש על הנושא: „זכות השביתה ומגבלותיה, לפי ההלכה“, שלצערנו עם פרוץ השביתות המתמידות בארץ, נעשתה זו שאלה אקטואלית חשובה עד מאד, ומסקנתו, שיש אמנם לחייב לפי ההלכה את השביתות לפי תנאים ידועים, אבל יש לשלול בהחלט לפי ההלכה שבי-

גדותיו, המעשירים את הידע ההלכתי, והפותר שאלות סבוכות שמתחבטים בהן.

הספר מכיל שכ"ח עמודים ופזורים בהם שבעה עשר מאמרי הלכה הדגים בעניינים שונים, מעניינים ואפילו תמורים שנכתבו, על ידי מחברים שונים מהם גדולי תורה מפורסמים.

בראש המאמרים, צועד מן הרב הראשי לישראל הגרא"י אונטרמן שליט"א, על הגרות, שנעשה בארץ ובתפוצות בזמן האחרון לנקודת מוקד, על הנושא „הלכת גירות ודרך ביצוע”, והמערכת מצאה לנכון להקדיש עוד שני מאמרים לנושא הזה: „יהי דות וגירות” מאת הגר"י פינק ראב"ד בחיפה, והרב שלמה ילון ראב"ד באשדוד על הנושא „בענין גירות”.

כן יש לציין, שני מאמרים אקטואליים מאד, בענין השתלת אברים מאת הרב יצחק אייזיק ליעבעס, חבר ועד הרבנים בניו-יורק, וכן על הנושא: „תחליפי הכליות וההלכה” מאת ד"ר יעקב לוי, ויש ענין רב להתאים ענין הרפואה החדשה לפי יסודות ההלכה, כן יש לציין מאמרו של הרב יצחק גליקמן על הנושא: „בדין איסור יציאה מארץ ישראל לחו"ל”, ומאמרו המקיף של הרב הגר"י סגל רבה של קרית שלום בת"א על הנושא שהתעורר על ידי גדולי תורה וראשי ישיבות „בדין טעימה ואכילה לפני תקיעת שופר”.

ראוי לציון מיוחד, המדור „שערי הלכה” בו שולי הספר בעריכת הרב זאב דוב סלונים, בו מרוכזים פסקי הלכות, שנתפרסמו בשנים האחרונות בספרי חכמי הדור, התשובות הן קצרות, תמציתיות ומאלפות.

ועל כולם, הפתיע אותנו מאמרו המקיף והנוקב, מרא דהאי אכסניה של תורה הגר"מ מ. כשר שליט"א, על הנושא: „קו התאריך”, בנידון הדין שאלה החמורה, שהתעוררה בקשר עם קביעת יום השבת במזרח הרחוק ביאפן, מקום שהתרכזו שם הרבה פליטים מאחינו בני ישראל. בבקאות נסי לאה, בשקלא וטריא קולע, ובביהור ביאור רחב,

חות בדברים שיש בהם חיי נפש, כגון שרות החשמל, מפעל המים, התברואה והחנוך, ולבסוף הוא מצדד את הסדור של בורות חובה, בין העובדי היום והמעבידים.

אחר כך באים מאמרים מחקריים על נושאים שונים, וכן מאמרים אקטואליים שונים בהוי החיים בארץ וכן בשדה הספרות התורנית מוקדש מוגש, לשם הערכת חלק מן הספרים שהופיעו במשך הדי שנה, כן יש לציין, את המדור: „קרן קיימת ל"ישראל" עם ריכוז חומר מעולה בכמה מאמרים, הר קולעים למטרה.

המשתתפים בשנתון זה, הם ממיטב הכחות והדי גורמים התורניים, אישים וסופרים ידועי שם, יצוין במיוחד מאמרו הממצה על יובלו השבעים של הר מזרחי, מאת הגאון רבי יוסף דב הלוי סולוביצ'יק שליט"א מבוסטון, שיש בו עיון מעמיק על דרכה וגורלה של מפלגה דתית בישראל בכלל.

המאמרים ערוכים בטוב טעם, בשפה יפה ומלוד טשת ופופולרית, השווים לכל נפש בידי עורך מבוסה, נבון וממולח כידידנו הרב ר' אהרן פיצ'ניק ב"י המשקיע בו ממיטב כוחותיו הנפשיים.

תבא איפוא הברכה והתודה, להנהלת „היכל שלמה” על מסעל יפה זה, — ענים עשרה כרכים, שהופיעו עד הנה המשמשים כבר נכס חשוב במכמני התורה, ושיכבר התמחו והתבלטו בתועלתם בכל המובנים וברכתנו בהמשך רצוף וביתר שאת ועוז. כה לחי!

קובץ "נועם"

שנתון לברור בעיות בהלכה. ספר ארבעה עשר. הוצאת מכון „תורה שלמה” ירושלים.

הקובץ „נועם”, כבר התפרסם מאוד בארץ ובחו"ל, וקנה לו זכות אורה בספרות ההלכה, הוא משמש כבמה חיה ותוססת, לבעיות ההלכה המתעוררות מפקידה לפקידה, בחיי הצבור והפרט והחותר ל"פטרונן הרצוי.

לפנינו „הספר הארבעה עשרה”, שבסידרת הר קבצים השנתיים, וכמתכונת הקבצים הראשונים, כן הקובץ הזה מלא וגדוש בחומר הלכתי ומחקרי על

שכדבר, שעלינו לשרשם ולהנהיג צניעות בשטח זה. כפי שנקבע ע"י רבותינו הראשונים בדורות הקדור מים, וגם המערכת הוסיפה משלת על הבעיה הזו בראש הספר, וראויים המאמרים הללו לעורר סוף סוף דעת הקהל, לרסן ולבלום את מחלת הבזבז והמותרות, אחת ולתמיד.

ולמערכת „נועם" ברכותינו נתונות להמשיך ב מפעל תורני חשוב זה, ולהעניק לנו ברציפות בר ספרים כאלה, המשמשים נכס חשוב בספרות הר הלכה, שרבים נאותים לאורם, ולהגדיל תורה ולי האדירה. כה למי!

סוקר

המחבר המהולל והנערץ, שגב כשרונותיו, והמסקנא כפי רוב הדעות, שאין להכניס שניים בקביעות יום השבת, אלא לנהוג כמו שהיה נהוג.

יש להצביע, גם על הדיון בקובץ זה, על מציאות חיינו כאן בקשר עם גנע המותרות והבזבז, בר סדורי סעודות דשנות בחתונות ובמסיבות שמחה שונות, המובע באופן די ברור ונוקב ע"י ר' אלי יונג ראש הועד למען „הנועם" בארצות הברית, שהוא מעמיד את דעת הציבור על המהדל והענות

המחבר המהולל והנערץ, שגב כשרונותיו, והמסקנא כפי רוב הדעות, שאין להכניס שניים בקביעות יום השבת, אלא לנהוג כמו שהיה נהוג.

המחבר המהולל והנערץ, שגב כשרונותיו, והמסקנא כפי רוב הדעות, שאין להכניס שניים בקביעות יום השבת, אלא לנהוג כמו שהיה נהוג.